I 241
A 2095.

№ 241.

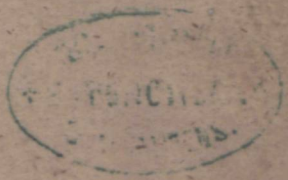

Eesti Üliõpilaste Seltsile

kinkinud

N. J. Essen

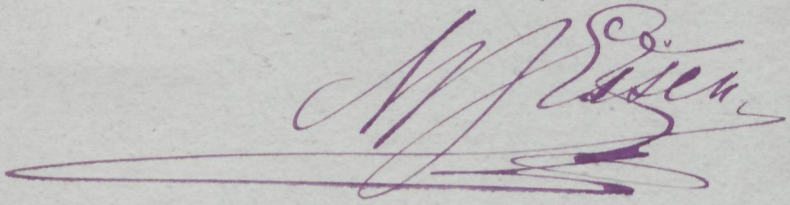

~~345~~
I 241

Möistlik majapidaja ja lastekaswataja.

Üks nöuandmise raamat

peremeestele, perenaestele, koolmeistritele ja kes weel seks saada soowiwad.

Kirja pannud

J. Pärn.

BIB. ... ESTONORUM. DORPATENS.

Tartus, 1869.

Trükitud W. Gläseri kuluga.

Von der Censur gestattet.

Dorpat, den 18. Februar 1869.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu
34352

Druck von W. Gläser. — Dorpat, 1869.

Eesköne.

Eesti peremeeste, perenaeste, üle pea lastekaswatajatele on raamatu kirjutajal nõu olnud mõne õppetliku sõnaga südame ukse peale koputada. Need sõnad on südamest tulnud ja peaksid ka südamesse aset wõtma. Kus aga kiitust seal ka laitust, ja iga ühe meele järele ei ole weel ükski elaw inimene jõudnud õppetust anda, ega üles kirjutada, ega saa ka see raamatu kirjutaja. Kui selle raamatu sees mõni nõuandmine iga ühe nina järele ei ole, siis palub kirjutaja wastuliku õppetust põhjani läbi uurida ja järele mõtelda, enne kui teda nurka ehk ahju taha wiskab. Peaks aga kaswatajate silmad mõnegi punkti üle enam lahti minema, et naad ära näeks, kui kasulik põllu harimine nooruse juures on, siis oleks raamatu kirjutaja keige suurem soowimine täidetud.

Esimene pco täis seemet! leia siis armastajad wastu wõtlikuid südamid Eesti wendade juurest ja kanna walmis wilja leikusele!

Seda soowib sulle so

Kirjutaja.

Tartus, sel 15mal Januaril 1869.

ESTONIAN

I.

Jakob leiab kogemata hea abikaasa ja saab oma isa aitamise läbi peremeheks.

Kewadene tuule öhk lehwitas läbi puude, päike oli metsa latwa weerinud, kui Otsa Jakob oma küla naabritega oma öitsewa õunapuu aeda astus ja ühe suure tugewa pärna alla pengi peale toetas. Küla naabritel ei jäänud ka muud tööd üle, kui pidid maha istuma. Jut töusis juttust ja köne köneſt, wiimati palusid keik küla peremehed hallipeaga Jakobit oma noore kui ka wana elu pääwadest midagi rääkida. Seſt Jakobi nimi oli kuulus ja ta maja töö olek, laste kaswatamine j. n. e. teiste rahwa juures imekspanemise wäärt auu sees, seepäraſt himustasid ka teised küla peremehed nenda elada ja olid täna öhtu hallipea juurde tulnud nõuu küsima. Jakob ei seisnud ka paljo wastu, waid alustas juttu. Armsad ka küla wennad! Tänase pääwaga olen ma 65 aastad selja taha lükkanud, tänu taewa Taadile kaua kannatuse ja keige hea eest, mis ta mulle on näitnud. Olge siis täna minu sündimise pääwa wõerad. Katsuge kannust keele kasteks õlle märga, toppige piibud täis, siis tahan teie soowimist niipaljo täita, kui wõimalik. Minu isa, alustas Otsa Jakob juttu, elas Männiku talus, keda teie wäga hästi mäletate; ta oli auus põllumees ja soowis omast pojast sedasama saada. Aga põllumees ei wõi ilma möistuseta hea põllumees olla, seda tundis wana isa selgeste, seepäraſt saatis mind juba 8. aasta sees küla-, ja kahe aasta päraſt kihelkonna-kooli. Wiimses õppisin ma hoolega, seſt koolmeister olli igas tarkuses tugew ja teadis kelleks ta lapsi kaswatas. Kui 17. aastane noor mees astusin koolist oma isa majasse tagasi, ehk kül suwel, kus kooli ei olnud, tugewaſt tööl olin, tulid mul mitmed wõerad asjad ette, aga ma armastasin oma isa, kui silma tera, seepäraſt olin peagi keigi

asjadega ja tallitustega majas tuttaw, ning töö jookſis mis ſoras. Pühapääwa öhtu pooled käiſin ka ſiin ja ſeal küla naabrid waatamas, wiitſin oma aega raamatu lugemiſe ja mõnuſa juttuaeamiſega. Nenda olin 25 aastaſeks nooreks meheks kaswanud. Wiimſe 5 aasta ſees olin iſa asjade päraſt Wõru, Wilandi, Tallinna ja Tartu maakonnas teed käinud, mõnegi Eesti maja pidajatega tutwaks ſaanud, nende elu põhjani tundma õppinud, mis minu päraſt poolſe elule uut juurt ja teed ette ſeadis, ſeſt nende käigide peal olid mul ſilmad ees ja taga, kirjutaſin ülesſe mis kõrwa taha ei ſündinud ja wõtſin igaſt tükkiſt kus pakkuti rõõmuga õppetuſt. Oma noorte ſõbradega pidaſin mittu korda nõu Eesti aiswa majapidamiſte üle, kuida neid wõiks parantada ja parema korra peale ſeada, et naad kui inimeſed inimeſte kõrwas wõikſid elada. Mittu olid minuga ühes nõus, teiſed aga pöörſid naerdes ſelga üteldes: ega Männiku Jakob maailma jõua ümber pöörda; meie wanemad on ſeda wiiſi leiba ſöönud, külab ſaab ka meie täis. Niiſuguſte ſõnade üle tahtis kül ſüda löhkeda, aga mis teha, rumalale ei wõi jo käppuga mõiſtuſt pähe walada. Aga ma wõtſin kindlad nõu, kui üks kord taewa Taat aitab, omas majas ja oma kattukſe al, teiſt laulu laulda ja teiſt elu lugu lugeda, kui ſeia maani Eesti taludes loeti ja lauldi. Aga ma olin iſa abi ja tahtſin ka ſeks jäeda nii kaua kui ta elab.

Ühel ſügiſeſel pääwal ſaatis mind iſa Üleoja Mardilt ſae laudu kodu tooma, ſeſt mõned tünnikeſed olid lagunud ja pidid kohendud ſaama. Ma rakkendaſin ruuna ratteste ette ja olin arwates kahe tunni päraſt ſeal. Kambri astudes, ei leidnud ma Marti mitte kodu, aga tema aſemel astus kena tüttarlaps minu ette ja öiendas asjad korrale, peale ſelle istus ta kanga taha ja atspool, ehk ſurnuk lendas wälgu kombel läbi löngade. Otſegu unes ſeiſin ma lõnga paku juures, panin piiga oſawuſt ja wirkuſt tähele. Küſiſin ühe ja teiſe asja järele, mis peale mõiſtlikud wastuſed ſain. Jumalaga jättes pakkuſin talle kät, mis ta ka andis, aga ſeal juures waatas ta oma ſõſtra karwa ſilmadega mo otſa, ma ütlen, ſee waatamine oli mo ſüdant haawanud, ma küſiſin neiu nime järele ja ſain teada, et ta Mardi tüttar Anna oli.

Tee peal laua koorma otsas istudes hakkas üks suur seeſtpidine sõda. Mõtted lendsid mõttete järele, küsimised sünnitasid küsimisi, keik Anna päraſt, wiimaks ütlesin iseeneſe wastu: Kui Jumal, mo armsad wanemad ja Anna mitte minu mõttete wastu ei seisa, siis sündku. — Mo wanemad olid peagi minu seeſtpidiſeſt eluſt aru saanud ning tahtsid seda põhjani tundma õppida, aga senna läks weel aega.

Talw tuli oma külma tuule ja marudega kätte. Ma wedasin tihti puid ja hagu maja soenduseks. Metsa tee käis Üleoja Mardilt mööda, siis ei olnud mitte ime, kui mõnikord jalad nina soenduseks üle küünispaku tuppa juhtusid. Siin õppisin oma Annad aeg aealt enam tundma ja leidsin teda mitte üksi priske, terwe ja puhta olewad waid ka teraſe ja mõistliku maja tallitaja. Tema oli wist minu mõtted mo silmist lugenud, seſt ta punastas tihti kui minu healt kuulis. Nenda wältas aeg aasta wiimſe pääwani.

Aga mis nüüd sündis polnud ma unes näinud, ega ilmsi mõtelnud. Mo armas isa kutsus mind taha kambri pööris ukſe pööra, arutas ääri weeri mööda maja tallituſt mulle ette ning ütles wiimati: „Armas poeg! Sa oled ikka sõna kuulelik olnud, see poleks siis mitte ime, kui sa uue aastaga uut elu algaksid.“

Kuida! kas pean nüüd sõna kuulmataks saama? „Ei, ei, waid sa pead naeſe meheks saama. Meie oleme emaga sulle nooriku walmis waadanud, ja nüüd pead ta pähe kinni hakkama, muidu wõib mõni küla pois teda ära wiia, ja — ja, siis wõid nokka pühki.“ Ma wärisesin kui aawa leht, olin näust walge kui kaſe toht ja ei saanud sõna suust.

Mo isa ütles: „Kolme kuninga pääwal istume rekke ja sõidame kosja õnne katsele“; naeratas ja astus tuppa. Oh õnnetuſt! see oli enam kui pang külma wet kuklasse. Kui soolasammas Sooduma lagedikul seisin ma korraga Annast lahutud. Oma emale häda kaebades sain weel pealegi pragada sõna kuulmata oleku päraſt. Mul ei jäänud nüüd muud nõu üle kui otse kohe wanemate walitsetud pruudile suu sisse ütelda: Ei armasta sind, kui naad sind kosinud, siis wõiwad ka sinuga elada. Nenda olid lood meie wanemate ajal, pojale wõeti kottis naene ja tüttar pandi kottis mehele, keegi ei küsſinud see järele, kas

elu päraſt hea ehk halb oli, kas naad kui risti inimeſed, ehk kui koerad ja kaſſid üks teiſega elaſid. Ka praego pole weel parem lugu, kui aga raha ja wara ſaada on, ſiis noorik keige auuſam ja peig keige armſam.

Nimetud kosja pääw tuli kätte, öhtu pidas iſa ſöna ja kosja tee wõeti ette. Tee peal ei rääkinud meie mitte palju, aga kuida imeſtaſin mina, kui hobune Üleoja Mardi wärawas kinni peeti. Iſa astus kosja pudeliga tuppa ja käskis mind õues asja otſuſt oota.

Toas oli ta Mardiga kadunuſt lehma mullikaſt rääkinud ja wiimati Annat ſelle aſemel leidnud, lühidelt, asjad aeti korda ja mina wõiſin oma ära walitſetud armukeſt, kui pruuti teretada. Kes oli nüüd röömſam kui mina. Nelja nädala päraſt peeti pulmad, aga minu röömuks mitte nädal otſa, waid kaks pääwa. Keige ligemad ſugulaſed olid kutſutud, road head ja korraliſed.

Peale pulmade kutſus iſa mind noorikuga eneſe ja ema ette ning andis mulle teada kuida ta Eeſtikülа Otſa Tõnuga kaupa ſobinud, kelle aſeme meie tulewal kewadel omaks nimetada wõime. Ma hakkaſin iſa kaela ja andſin ema käele ſuud, ſedaſama tegi ka minu Anna. Kewade tuli. Iſa aitas keigilt poolt, et nattukene jala peale ſaime ja jäi teiste lastega wana maja pidama.

Nüüd palun armſad küla naabrid tuppa astu, kus Anna öhtuſt midagi walmiſtanud on. Kui teil ſiis lusti on, wõin oma elu lugu edaſi juttuſtada. Sellega olid keik rahul ning töttaſid Jakobi järele.

II.

Jakob aſutab oma armſa Annaga korraliſt Eeſti maja pidamiſt.

Kambri astutes kohkuſid küla mehed hoopis ära. Karukollawanikud ja lillepärjad rippuſid puhta ſeinte peal, pörand ja lagi olid paremaſt koriſtud, kui mõne mehe ſöögi laud. Linaga kaetud laua peal põleſid kaks küünalt ning nappade ſeeſt auuras rammutaw ſöögi öhk meeſte ninaſſe. Oh ahaſtuſt! Seda ei olnud mehed mitte ootnud. Suure wastu punnimiſega astuſid wiimaks

laua taha ja laſkſid leent ja leiba luusſe. Ka ölle kap ja taari nap ei ſaanud paljo puhata. Aga nüüd, armas Jakob palume edaſi juttustada, ſeſt meie ei ole jo ſo ſöögi pärraſt, waid ſo öppetuſe päraſt ſeia tulnud. Ärge ſiis armſad küla naabrid pahaks pange, kui minu juttustus mitte iga ühe moka päraſt ei ole. Kuida ööldud olin ma naeſe wötmiſega Otſa peremeheks ſaanud. Aga kuida langes ſüda ära, kui ma maja ja elu korda nattuke teraſemalt läbi waataſin. Mo tulewane maja kölbas ennemaſt lehma ja ſea laudaks kui inimeſe elu majaks. Kuida metſaſt palk weetud, nenda ta ſeina winnatud. Kattus pool lagunud, kus al öiged wihma warjo loota ei olnud. Toa pörand oli mägeteſt ja orguteſt täitetud ning orud wirtſa ja mönda muud täis. Kamber pisſuke, mullaſe pörandaga ja nii madal, et iga kord ſirutades pea lakke puutus. Walguſeſt wöiſin paastuda, ja ſelle aſemel ſuitſu lakkuda. Seſt aknad olid ühe ruutuga, ja ſuitſu toru polnud olemaski. Muud majad irwitaſid ſarikate wahelt hambid. Öue peal ei olnud paremad korda. Pooleni ſääreni muda ja porri ſees wöiſid ukſeſt wäljaastudes käia. Sönnikud olid keik maja ſeina ääred täis. Aiad olid lagunud, öuna ja marja aia aſemel kaswid möned remmelgad. Keik ſeda waates tulid mul piſarad ſilmi ning ma öhkaſin. — Korraga ſeiſis Anna mo ees ja nöudis minu mure järele. Lahke löbuſa ſönadega ſcletaſin mure pöhja. Ta hakkas naerdes mo käeſt kinni ja ütles: „Meie käed ei ole mite ruſikaſſe kaswanud, kui terwis käes ſiis wöime keik asjad weel uueks muuta.“ Salomoni ſönad: „hea naene on enam wäärt kui kuld ja höbe“ liikuſid mo uulede peal. Jah! töeste, hea naeſe mehel on maailm taewaks, okas puud ja kibuwitſad roosi lilledeks. Keik waewad wöib ta rahuga kanda kui ta truud, armastajad ja keigis asjus nöuu andjad naeſt enda körwal leiab. Ma ſeletaſin armſa Annale kuida Saksa, Lätti ja Wene rahwas meid mustaks, ropuks, harimataks, halastamataks, armuheitmataks j. n. e. nimetawad, ja ſeda mittu korda öiguſega, ſeſt 700 aastane orja pölw on musta ja keiki nimetuid asju nenda ſügawaſſe meie luie ſiſſe tampinud, et üksi ſauna lein ſeda enam wälja ei taha pigistada.

Meie lubaſime nii kaua musta ja nöega wiha pidada, kunni

weel Eesti kaewudes wet ja Eesti wõsudes hagu leida on ja hakkasime Puhastusega peale.

Suureks õnneks olid mul tublid sulased ja tüdrukud juhtunud, kes mitte ükši palga pärast ei teeninud, waid kellel õppetuse himu maja pidamises südames tuksus ja seepärast iga käsku ja uentamist röömuga täitsid.

Põllu tööd ei wõinud weel ette wõtta, seepärast wõtsin õue käsile. Keik pahmas sõnnik sai kokku aetud ja karja aeda weetud. Kaks hobust sirutasid liiwa koormate ees ja peagi oli endine wirtsa auk ukse alt kadunud. Õhtu olin kui koer wäsinud, Anna oli lõuna leiba aidas walmistanud ja peale seda kambri kadunud, mõtlesin teda seal tüdrukutega wokki tallawad; aga kui wäsinud konta kambri wedasin, ei tahtnud ma wana urtsikud enam tunda. Tolgendused, hämliku wõrgud ja nõe narmad olid seinte ja lae küllest kadunud. Pingid, toolid, lauad, kappid oma koha peale seadetud ja keik puhtad kui täna hööwli alt wõetud. Akna ruutust wiskas päike wiimsed kiired kedrajate tüdrukute peale. Mo Anna astus aurawa leeme waagnaga toast kambri ja palus mind sulastega lauale istu. Peale õhtu sööma läksid mo silmad tagumises kambris õieti pärani. Siin ootas puhta lina ja tekiga säng mind suikutusele; Akna al leidsin linaga kaetud kirjutuse lauda, kaks tooli, seina peal peeglid ja pea sugemise harja. Akna peal lehkasid weiksed lille kimbukesed. Pea astus ka Anna minu juure ja ütles: Armas Jakob, nüüd lähme puhkama, sulased on hobused ja mina tüdrukutega lehmad, lambad ja muud lojuksed tallitanud. Ütelge naabri mehed mis pidin see peale kostma. Ma wõtsin Anna käest kinni tänasin ta suure talituse eest südamest, ta aga laskis pea mo rinna naale ning ütles: sulle olen ma suuremad tänu wõlgu, kui sina mulle. Parem aga tänagem taewa Taati kes terwist ja jõudo on kinkinud. Meie pidasime nüüd nõu muu ette wõtmiste pärast ja läksime siis palwet tehhes puhkama.

Teisel pääwal olime pääwa tõusuga tööl ja wõtsime toa käsile. Orud said sawiga täidetud ja mäed tasaseks tehtud. Ka rehealune puhastud kattus kõbitud ja nenda elu maja nattuke korda seätud. Aga õue peal ja õue ümber oli weel tööd küllalt.

Õue jagasin ma kaheks. Toa esine pidi ükši inimeste pärast

jääma, siin ei tohtinud ükski lehm, lammas siga oma nägu näidata, ei ka oma lootud asja talitada, kui seda kogemata sündis, siis oli luud ja labidas kohe tööl. Platsi ümber ringi said möningad puu wõsud istutud, mis mitte suureks ei kaswa, ja siis tuulemise ette puutuwad, ka möned pingid töö waewa puhkamiseks pööśaste ette walmistud. Teine plats oli karjaaia ees, siin tohtisid lojukśed käia ja oma asju tallitada; selleśt õueśt käis wäraw tänawale ja nenda oli mul loomade tulekud inimeste õueśt wõimalik ära keelda. Loomade õues oli pik küna, kuhu rönniga weśi eeśtõueśt sisse jookśis. Ka õue aiad said aega mööda kohentud ja palju uusi kuuse warwateśt tehtud, mis keige kõwemad mädanemise wastu seisawad, seśt mul on praego weel aedaśid kakskümend aastad wanad. Oma õunapuu aia ehitasin Põllumehe aida õppetuse kui ka oma parema tundmise järele. Nenda olin maja puhastusega nattuke joone peal. Puhastus saadab ihu kui ka waimule kassu. Inimene kośub palju paremaśt, on röömsas meeles, saab haiguste eeśt hoitud j. n. e. aga puhastus majas ilma muu puhtuseta pole mitte täielik, seda teadsin mina kui mo abikaasa selgeste, seepäraśt hoidśime ennaśt ka riidedes, maja riistades, söömises ja joomises puhtamalt, kui Eesti taludes seia maani näha ja kuulda oli. Inimese seeśtpidine elu on tihti tema riidedeśt näha, seśt kes wäljaśtpidi puhtuśt armastab on ka enamaśt seeśtpidi puhas. Aga siin juures peame weel südameśt öhkama ja küśima: kus on meie puhtus riidedes? Eks meie näe tihti pere- ja maja-rahwaśt meie seas, kus hilp ees ja tallukas taga rippendab ja needki roppud ja räppused. Keiki noori ja wanu Eestiperemehi ja naisi oleks selle poolt armastuses paluda, enam kurika, luua ja muutiku tööd teha.

Minu Anna, armsad küla naabrid, olgu teile selle poolt näituseks: Tema ei lasknud mul kui perel ühte särki mitte kaks ehk kolm nädalad kanda, ehk ma kül temaga selle poolt nurinas olin, waid iga lauba pidi walge särk selga tömmatud saama ja iga kahe ja kolme nädala päraśt teised püksid. Seśt on siis tulnud, et minu majas, sügelikud kui ka muid ihu pealśid haigused tundmata on jäenud, mis mönes majas aastate kaupa inimeisi waewawad, wiimati ihu sisse löowad ja parandamata ja tohtri

rohudel arstimata töbesid sünnitawad. Mis arwawad meie rahwas rikkuseſt ja waraſt ſaawad, kui mitte puhtad hilbud ſeda lühikeſt elu aega ihu ei katta. Ka pühapääwa riided peakſid puhtamad olema ja aasta aegade järele kantud ſaama. Minu Anna kattis mind talwel musta eht Eesti kuega ja ſuwel poolwillaſe ja linaſe riidega, mis aga mitte pörandad ei pühkinud.

Arge armſad küla ſõbrad arwake, et ma Eesti riidid pölgan ja ſelle aſſemel poodi hilbukeiſi ſoowin, koguniste mitte.

Iga möiſtliku inimeſele on oma tö keige armſam. Ka Eesti peiud ja neiud on mulle omas kuedes keige armſamad. Mis arwate ſeſt, kui kaſk omad haljad lehed kuuſe okſade wastu wahetaks, eks iga üks teda jöletaks ei pidaks, nenda on ka inimeste rietega. Mitmedki Eeſtlaſed arwawad ennaſt poodi hilbukestes öitſewad roosid olema, aga ei tea, et ſee läbi karu ohakaks on ſaanud. Peaks aga Eesti neiud enam ja enam kangru ja näppu töös ennaſt harima, ſiis wöiks naad kui ka nende peiud ja mehed paremaſt ja puhtamalt käia kui kiwi ulitſate peal preilid ja härrad. Seſt mis oma käſi keanab, ſeda oma piht keige armſamaſt pidab. Ärgu aga keegi arwaku ennaſt puhta riete ſees körgeks! Riided pole meile muud kui ihu ſoojentuſed ja häbi katted.

Armſad küla waderid! Kui meie majas ja riidedes puhtuſt armastame ſiis ei wöi meie mitte ſöögiriistates, ſöömiſes ja joomiſes ropud olla. Oma noore pölwe reiſide peal leiſin ſiin ja ſeal mönegi öitſewa Eesti nooriku juureſt nendes asjus kiituſe wäärt puhtuſt, aga tuli ka ſeda tihti ette ja weel pealegi päris peremeeste majades, kus tagaſi pidin astuma ja mis puudus? no teate juba. Minu armas Anna keedab ikka puhtad ſuppid, kui naad ka mitte raswaſed pole ja kannab neid ka puhta anumate ſees puhta laua peale. Eesti jooki ei wöi ma nimetamata jätta, ſee on meie kali. Musta lehma piim, kuida teda mitmel pool kutſutakſe, on kosſutaw ja wäga ſoowimiſe wäärt jook, kui ta wärske heasti tehtud on. Kui talle aga hommikuſt öhtuni wet peale willitakſe ja mönikord kana kong kalja aſtja augu peale ehitud on, ſeal on ta ſurma rohuks, töbede kaswatajaks ja kümme kord pölataw kui kallis kaewo weſi. Selle poolt oleks mönelgi tähele panemiſt tarwis. Minu Anna ſeadab 20. korda aastas

uut kalja pöhja ja uutistab korralt weel seal juures, seepäraſt on tänu Jumalale ikka mönus jook majas olnud, ja tema kali möne körtſi ölutiſt armſamaks ja ülemaks peetud.

Ühe asja üle olete armſad naabrid tihti paha ſilmaga minu peale waatnud ja ſee on: Kui linna, woi nattukeſt mune ehk weel muid niiſugusid asju weime, ſiis oli kui nöia külge tömbaw wägi minu asjade külles, naad osteti ruttem ära ja makſeti ſuuremad hinda. Seal juures ei ole mina mitte ſüüalune, waid minu wanamoor. Ta rauke igistas paljo enam aega woi tegemiſe juures peſſis teda enam, ſoolas möistlikumalt ja pani puhta aſtjate ſisſe tallele, ja ets kae! ta makſis rohkem hinda. Seſt mis kaunis ſee kallis, mis odaw ſee mäda. Niiſamaſugune lugu oli ka muu kaubaga.

Seia maani olen puhtuſeſt juttu aeanud nüüd tahan teile ka tema wennaſt nattukene rääki ja ſee on: **Korras pidamiſeſt.** Selle ſees ei olnud ma lapſeſt ſadik mitte ſuur aſſi, ega wöi nüüdki ennaſt kiita, aga mo armſa abikaaſa abi ja öppetuſe järele olen ma ſelle pooleſt teiſeks mehheks ſaanud. Tule armas armuke, istu minu körwa ja laula minu perra ning ära pane pahaks kui juſt ſinuſt jutustama hakkan! Mis minuſt wanaſt pödukeſeſt enam ſull head on wastas Anna, toaſt kambri astutes, ometigi küla meeste palwe peale kuulis ta ſöna ja täitis hallipea ſoowimiſt. Kuida tead, westis Jakob edaſi, olin ma korraspidamiſes eſiti üsna lapſuke. Kus ma kohta leitſin, ſenna tööriiſta riide hilbu wiskaſin. Aga tihti ei leidnud ma neid otſides mitte wana koha pealt. Kord uraſin ſelle peale, kes tont neid jälle ära wedanud, ſeal tulid ſina ja andſid neid mulle. Aga kauaks ei woinud ſee nenda jääda. Tühi teab kus koolis mo Anna, ſeeſama ſiin, on olnud, ta ei ſallinud neid wiiſiſid aga ei törelenud mind ka ſelle päraſt. Ühel pühal olin kirikuſt tulles omad puhtad riided kruwbingi peale wirutanud, Anna oli neid warsti aita kannud. Öhtu olin öige heal meelel ja rääkiſin noorikuga lahkemaſt kui pääſuke poegadega. Ta oli ka ime lahke. Hakkas aga ſeal juures ni ääri weeri mööda korraspidamiſeſt arutama, et ma eſſite mötleſin, ega ſee minuſſe puudu. Rääkis mulle möne juttu ja öhkas ſeal juures mönda korda ſüdameſt,

kahetſes eneſe korratuma elu üle j. n. e. Mo ſüda läks hoopis haledaks ning nöudſin asja pöhjani tunda öppida. Ta ütles: Puhtuſt oleme ſelle waeſe majaſſe wähegi muretſenud, aga tema wend korras pidamine puudub minu juures. Ta oleks parem, ſinu juures öölda woinud, aga ta armastas mind enam kui ſilma tera ſeepäraſt ütles ta minu juures! Nüüd läkſid mull' ſilmad lahti. Anna oli ſelle pooleſt tüdrukute ja ſulaste wastu wäga kare olnud, iga üks neiſt pidi omad pühapääwa kui ka argipääwa riided korras pidama, neid millaski wedelda laſkma, kuſt kiili otſaſt naad wöetud, ſenna pidid naad tagaſi pandud ſaama. Leemekauſid, waagnad, luſikad, leib, piimapütid pidid ſeatud koha peal ſeisma. Wokid, willad, tukukoonlad, linad, löngawärtnad ja tükid kui ſoldatid ridas ſeisma. Sängides ei tohtinud muud riidehilpuſid näha olla, kui kotid, tekid, linad mis kül mitte löuendiſt ſiidiſt ega ſametiſt polnud, waid üsna takuſeſt riedeſt. Kotide ſees pidid head öled olema, aga mitte ilma kottita sängiſt pörandale rippuma. Söök oli korraline ja enamaſt ſeatud aeal laual, ei enne ega päraſt, ſeſt tunni kel ſeina peal ei laſknud kotis elada. Nüſuguſe korra läbbi ſaid tööriided kiskumiſe, rebimiſe, ja pühapääwa riided mustentuſe eeſt hoitud. Leeme riistad käiſid pool enam aega. Kedruſe tööſt ei läinud midagi raisku. Maja ſeiſis puhas. Pere ja ma iſſe olin röömus ſöögi üle. Töö riistatega oli justament ſeeſama lugu. Need ei tohtinud millaski ümber wedelda, waid pidid ſeatud koha peal ſeisma, ja kui ſeda ta ei leidnud, ſiis luges teenijatele möiſtliku peatüki ette; ühe ſönaga, korraline elu paistis elu majas, aidas, laudas, öue peal ja igal pool mulle wastu. Ka ei ſallinud ta kogoniſte küla noorte meeſte ööſiſt ümber hulkumiſt talu lakkades ja häda neiule kes julges noort nolki öösi kaiſus ſuikutada.

Keik need asjad ſeiſid korraga mo ſilmade ees. Kui häbemata koer ſeiſin ma Anna ees ja ei julgenud ta otſa waadata. Ta tundis minu ahastuſt, hakkas mo käeſt kinni ning palus: Armas Jakob, ära ole pahane, ei olnud jo pahaſt ſüdameſt tulnud. Üsna kogemata juhtuſid kaks ſuud wastastiku, ja ma wötſin kindlad nöu enda juures enam korrapidamiſe järele walwada.

Üks uus önnistus astus ſellega mo kattukſe alla. Uus uen-

dus oli kül raske, aga armastus tegi asja kergeks ja tänu Jumalale, asi on teiseks läinud. Oleks Anna mind kurjaga püüdnud pöörda, ei oleks asjad wist niikaugele wältanud, waid riid, tüli ja taplus olekſid warsti aset leidnud ja maja önnistust pöhjani kaotanud.

Ei ole jo nenda kuida sa minust kaagutad, ütles Anna.

Säh! seal ta on, kiitust ei taha ta millaski kuulda. No olgu kuida on, aga asi on minu sönadele raske seletada, ja tahaks paremat lökſutajat.

Üheſt maja pidamise punktist tahan weel könelda ja see on: **Kokkuhoidmiseſt.**

Wana söna ütleb: kes koppikud ei korja, see rublad ei saa, peab ni palju tähentama: kes pisukeses ei möista kokku hoida see palju ei saa. Meil oli wäga pisut majapidamise alustuses seepäraſt pidasime Annaga kõwat nõuu, niipalju keigis asjus kokku hoida, kui wähegi wõimalik. Ihnuseks ei tohtinud meie seal juures saada waid kuhu Eestimaarahwa, koolide ehk kasu peale midagi küsiti siis antsime röõmuga ning jõudu mööda, pahem käsi ei pidanud siin sugugi teadma mis parem tegi. Ka kui önnetumad hädalised, waesed, wigased, wanad soldatid, kes isa maa eest wõidelnud olid, meie ukse peale kopputasid, ei wõinud ma neid tühjalt mööda minna laske, seſt meie pidasime seda söna meeles: kel on see antku sellele kel midagi ei ole, ja teie ei ole ühtigi maailma toonud, awalik on, et teie siit midagi ühes ei wõtta, aga ma pidasin ka seda söna tihti silma sees: kes koppikud ei korja see rublad ei saa. Raha on maailma rakkendaja ja ajab keik rattad käima. Raha on ka tihti maja kindlus ja tugi ning peremees ilma rahata, waidleb surmaga. Ilma rahata ei sa Kuningas ega sant, waimulik= ei ka ilmlikmees läbi, ehk ta kül muud ei ole kui kergem asja wahetaja. Seepäraſt on igal peremehel, kui ka muu inimesel hästi ette waadata, et söödikud raha kottile hauku pöhja ei näri ja warantust silla alla ei lahe. Niisuguſed söödikud on: Wiin, õlut, maiuse söögid, suurelised riided, kaardi ehk muud raha peale mängud, pettised inimesed n. n. e. Ma olen nii wanaks saanud aga wiinaga, kui ka muu ööldud asjatega tutwaks ja söbrust tegemata jätnud,

ning ma ei kahetſe ſeda ſugugi, waid tänan Jumalad kes nende kurja töbede eeſt mind kõrwale on hoidnud.

Õige mehele laenaſin ma röömuga, aga pillajad, hooplejad, joodikud nimetaſid mind tihti kitſi pungaks, ſeſt need ei ſaanud mo käeſt punaſt krooſi.

Wilja kui ka muud põllu waranduſt hoidſime kokku mis wõis, mo iſa ütles mule tihti: „pojake, korja ikka keik terakeſed kokku ſiis ei näe ſa nälga millaski“, ja ſee on tõſi! Mõnel on Jumal põldu õnnistanud, aga kokku korjamine ja hoidmine on nii waeſed, et kui koot lakas ſiis leib ka otſas, ja Jumal ſiis jälle ſüi alune, et leiba ei ole. Minul on mo weikſe maa pealt weel midagi müia ſaanud, kui ma ſeda ka tegin, ſiis pidi magu oſtjal ja magu müial olema.

Nõia memmed, õnne andjad, ſoolapuhujad, karu tantſitajad, mõiſtmata arstid, muſtlaſe moorid, kes mõnegi Eeſtimehe taſku rumala tembutega tühentawad, ſaid, kui naad mo wäljade peal tööd tegid, palka ja ſüia, aga oma tühja tembude eeſt näitaſin neile õue wärawad, mis eeſt naad mulle keik ſugu kurja ſoowiſid, kelleſt aga ühtegi pole täide läinud. Söömiſes ja joomiſes waataſime wäga ette, pere, kui ka isſe ſõime ühes lauas koſutawad Eeſtitoitu, raisku ei pidanud midagi minema, ega ka ülelia raiſutud ſaama, ſeſt meie ei tahtnud ühe pääwa peremehed olla. Selles tükkis on mo Anna eſimene perenaene kiita.

Rietes käiſime puhtalt, aga kalliſt ei kannud meie milaski, ega kanna ka nüüdki.

Õue loomad ſaiwad parajalt ſüia aga üle liiga milaski. Selleſt on tulnud, et ma mõne aasta järele päris peremeheks olen koſunud, minuga ühes alustajad oles rentiga ennaſt waewawad. Jumala õnnistus on aga rohkeste mo juures olnud, ilma kelleta meie waew tühi töö ja waimu närimine on.

III.

Otſa Jakob ehitab uue elumaja.

Suwi oli kibeda põllu tööga otſa jõudnud ja ſügiſe ukſe ees. Wälja peal ſeiſid kuhi kuhja kõrwas ja rehe koodid kõlk-

sutasid terasid tuppedest. Röömuga kandsin wilja salwele talwe waraks. Mõnedki matid said müügi tarwis tallele pandud. Pea tuli rendi maksmise aeg, ja waata, leidsin pea rendi raha. Kewadese rendi olin poispõlwe warast maksnud, aga nüüdne andis põld ja muu maja pidamine. Mina olin härraga 12. aasta peale kaupa teinud ja maksin parajat renti, mitte enam ega wähem, kui 4 rubla taadri pealt ja see andis hingada.

Aga weel parem on sellel, kes jalad oma maa peale on jõudnud raha abiga toetada. Aga nende wiimsete juures on ka küllalti kõrratumaid suitsu onnikesi ja muldse põrandatega weikse aknatega majasid.

Siin ei wõi Eesti rahwas ennast mitte ühe ehk teise asja läbi wabandada, waid siin peab ütlema: „Suits on silmadele rohuks ja tolm kopsule magusaks saanud, et neid niipalju armastakse.“ Ka teie juures armsad küla mehed pole asjad palju kaugemal.

Mina polnud lapsest saadik neid sallinud ja wihkasin neid ka südamest peremehe põlwes, aga esimese aasta ja iseäranis esimese talwe sain nende wäge õieti tundma. Silma haigus tükkis wägise peale ja rinnad olid alwa õhu pärast tihti kinni, aga asjad pidid parandud saama.

Märdi pääwa õhtul olin kogemata meie walla pea kohtumehega kokku juhtunud. Nääkisime walla majadest, ehituste korradest, wilja saagist, põllo tööst. j. n. e. Seal sain kuulda: „Otsa talu maja saab, kui peremees ise tahab, tulewa suwel ümber ehitud.“ See oli mulle kui mee suutäis. Röömuga ruttasin kodu, kõnelesin kuultust Ammale, kes mitte röömus ei olnud, sest jalad olid alles külmad uue koha peal ja kohe niisuured ettewõtmised. Kui Jumal aitab, siis wõib see sündida, õhkas tema ja Ta aitas enam kui mõelnud olin. Sest päämast saadik liikusid uued mõtted mo peas. Wana wiisi järele ei tahtnud ma kogunist maja ehitada, aga kust uut wõtta? Seal tuli mõistus abiks. Istusin kirjutuse laua taha ja sirgeltasin niikaua paberi peale, kunni terwe maja ja õue plaani olin leidnud. Aega mööda pidid keik majad, wanast toast saadik, ümber ehitud ja teise koha peale nihutud saama. Wana tuba pidi aga rehe toaks jääma ja hästi ära kõbitud ja parandud saama.

Kahe nädala päraft juhtuſid pea kohtu mehe jalad minu kattukſe alla. Kambri astudes aeas ta ſilmad öieti pärani, ſeſt ſiin ei olnud mitte wana wiiſi elu. Ta ütles pool pilkamiſe wiiſi: „Otſa Jakob on jo ſakſaks ſaanud, no, uus luud pühib ikka toa puhtaks, las aga nattukene wanembaks ſaab, kül ſiis noored ennatuſed kaduwad.“ Ma paluſin teda taha kambri ja näitſin talle tulewaſt maja mudelid. Oh kõrwade päralt, nüüd oli tuli takkus. „Seda ei pea ſaama, talu majaſid ei wõi jo mitte narrida, ſee on riigi ja ſeaduſe wastu, ſeda ei pea ſaama, kiſendas meheke.“ Siin ei olnud paremad nõu, kui asja pöhjani ſeletada, et mees kas käppuga katſu wõis, mis hea ja kaſulik.

Armas riigi tugi ja walla eesſeisja, alustaſin juttu. Üheski ſeaduſes ei ole minno ettewõtmine keeldud, narri ei taha ma ühtegi maja ja teile tuleb ſeſt keige ſuurem kaſu.

Waata ja kuule: 150. 5. ſüllaſeſt palgiſt, mis wana toa peale kuluwad, nõuan mina 58. nelja ſüllaſt ja 42 wiie ſüllaſt ja neidki ſeepäraſt niipaljo, et wana toa juure mõned nottid kõlbawad. 50. palgi wedu olgu teile kingitud. Õlgi toogu iga talu 40. kubbu aſemel 30. Meistri palga wõite waestele anda, ſeda tahan omaſt taskuſt puistata. Kui heldus kannab ſiis palun mõned töö mehed abiks ſaata muud midagi. Oh ſa kallis aeg, mis maheda näu nüüd mehike tegi. „Sündku ſiis ſinu tahtmine, kui mõiſa härral ſee wastu midagi ütlemiſt ei ole“. Et wiimne minu nõu heaks kiitma ſaab, wõiſin ma ette arwata, ſeſt härrad on iſeeneſeſt tihti head inimeſed, kui pulgajunkrud neid mitte pole oma wõrku ſaanud. Aſi ſai korrale aetud ja palgi wedu Jaanuari kuul tallitud, ſeſt ſelle kuu palgid panewad keige enam mädanemiſe wastu. Telliskiwid ja roowi ridwad ka talwe teega tallitud.

Üksi aasta ei ole mulle niipalju raha, wara, waewa ja muret kulutanud, kui mo teine peremehe aasta. Walla poolt anti 4 meeſt ehituſe abiks. Meistrid ei hakkanud ma mitte palkama, ſeſt mis päraſt olin ſiis Jumalalt oma mõistuſe ſaanud. Iſe olin puuſep, iſe töömees, iga üks pidi minu tahtmiſe järele palgi ja kiwi paigale ſeadma, ſeina warama ja ſamble

wahele seadma. Mida kindlam maja ehitud saab, seda soem ja parem ta on, sest üks kord on ehitus.

Seinad said löödud, lagi laudadest peale tehtud ja kambrite põrandad laudadest alla tampitud. Lagi ja põranda lauad höweltud. Kõögile pidi kiwi põrand alla saama. Akna raamid ja uksed tegin ise, aga müürseppa töö jäi müürseppa holeks. Ta pidi aga igas tükkis minu sõna kuulma, maja kattus sai ölgetest, aga ridwa alla tehtud.

Mardi pääwast oli maja niikaugel, et sisse elama wõisin minna. Mo rööm oli otsata ja nenda sama ka Annal. Ta waeneke oli keige suwe talu tööd õientanud ja wõis nüüd pool minu kaela peale lükkata.

Minu maja on ilma kütmata, kuida ise mulle mittu kord suu sisse olete öölnud, keigist Eesti majatest, keige parem, lahkem, soem ja puhtam. Tarwitab wähem puid ja on inimise elule terwilik.

„See on tõsi, see on tõsi! Meie tahame nüüd niisama sugusid ehitama hakkada", ütlesid küla peremehed ühest suust. Oleks naad juba walmis olema, wastas Jakob. Aga ma loodan, asjad edenewad.

Küla peremeeste ninad ja mokad olid juttustamise aeal tihti kärtsus, sest Otsa Jakob ei mõistnud nalja, waid leikas terawa noaga mis luusse puutus. Õhtu oli otsas, naad tänasid Otsa halli, soowisid head ööd ja töttasid kodu poole. Tee peal tunnistasid keik Otsa hallil õiguse olema ja wõtsid kinlad nõu püha pääwa õhtu poole keige naistega Otsale minna, laste kaswatamise pärast nõu küsima. Kuida öölnud nenda tehtud, sest meest tuntakse sõnast ja härga sarwist.

I.

Otsa Jakob kõneleb küla meestele ülepea laste kaswatamisest.

Mehed pidasid üks teise wastu sõna. Pühapääwa õhtupoole töttasid mitmed talu peremehed naistega Otsa poole, ka walla tallitaja oli nende hulgas. Otsa halli silmad läksid hoopis pärani, kui ühe korraga naabrid õue nägi astuwad.

„Ära pane pahaks, Otsa isa, alustas walla tallitaja juttu, kui täna meie jalad sinu õue peale juhtuwad. Minewa püha oled meie naabritele õppetliku juttusid rääkinud, mis keiges külas elisewad ja mõndagi head taga järele tõmbawad, seepärast oleme nõuks wõtnud täna õhtu poole jälle sinu palwele tulla, ja et ka meie noorikud siin on siis ehk wõttate waewaks, meile nõu anda, kuida omad lapsed nii kõlbikult kaswatada wõime, kui sina seda tehnud oled. Siin on mõned küla naabrid sulle taga järele üht weikest mälestust sündimise pääwaks kinkinud, mis eest sull' aga mitte meid tänada waja ei ole." Nende sõnadega tõmbas juttustaja kullatud piibli raamatu kue hõlma alt wälja ja andis Jakobi kätte. Hal seisis kui unes, röömu pisarad tilkusid mööda palgid ja ta ütles: „Olge terwed küla naabrid!" Seda ei oleks ma eladeski uskund, mis nüüd silmaga nägema pean. Tulge siis ja toetage rohu aeda pingi peale, mis laste kaswatamisest mõistan, tahan teile öölda.

Perenaesed olid juttustuse aeal Anna üles otsind ja nüüd töttasid keik aeda, kes kui pruut kenas ehtes peigmeest ootas.

Armsad küla peremehed ja naised! Alustas Jakob juttustust. „Meie kätte on Jumal enam uskund ja meie walitsuse alla pannud, kui seda jõuame mõelda ehk ära arwata. Meie oleme inimese sugu üles pidajad. Oma esimese piimaga joodame lastele head ehk kurja sisse, kaswatame neid heaks ehk kurjaks inimeseks. Kuida suured puud ees kaswawad, nenda tärkawad ka wõsud ja missugust wilja ema puu kannab, näitab ka wõsu". „Sest käbä ei lange kannust kaugele".

„Sündimise läbi astub inimene käratsewa ilma sisse, ta ei ole mitte kui elajas, sündimisest saadik tark, aga tema sees magawad keik waimu taemed nõdruse kombel, mis wanemate hoole läbi peawad haritud saama. Seda harimist nimetame meie kaswatamiseks. Õuna puud poogime parema wilja pärast, mikspärast siis mitte inimest. Kaswatamine teeb inimest inimeseks, tõstab teda kõrge mäe otsa ehk lükkab alla oru sisse.

Meie peame aga inimesi kaswatama, kes kurja põlgawad ja head armastawad, kes targaste ja auusaste elada mõistawad, kes õiguse pärast surmani wõitlewad, isamaa ja wabaelu pärast pead ja

elu kautawad. Kes röömsad röömsatega ja kurwad kurwadega möistawad olla. Kes wöera walu ja ahastust omaks waluks ja ahastuseks möistawad pidada. Kes loodusega ellaste möistawad elada, kes ennemast ennast puu oksa ripputada laskwad, kui truust ja armastust kautawad; aga mitte niisugusid, kes ligimese waewa ja häda arwawad puu ja kiwi külles olema, kes röömsad on kui ligimese käsi pahaste käib ja langenule weel rusikaga kukla andwad, et pea löppeksid. Kes ühte meelt truust armastust ei tunnegi, kes iga ölle kannu, wiina topsi, kohwi tassi, saia pätsi, höbe tüki, paberi lapi eest, südand meelt, keelt ja keik ihu ära müiwad. Kes iga pulga junkru, körtsi Matsi, nöia memme, sõna lausuja, tuule puhuja juttu järele tansiwad, kes taewa näitusest önne ja linnu lendusest ja lauulust önnetust ootwad, kes muud ei tea, kui täit köhtu taewaks ja puudust pörguks pidada, kes halastamata loodusewastu on."

„Meie peame aga lapsi nenda kaswatama, et naad oma jalge peal seista ja oma möistuse järele asjad aeada wõiwad ja kui inimesed inimeste seltsis armastuses elawad. — Mina ei ole mitte suurt sugu ega rikkas mees, kui aga mõni niisugune keik omad auu nimed, raha, maatükkid, sulased ja ümardajad ilma rahata mulle annaks, nii töeste kui mo nimmi Otsa Jakob on, ei wahetaks ma nendega mitte. Jah mikspärast? Mo lapsed on head ja see teeb mulle enam röömu kui keik maailma wara. Naad on keik terwed auu sees, usinad, puhtad, töö tegijad ja armastawad mind kui silma tera."

„Suure hoole ja kokkohoidmise läbi oleme Annaga nattuke taga wara kogunud, seepärast ütlewad tihti küla naabrid: „Mis wiga Otsa Jakobil lapsi heaks kaswatada, tal on jo raha kui raba ja rahaga wõib keik teha." Niisuguse juttu üle olen tihti, kas köhu katki naernud. Sest minu laste kaswatamine maksab niipalju raha, kui kass' saba peal wedada jõuab ja ma arwan seda jõuab iga pops ja sauna mees ka oma lapse eest wälja anda."

„Mõne aasta eest seadsin Kaarlist poja oma jalge peale ja andsin tütre mehele. Et naad heaste elawad, ütlewad keik inimised ja seda arwatakse minu waranduset tulewad, aga üsna wale, see on kaswatamisest tulnud, seepärast tahan just nende kaswatamisest rääkida."

„Lapsed ei ole mitte kapsa wõsud, aga mitmes tükkis nende sarnatsed. Kui ma aga häid kapsid kaswatada tahan, peab mul head seemned ja täielik hoole kandmine nende juures olema. Puudub üks nendest, siis pean jo kapsteşt ilma jäema. Külwan ma seemet mis halwast kasudest on pudenenud, siis saan ma ka taimi, ma wõin aga neid niipalju rammutada, kasta ja hoolt kanda, naad jääwad ikka kõnni ja ma wõin jälle ilma kapsa leemeta elada. Külwan ma head seemet, hea maa peale, jättan neid holetuse sisse, ehk harin neid mõistmata, jälle pean keigist ilma jääma. Nendasama on ka lastega ja nende kaswatamisega lugu."

„Tänu Jumalale ja tuhat tänu, et ma oma elu terwist ja tugewist wannemist saanud olen, tänu ka, et minu lapsed seda jälle nenda sama on saanud. Mina olen seia maani terwe olnud ja seda sama ka minu Anna."

Omas uues majas hakkas mull' uus ja õnnelik elu. Tuli seda ehk teist ette, mis mitte mokka mööda polnud, siis küsisin wana isa ehk ema käest nõu ja hoitsin tüli ja tapluse eest kõrwale kui tule eest.

Uues majas nägin Annad isesuguse tee peal olema. Röömuga ruttasin uudist wana emale kuulutama, ja nõu küsima missugused rohud Annale pidid head olema ja kas tohtrid nõuandijaks pidin paluma. Wana ema tahtis ennast lõhki naerda ja wastas: „Mine kodu ja saada noorik seia, siis tahan temale keik õõlda, mis tarwis ilmas teada on."

Kui Anna wana ema juurde tuli, andis see temale selle maenitsuse: „„Armas tüttar! Suurt röömu olen poja läbi sinust kuulnud. Ära ennast mitte kurwasta! Laste sünnitamine põle ju mitte nenda kardetaw, kui mõned tuisupead seda arwawad. Mina olen 8. last ilmale toonud, armas Jumal on ikka heaste haitnud. Sina oled noor ja tugew noorik, sinuga saab ka heaste minema. Kuule! keik rohud, salwimised mis küla memmed õppetawad jätta kuulmata. Tee oma tööd edasi, sest mida kergem sa jalge peal oled, seda hõlpsamast saab kartetaw tund sull' üle minema. Hoia ennast aga äkkilise kargamise, põrumise, raske tõstmise ja kandmise eest."

„Sõõ mis sa iga pääw sõõnud oled, hoia aga liia soolase

roade ja kange jooma aeade eest, sest nendest tulewad sulle kui so sugule suured önnetused."

„Üht asja pead saa weel tähele panema armas tüttar! Sina saad tülikam, ehmatlikum ja kartlikum olema, kui siia maani olid. Mõne roade järele iseäranis himmustama, mõne suguste ilmaaegu muretega pead waewama. Mina hoitsin ennast seesuguste asjade eest see läbi körwale, et iga hommiku üht kosutawad salmi, piibli ehk lauulu raamtust lugesin ja seda keik pääwa meeles kandsin. Kui nüüd mõned marud mind tüli turule tahtsid tömmata, seal seatsin salmi sambaks ette ja waata, keik läks heaste mööda."

Hea oli, et Anna niisugusid öppetuisi wana emalt töi, sest nüüd tulid hulga kaupa wanu ja noori küla naisi, kes tundide kaupa käima ala ja sünnitamise üle ladrasid, mitmesugusid rohtusid wedasid ja önnetumade käima naestest rääkisid, et Anna juukses püsti töusid, aga ta tuletas wana ema öppetust meelde ja sai keige kurja eest hoitud. Juttu ladrajad kui ka rohu toojad pidid tühjalt tagasi pöörma ja sülitasid mittu kord tuld, et mitte aitäh ei saanud.

Kardetaw tund oli pea kätte jöudmas, seal tuli küla ämma eit Annad katsele, sai aga minu emast rahuliste sönadega tagasi saatetud, ja tema asemel öppetud ämma ema toodud, sest niisugused wana moorid, ütles wana ema, ei mõista midagi ja teewad kasu asemel löpmata kahju. Mittu nurga naest on enne aegu aende pärast mulda läinud ja hulga kaupa lapsi elu aeaks önnetumaks saanud.

II.

Otsa Jakob köneleb omma poja Kaarli sündimisest ristimisest ja esimesest ihulikust kaswatamisest.

Kartetaw tund tuli, aga armas Jumal aitas häda sees. Misugune rööm mo wanematel, äial ja ämmal, kui ka mul endal oli ei jõua ma rääki. Ükski warandus ei oleks seda üles kaalunud. Wana ema hakkas Anna kaela ja ütles: „Eks olnud hea minu öppetuse järele elada!" Nüüd aga tuule weel midagi:

„Ära joo kohwi, wiina ega kanget ölut, seſt need on nurga naesele surma rohuks. Mõnedki wanadmoorid andwad nurga naesele peale maha saamist suutäie kartuli rummi ja ei tea, et see läbi pikkalist haigust ja surma sünnitawad."

Mina ei lasknud ühtegi kanged jooma aega Annale anda, ka hulga katsel käiaid naisukeisi saatsin pudru püttitega niisama targalt tagasi, kui naad tulnud olid, seſt ma teadsin kui kahjulik warane kõne ja ladramine talle wõis olla.

Külas kõlksutati mõndagi juttu selle päraſt, aga mis see minusse puutus.

Minu õnneks jäi õppetud ämma ema mõneſt pääwaſt Anna juurde ja peale selle tallitasin ise ja mo wiisakas tüdruk tema tahtmisi.

Esimene mure oli nüüd lapse ristimise päraſt; minu tahtmise järele pidi see nii kaugeſt jäma, kunni Anna ise laſt kiriku wõis wiia, mis ka nenda sündis. Nelja nädala päraſt sai ta ristitud ja meie seisime Annaga juures, kui õppetaja teda ristikogudusse wastu wõttis. See oli jälle uus asi ja mittu kaagutasid kas kaelad maha, aga mis see meitese puutus.

Warrud ei saanud mitte wana moodi lakkumises ja priiskamises peetud, waid üsna waikselt.

Risti isaks ja emaks olid keige mõistlikumad, elu poolt puhtamad inimesed walitsetud, kes ka meie keige ligema sugulastega lõuna leiba meie laual maitsid ja õhtu poole oma teed läksid. Nenda olin keik warrud pidanud ja suurt kasu ja rahulist elu nendest leidnund.

Oma armsat kihelkonna koolmeistrit ei wõinud ma mitte sel pääwal unustada, ka tema oli meie seltsis ja jäi minu palumise peale keige wiimseks seia, seſt mull' kippitasid mitmed küsimised tulewase Kaarli kaswatamise päraſt südame peal. Ta oli mees, kes midagi mõistis, ja ühtegi uudistuse wastu ei seisnud, kui seda nägi kõlbliku olewad. Ta katsus asja põhjani läbbi, siis pidas kinni mis hea.

Minu nõudmise peale wastas tema: „Keige esſite kaswata oma Kaelud so oma puhta mõistuse järele, see saab sulle seda keige paremad ütlema. Kui sa tema juureſt enam abi ei leia siis

waata kuida suurem hulk so naabrid kaswatawad ja siis kaswata just nende wastu oksa — siis saad sa ikka öige tee peal käima."

Sa oled eksinud, armas koolmeister, tahtsit wist öölda, kaswata nenda kuida suurem hulk seda teewad!

„Ei, ei, wastas tema. Suurem hulk meie rahwast kaswatawad omad lapsed nenda wastu oksa, et kümme kord parem on neile wastu oksa kaswatada." Ja tal oli öigus, sula öigus, sest minu Kaarli kaswatamine on just wastu oksa juhtunud ja siiski hea.

Anna imetas oma esimest poega kui ka keik teised lapsed ise ja ei tunnud rindades keige wähemad walu, mis üle mitmed noorikud kaebawad, seda oli aga minu ema korrale saatnud. Neljandik aasta, enne Kaarli sündimist, oli tema möned tamme pähkled löhki leikanud, tuume öönistanud, neid wiina sees leotanud ning Anna nisa peade peale köitnud, kui wanad kuiwiwad, said jälle wärsked wõetud. Selle läbi said lapse suus hoidwad rinna otsad wälja tömmatud ia imemise wastu walmistud. Kord hakkas pahem rind tall' kõwaks löma, seal hoidis ta pehmid linu rinna peal ja haigus taganes lühikese aeaga. Nüüd jälle Kaarli kaswatamise juurde.

Mütsi ehk kübarad ei lasknud mina tälle mitte päha tömmata ehk kül mitmed ämma eided körid sellepärast tahtsid löhki kisendada. Üks tark tohter ütles mulle: „Mida enam pea puhta, külma luhwtiga harjub, seda wähem on pea walu, hamba walu, kõrwa walu ja pea kärnasid karta." Mähkida ei lasknud ma oma poega ka mitte. Ta oli jo küllalti wangis olnud, Jumala armu läbi sealt peasenud ja wõis nüüd priiust maitsta. Seepärast laskisin talle pehme kuiwa linase rättiku ümber keha mässida. Käed ja jalad olid tal oma tahtmise järele pruuki ja ta ligutas neid röömsaste.

Minu abikaasa oli Kaelule mittu paari sukke kudunud ja röömustas neid temale jalga tömmates. Pea nägin neid märjad kui leust tömmatud olema. See ei wõi jo lapsele mitte hea olla, et ta jalad märja sukkade sees on, naad wõiwad parem jalga tömbamata jääda. Köneleisin asja Annale, aga säh, siin oli tuli takkus. „Miks pärast olen siis neli nädalad nende juures waewa näinud", sain wastuseks. „Ma tömban kohe ued ja kuiwad jalga."

Ta tegi seda, ja hakkas last imetama, aga oh löppe tühja, Kaelu ei möistnud nalja. Korraga oli ema ja sukkad läbi leutadud, nenda said üks paar teise järele märjaks ja wiimati ei olnud ennam midagi jalga tömmata.

Anna tömbas ninakese kärtsu ja lubas 10 paari kudada.

Oh kahju, et naad mitte weel walmis ei ole, naeratasin mina.

Aga mikspärast tahad siis wägise talle neid jalga tömmata?

„Selle, et keik lapsed sukkades on, oli wastus."

No, siis peame ju Kaelud ka kõwaste mähkima, seda teewad ju enamast keik Eesti naesed?

„Se on ise assi!"

Just niisamasugune, kui sukkade assi. Aga nüüd armas armuke, anna mulle asja põhja teada?

„Kaelu külmetab omad jalad ärra."

Aga mikspärast siis mitte käsi ja nina? tahad ehk temale kindad ja nina kottid kududa?

„Noh olgo siis sinu tahtmine, kui Kaelule midagi wiga sest juhtub, siis on sinu süi!" Jah, olgu minu süi.

Kaelu oli palja ja kuiwi jalu ning öppis wärsked öhku kannatama, mis ta keha tulusast karastas.

Üks tohtri härra, oli mulle kord nõu annud weiksid lapsi külma weega pesta; seda ei wõinud ma oma südame tundmise järele mitte lubada, waid naad pidid iga pääw leige wee sees pestud saama, mis esite 28° Reomür ja pärast 18° oli.

Lapse sõõtmise pooleşt olime Annaga mõlemad ühes nõus, ja selle juures olin ma oma emale tänu wõlgu, kes Annale selle poolt mõned peatükkid ette luges.

Kaelu ei saanud kunni esimesed hambad suhu tuliwad muud, kui piimaga keetetud odra ja nisujahu kõrti, aga mitte raswasid kõwi sõõkisid, mis haigusid sünnitawad.

Ühe korra sõõtis Anna minu silma al weikse lusikaga Kaelud. 10. selle täit läksid talle heasti kõhtu, aga peale selle ajas ta keik suust wälja. Anna aga toppis ikka peale. Seal tahtsin oma nina nattukese wahele toppi, sain aga neude sõnadega: „Laps ei ole weel midagi sõõnud" kõrwale lükkatud. Ma läksin aeda õunapuid puhastama, ja ootsin parajad aega selle poolt kõnelda.

Öhtu oli Anna heal meelel ja nüüd seletasin asja pöhja ning weike Kaelu ei saanud sest pääwast mitte enam süia, kui ta röömuga wastu wöttis.

Pea oleks ma unustanud kuida lapse hälliga lugu oli. Kalewide walitsusest saadik ei olnud wist niisugust Eesti hälli nähtud, kui minu toas. Wibuga ja muud moodi kigutuse riistad teewad laste pea aeutele wiga, olin ma targa tohtri käest kuulnud seepärast laskšin last pikerkuse paju witsust korwi, hobuse karwadest, ehk libledest täitetud kottikeste peale panna, teda linakese ja willase tekkiga kinni katta, aga korwike ei saanud ilmaski wibu otsa, waid jäi toolide ehk laud pöranda peale seisma, aga mitte senna, kus läbi leikaw tuule öhk peale käis, mis läbi, lapsele silma, pea ja muud walusid oleks sünnitanud. Selle hällikese sees magas Kaelu rahulisest, ei higistanud palju ja oli keige kukkumise ja kahjude eest hoitud.

III.

Kuida Otsa Jakob oma poja waimu hakkab kaswatama.

Minu Kaelu oli kahekša nädalaseks saanud. Ühel pääwal nuttis ta kibedaste oma korwi sees. Ma wötsin teda sülle, sest ema ei olnud mitte toas, ja mötlesin: Ihu eest oled sa küllalt hoolt ja muret seia maani kannud, mis wöid sa aga ta waimule teha, mis ju palio ülem on kui mulla tük. Nenda mötteldes waatasin haletast Kaelu peale ja ütlesin: Kaeluke! mikspäraft ma seda söna suust wälja puistasin, ei tea ma mitte, aga mis sündis! lapsoke naeris. Missugune röom mo liikmetest läbi käis, ei wöi ma sönadega üles rääki. Kaeluke, ma arwan, sa tunned omma armast isa. Kui sa hea Kaeluke oled, siis tahan sulle ka heaks isaks olla — öige heaks isaks. Mida enam ma nenda rääkisin, seda enam siples Kaeluke jalge ja kättega ja naeris löbusaste. Sest tunnist olin ma Kaeluga tihti juttus ja mida enam, seda armsamaks läks ta mulle. Niisuguse juttu juures läksid aga mo silmad ühe asja päraft lahti. Teadu päraft on, et iga elaja loom isesuguse armastawa healega oma poegi kutsub, mis ka neist hästi tuntud saab. Inimeste juures näitab asi

nattuke teisiti olema. Sest ma olen mittu isa tundma öppinud, kes üheſuguſe healega lapsi ja hobuſid kutſuſid. Aga ma leidsin ka isaſid ja emaſid, kel laste juures iſeſuguſed kõlksud heliſeſid ja need wiimſed armastaſid omi lapsi enam kui hobuſid lehmi, ja lambid.

Minu heal oli hoopis mahedam, kui Kaeluga rääkisin, ehk see kül minu juttust musta ega märga ei möistnud.

Anna naeris kas katki, kui meie juttustust pealt kuulas. Ühe tükkikeſe tahan ka teile kuulutada, armſad küla isad ja emad. „Tunned sa minu, Kaeluke! olen jo sinu isake, ning armastan sind ellaste; jah armastan Kaelukest öige ellaste. Tule mo sülle, sülle tahan Kaelukest wõtta, siis lähme tibuſid waatama. Tui, tui, tui, seal jookſewad tibud! Tip, tip, tip, nokkiwad terakeisi. Wanna ottas tuleb ka järele, rapputab siiwakeisi, kukkereegu laulab ta kanakestele röömustuſeks."

Et Kaeluke niisuguſest sõnadest midagi ei märganud, teadsin mina, aga ta öppis minu ja mo healt tundma. Kui ta möni kord maguſaſt rinna otſas rippus, ja minu healt kuulis, pööris ta ennaſt kui wälk ümber, naeris mulle wastu, sirrutas käekeſed minu poole ja siis otſis jälle toitu. Nägi ta mind hoopis ära minewad, seal nuttis ta kibedaste. Ma ütlen, niisuguſed märgikeſed ei olnud mulle mitte weikſed asjad, waid neist wõisid sirged puud kaswa ja röömustaſid mo waimu otſata.

Üht lugu ei wõi ma mitte juttustamata jätta. Möni kord kisendas Kaelu üle liiga, parajad kisa ei kuulnud meie talle millaski, seſt selleläbi sai ta kops puhastud, aga üle liigſed ei ſallinud mo Anna mitte. Ta wõttis hobuſe kuljuſe, helistas seda lapse kõrwa juures, ja tahtis teda nenda waigistada, aga wale, ta kisendas weel enam. Seal mõtlesin mina: Oot, oot, see ei ole mitte öige waigistamine. Wõtsin kuljuſe Anna käest ja helistaſin seda abikaaſa kõrwade juures. Tema tahtis ukſest wälja putkata. No, kui see mitte ſulle armas ei ole, kuida wõib siis laps seda kannatada. Korraga seisin aga ise kuiwa kingu otſas, seſt ma ei teadnud midagi paremad kellega laſt waigistada. Anna naeris pealegi öeldes: „Ikka tahad sa tark olla ja nüüd ei wõi enam Kaelukeſt waigistada!"

Ma ruttasin kopli, rakkendasin ruuna saha ette ja kündsin, et wäli tolmas.

Korraga tükkis laulu tuju peale ja ma lullitasin: „Kui mina alles noor weel olin, noor weel olin, lapse pölwes mängisin, mängisin, ei mina teadnud muud kui seda, muud kui seda mis minu silmad nägiwad, nägiwad.“ Oot, oot, aeg annab head nõu.

Maa oli küntud ja köht tühi, ruttasin kodu, seal karjus Kaelu jälle kibedaste. Ma wõtsin teda Anna käest kätte peale ja lullitasin tasase healega laulu lapse kõrwatesse, ja, oh sa ime, ta oli kui not wait, naeris, siples käekeste ja jalgekestega.

Ah, ah, ah, naersin mina, andsin last Annale ja lisasin juurde: „aeg annab head nõu.“

Ta aga lükkas mind nattukene armastuse pärast ja ütles: „Sul peab ikka õigus jäema.“ Sest saadik õppis ka mo noorik lullitamist ja waigistas tihti lapsokeisi. Ma ütlen, tihti, iga kord ei aitnud see ka mitte.

Nenda jookšis ta waeneke ühel pääwal minu juure aeda ja ütles: „Armas Jakob! Ma olen Kaelule keik ennemuistsed Kalewide laulud kõrwa lullitanud, aga ta kisendab pool surnuks.“ Ma töttasin kambri, katsusin omma õnne, aga mis ilma aegu, see ilma aegu. Kogemata astus wana ema kambri.

„Tule sulletuppa! mis kära siin on?“

Ta wõttis lapse käe peale, katsus waigistada, aga ka ilma aegu. Seal oli hea nõu kallis. Ta tõmbas Kaelu ihualasti ja otsis wiga, ja oh sa pääwad! Selja roodu ääres oli marja okkas ihu sisse tükkinud. See sai möistlikult wälja tõmmatud ja mõne minuti pärast naeris lapsuke niisama lõbusalt kui ennegi. Nüüd oli tarkus käes. „Kui lapsed mitte wait ei jäe peab neil kas seestpidine ehk wäljastpidine wiga ollema.“ „Ja kui oma möistus enam nõu ei leia, siis peab õppetud inimeste juurest abi otsima.“

IV.

Küla eide hea nõu, mis tuulde lähab ja Kaelu esimesed hambad.

Ühel pääwal karjus Kaelu kangeste, meie otsisime keigilt poolt wigadust, aga ilmaasjata. Kogemata koppertas küla kaasike kambri.

Kui ta kisa kuulis ja meie ahastust nägi, ütles ta maheda sõnadega: „Lapsuke on ennast seest wenitanud, ma tahan kohe näppistaja naese järele minna ja teda seia kutsu. Ta paneb last köhu peale, wenitab paremat jalga wastu pahemat käekest ja pahemat jalga wastu paremat käekest, rudjub mõlemate peidlatega naba juurest kunni selja rooduni ia wõiab teda juuda sitta ja pärgli passaga, siis on keik kisa mööda," nende sõnadega lippas ta uksest külа poole.

Ma mõtlesin nattuke aega nende sõnade üle ja ütlesin siis Annale: Meie oleme teine teisele kindlaste lubanud oma lapsi mitte ühegi sortsi kätte uskuda. Niisugune tallitus ei ole ju muud midagi kui päris sortsi töö. Aga oh õnne, mo kallis ema astus jälle kambri.

„Mis tuhat siin jälle on! Üks ahastus teise peale, ei rahu sugugi. Mina olen 8. last kaswatanud, aga ilmaski ei jooksnud ma sortsi ehk näppistaja eide juurde. Need limukesed pole ju muud kui Jumala pääwa wargad, kes oma ruimala tembude läbi mõnegi lapse elu enne aegu wõtwad. Tont teab, kust tunlest naad omad tembud on korjanud. Naad tahtwad tükkikest leiba ja raha koppikust saada, muud midagi, oma salwidega wõiwad naad enda nina alust määri aga ühtegi last! Kaelul on wist kopsu sees palju sakšamaalt tootud räisi, mis puhastud peab sama, seepärast ta nüüd karjub."

Ei läinud ka palju aega, seal oksendas lapsuke ja selle sees oli mõndagi näha mis otse kopsust oli tulnud.

Naba näppistaja naene jõudis ka perale, sai aga mõistliku sõnade, tükkikese leiwa ja toobikese piimaga oma teed saatetud.

Kaeluke oli pool aastad wana, seal nägin ta suu tihti koola jooksma ja teda omi käsi imema. Warsti märkasime Annaga, et hammaste tulemise aeg lapsel ligi oli. Wana ema sai jälle meie nõuandjaks. Ta ütles: „Palju lapsi surewad hammaste tuleku ajal; Jumal olgu tänatud! minu omadest ei olle ükski selle pärast hauda kukkunud. Mina tahan teile öölda, kuida ma tegin. Waatke, laps, kel hambad suhu tulewad, hoiab ikka käsi suus. Selle läbi tahab ta wanematele näidata, et ta midagi närida himmustab, mis läbi hamba igemed lõhutud saawad. Mit-

med emad annawad sel ajal lastele wõtmid ja muud kahjulikud asjad kätte, et naad neid närida wõiwad. See ei ole aga mitte hea. Mina andsin sel ajal lastele leiwa korikukeisi kätte, kelle kallel naad näriſid ja selle läbi õnnetuse eest hoitud said."

Selle kõne peale tõmbas ta mind kõrwale ning ütles: Armas poeg! „Hammaste tuleku ajal saawad mõned lapsed krambid, nutwad hirmsaste j. n. e. Selle juures ei pea sa mitte ehmatama; kui laps muidu terwe ja tugew on, siis läheb se häda ka pea mööda. Sinuga olin ma tihti hädas, kui aga krambid sind kaua waewasid, piigisdasin sibula pooleks ja hoidsin so nina al, ja waata, pea jäid sa rahulikuks." See oli minule paha kuulutus, aga ma pidasin ema õppetust kalliks. Mo laps sai nüüd iga pääw koorikuid närida, aga ta riided olid koolast leutud ja pidi neid pääwas mõnikord wahetama. Lapse kisa ei wõinud enam lullitamine waigistada, seepärast kannatasime keik häda kannatades, sest meie olime oma wanematele wist niisama palju waewa teinud, kui Kaeluke nüüd meile tegi. Kauaks ei jäenud se mitte nenda. Ühel pääwal söötis Anna last, lusik kõlksatas ta suus, ta waatas asja järele, ja oh rõõmu, esimene hammas oli näha. „Abikaasa! Kas tead mis uudist ma kuulutan? Kaelul on üks hammas suus!" Nüüd oli rõõmu keik kohad täis ja kurbtus kui luaga pühitud.

Kaswatamises on tihti rõõmu pääwi aga ka kurbi ja mure pääwi; wiimaste juures peame aga kannatlikud olema ja omalt poolt tegema mis jõud kannab, siis saab rõõm tihti jälle meie osaks. Meie olime sel pääwal rõõmsamad, kui lapsed jõulu õhtul.

Esimesed hambad tuliwad aega mööda, ilma suure waluta talle suhu, aga puremistega tükkis kartus peale.

V.

Kaeluke annab isale tunda, mis asjus teda õppetama peab.

Rõõmuga nägin nüüd iga pääw poja terawust, ja see aeas mind temaga tihti rääkima, aga mis asjust? Selle poolt õppetas Kaeluke mind ise.

Ühel ſuwiſel ilusal pääwal läkſin mina Kaeluke käe peal, kopli hobuſid waatama. Tuhat, kuida lapſuke ſiin ſilmad pärani ajas, kui ta hobuſt nägi. Ma nägin ſelgeste, ta röömu ja wõtſin nõuks temale hobuſeſt ſeletuſt anda. Ma hakkaſin peale: Waata Kaeluke, ſee on hobune! tal on kaks ſuurt ſilma, (ſiin juures näitſin oma, kui ka hobuſe ſilmade peale), oh kuida ta jalgadega trambib (ſiin põrutaſin oma jalga wastu maad, et lapſuke mõiſtaks, mis trampimine tähendab) nenda köneleſin temaga ligi weerand tundi. Ära minnes wahtis lapſuke ikka hobuſe peale, ſirutas käekeſi tema järele, ma pidin ümber pöörma ja weel üks kord otſaſt otſani ſeletama.

Ma nägin, kui ſuur rööm, lapſel elajateſt oli, ſeepäraſt wiiſin ma iga pääw teda nende juure. Pea olin ma Kaeluga hobuſte, lehmade, lammaſte, ſigade, kitſede, kanade, pea jälle mõne muu elajate hulgas. Tabaſin ma hiire, muti, konna, muttukeſe ehk kärpſe kinni, ſiis wiiſin teda Kaelu juure ja ſeletaſin temale lapſelikult nende nimme, karwa, eluwiiſid ära ja pea tundſin nendeſt kaswatamiſes ſuurt abi. Eſiteks tundſin lapſe häkkitſelt targaks ſaama, keiki asjaſid tähelepanemiſega waatama. Mõni kord tulid küla perenaeſed oma laſtega mo abikaaſat waatama, kes niiſama wanad olid kui Kaelu. Need ei mõiſtnud kohegi waadata, waid ſeiſid kui nottid, keeled pikkali ſuus emade kõrwas. Kaelukeſe ſilmad põleſid igale poole, ükſki tallitus ei jäenud tal tundmata.

Teiſeks, armaſtas laps mind üle keige asjade. Kui ma kambri aſtuſin, jättis ta keik mängu asjad tähelepanemata, ſirutas käekeſed minu poole ja ſiples jalge ja kättega. Wõtſin ma teda käe peale, ſiis tahtis ta õue elajatte juure wiidud ſaada.

Kolmandaks wõiſin ma ennemaſt iga kord teda mõiſtlikult waigiſtada, kui ta rahutu oli. Teiſed inimeſed muretſeſid ſelle tarwis käriſtajad ja witſakimbud majaſſe, ehk töreleſid neid kurja ſõnadega, mis tihti midagi ei aitnud. Kui Kaeluke mõnikord kiſendas, wõtſin mina tükkikeſe leiba, pihutäie teri kätte ja ütleſin: Kaeluke! kas lähme tibuſid ſöötma. Ehk kui mõni elajas kuſki ligital juhtus olema, näitaſin ma talle teda ja pea oli nut mööda. Ükskord ei tahtnud ta kuidagi wait jäeda, ſeal lippaſin taſakeiſi ukſeſt wälja, püidſin ühe konna, tulin tuppa, lullitaſin nattuke

ja laskſin loomakeſt hüppata. Tuhat! misſuguſte ſilmadega lapſuke ſeda nalja wahtis! nut oli kui luuaga pühitud. Ta ſirutas käſi minu poole ja ma ſeletaſin konnaſt kui muiſtki elajateſt.

Ühel pääwal ſeletaſin kanadeſt, nende ſöötmiſe juures Kaelule, ſeal höikas üks mulle ſelja tagaſt, terehommikuſt wastu. Ja waata imet, auustud kihelkonna koolmeister oli mind waatama tulnud. Wäga hea, wäga hea! ütles tema, ſiin leian ometigi möistliku iſat.

Kuida nenda? küsſiſin mina. Seſt ma ei wöinud mitte möelda mikspäraſt ta minu tegu wäga heaks kiitis. Ta aga ütles minu kaswatamiſe hakkatuſe hea olema. See oli magus roog mo ſüdamele ja ma paluſin teda kambri astu.

Siin arutas ta mulle asja pöhjani, kelleſt ma niipalju kui weel meelde on jäenud teile mo külanaabrid könnelen.

Ta räkis: „Pea keigil wanematel on kindel nöu oma lapſi heaks inimeſeks kaswatada, üks puudus on ſiin juures ſuur, naad ei tea kuſtki peale hakkata, ſeepäraſt ei öppeta naad neile eſimeste wiie aasta ſees, kus lapſuke keige enam peab öppima midagi.

Mina: Seda ei möista ma mitte.

Koolm. Kuule ſiis. Kuſt teab Kaeluke, et kanadel ſuled ſeljas on ja mitte karwad?

M. Ta on ſeda näinud.

K. Kuſt tead ſina, et üks maa jagu maailmas, kelle nimi Ameerika an, oled ſa ſeda ka näinud?

M. Ei, ſeda olen ma ju weikſeſt ſaadik kuulnud.

K. Wäga öige. Keik, mis meie teame, oleme oma meelede, kui kuulmiſe, nägemiſe, aitsmiſe j. n. e. läbi tundma öppinud. Eſimene aſi, mis öppetuſes peaks ette wöetud ſaama, peaks meelede harjutus olema ja nendeſt kuulmine ja nägemine keige enam, ſeſt need on keige ülemad meeled. Kas ſa wöid mulle öölda, misſugune nägu ühel Pipal on.

Mina. Pipal, Pipal, Pibul, Pibul, miks mitte. Ma olen ju tihti teda tubakaga täitnud ja ſuitſetanud.

K. Ah! ah! ah! ah! Seda ma mötleſin, niikaugele wöib inimene ekſitud ſaada.

K. Pipa on üks ſuur konna ſelts, elab Braſilias, Amee-

rikamaal. Kui juba wana inimene ennast nenda petta ja wale mõtete peale ekſitada laſeb, mis peab ſiis weel weike lapſuke tegema, kes tihti ſõnu kuuleb, kelle juures ta wähem mõtleb, kui ſina Pipa juures. Seepärast peawad lapſed asjatega tutwaks ſaama enne kui naad nende nimed tunnewad, kui naad päraſt ſõnu kuulwad kohe õigid asju ſeal juures mõtlewad. Kuſt ſee tuleb, armas Jakob, et ſa oma Kaelud esſite elajatega tutwaks teed, ja mitte kirweste, tahudega ja n. e.

M. Kuſt ſee tuleb, ei tea ma mitte; aga lapſel ei ole ühegi asja juures niiſuurt röömu, kui juſt elajatte juures!

K. Sa oled märki laſknud. Kui meie ſõõgi kraami kõrwale jättame, ſiis ei röömuſta laps ühegi asja üle niipalju, kui elajatte üle. Wõtta ühe käe peale, katſeks weike lapſuke ja teiſe käe peale weike koerake, ehk lambatalleke ja wii neid lapſe ette, ma wedan kihla, esſite ſirutab lapſuke käed koera ehk lambatalle järele wälja kui inimeſe lapſe järele, kuſt ſee tuleb jätame põhjantamata, aga nenda ſee on. Selle läbi näitab Jumal otſegu ſõrmega meile, et meie lapſi elajatega peame esſite tutwaks tegema.

Kaeluke istus waguſaſt keik ſee aja mo käe peal, häkkitſelt aga ſirutas ta käſi akna poole ja hõikas: puu! puu! puu!

Mis lapſukeſel nüüd wiga on, küſis koolmeister.

Waata armas koolmeister! Akna peal jookſeb ſuur kärbes, ſeda tahab ta näha ja ſelleſt ſeletuſt kuulda. Tule Kaeluke! lähme kärpſe juure! waata kuida ta jookſeb meie jookſeme ka (ſiin jookſin ma tõeste) nüüd lendab ta, waata kuida ta lendab ikka põrr, põrr, põrr. Wäga hea, naeratas koolmeister! Ma wõiks ſada Eesti laſt wõtta, aga ükſki poleks wiſt kärbeſt tähele pannud ja kui niiſuguſed taimed ſuureſt kaswawad, peab neid ühte puhku tähele panemiſele erutama, muidu jätwad nina al asja nägemata, wahetawad kahju kaſſu aſemele. Tähele panija ja wirga inimestele mõjub õppetus, aga mis ſa lollile teed. „Eeſtlaste juures on erutuſe ja tähele panemiſe poolt wäga palju puuduſt, aga ſee pole mitte nende oma ſüi, waid nende esſimeste kaswatajate, kes lapſi hästi magama ja tühjalt aega wiitma ſunniwad, aga ilmaſki neid looduſega tutwaks ei te ja nende mõistuſt weikeſt ſaadik ei harri.

VI.

Otsa Jakob hakkab oma poja tahtmist murdma.

Kaeluke oli ütlemata sõbralik ja armas laps, seepärast sai ta keiki, mis ta süda ja silmad himmustasid. Sai midagi keeldud, siis wõis ta kisendada ja kohe oli ta tahtmine täidetud. Ta oleks pidanud meie tahtmist täitma, aga nüüd täitsime tema tahtmist, kauaks ei wõinud asi nenda wältada muidu oleks kõwer puu tast kaswanud.

Ma soowiks, keiki wanemid selle poolest weikste laste tahtmisi tähele panna, siis oleks hulk häid Eesti wõsusid loota. Siin käiwad aga palju kõwerad teed. Esimesed weikse lapse sõnad on wanematele armsad, ilusad ja sõbralikud, mida kensakamad naad kõrwatele helisewad, seda enam naeru nende üle, kui naad ka armsa tuumega ei ole. Küsiwad lapsed midagi siis saawad seda kohe, olgu asi hea ehk paha. Nenda saawad lapsed aega mööda harjutud oma tahtmist täitma ja kui naad suured on, peawad wanemad keiksugu harimise nõud prukima, kurjust ja üleaenetust sõna kuulmata ja wastu törkuwad elu wälja uhtudes. Seal juures kaub armastus ja üheline meel ning wiha, riid, taplemine on iga pääwsed harjunud asjad, mis maja õnne suutumaks kautawad. Kelle peale peab siin kiwi wiskama? Enda peale!

Oma poja juures nägin niisamasugused lood tulema, aga kuida teda parandada ei teadnud ma esite mitte. Ühel pääwal istusin, poega põlwe peal hoides, laua taga, seal tahtis ta käärisid, mis laua peal seisid oma kätte. Ei pojuke, seda ei pea sa saama, keigis asjus ei wõi ju sinu tahtmist teha, nende sõnadega panin käärid kõwaste kõrwale.

Aga mis sündis? Kaeluke kisendas kui ratta peal. Mul läks ka süda sappi täis ja andsin talle mõne plaksu käe peale. Oh sa pääwad, kuida ta nüüd kisendas ja jalgu trampis. Ma waeneke ei teadnud mis nüüd heaks nõuks pidin wõtma. Õnneks ei olnud ta ema mitte kambris, muidu oleks esimene tüli lahti olnud, sest ta oleks ehk lapse poolt seisnud.

Ma panin lapse põrantale, lasksin teda seal kisendada ja

laskſin ennaſt akna peale röödakile. Wiimaks jäi pojuke pörandal wait, ma wötſin teda käe peale, wiiſin ema juure ja töttaſin ſiis wälja poole uuſi möttid korjama.

Keik mo ihu liikmed wäriſeſid, kui mötleſin: nüüd ſaab lapſuke mind wihkama ja teiſeks, et ma mitte ei möiſtnud lapſe üle walitſeda. Sügawa möttete ſees jöudſin niſu pöllu ligi. Siin juhtus mul kogemata püi kari ſilma. Ema ees ja pojad taga. Niipea kui naad mind nägid, pani ema niſusſe, pettis poegi iſeſuguſe healega, pea olid keik koos ja kaduſid kui wette.

Aa! möttelſin mina, ſee on iſeſugune maailm. Püil ei ole möiſtuſt, pole koolis käinud ei ka katekismuſt öppinud, ta möiſtab oma poegi walitſeda, aga inimene, kellel möiſtus peas on, kes midagi on öppinud, ei jöua oma lapſi walitſeda. Kui Jumal meile jöudu on annud lapſi ſünnitada, ſiis on ta ka meile möiſtuſt jaganud neid kaswatada.

Nende möttetega töttaſin kodu poole ja otſiſin otſuſt, kelle läbi laſt teiste möttete peale wöiſin tuua, kui ta asjade järele kisſendas mis talle keeldud pidid, ſaama.

Ma wötſin Kaelu käe peale, aga möne minuti päraſt tükkis ta emale, kes teda tallituſe päraſt wastu wötta ei wöinud. Kiſa uhing oli jälle jalal, ſeal astus mo truu ſulane ſuure koeraga minu ette. Ma näitaſin Kaelule koera, rääkiſin ſiin wäga mahedaſt, ja waata imet lapſuke jäi waguſaks ei tükkinud enam emale.

Aha, nüüd tean kuida ma lapſukeſt tühjaſt tahtmisteſt tagaſi tömmata wöin. Seſt ajaſt läks ka ſelle poolt paremaſt. Mul oli ikka midagi walmis, mis laps röönuga wahtis, kui ta nüüd möne asja järele punni aeas, ſeal töin teiſe ette ja pea oli kiſa mööda, lapſe wanad tahtmiſed läkſid tuulde ja uued astuſid nende aſemele. Näituſega ei ole aga keik weel tehtud, waid ſiin peab heal ja keha liikutus abiks tulema. Heal mis lapſe uskma paneb ja keha ligutus mis teda röömſaſt teeb.

VII.

Kaeluke ehmatab oma wanemid.

Kaeluke oli kolmweerand aastaſeks ſaanud, ſeal hakkas ta ühel hommikul kangeste nutma. Ma wötſin teda kätte peale

lullitasin, kiigutasin ja wein teda hobuste ja muu elajate juure, aga rahu ei leidnud ta kuski. Ta nuttis ikka weel kibetamast, paled punetasid tal, kool jookſis mööda lõuga maha, tömbas käsi ja jalgu kokku. Nüüd tundsin, et pureme hambad tulemas olid, mis nüüd nõuks, ei teadnud ma mitte. Laps jäi siin esite Jummala hooleks, ta emada palusin kannatliku olla, mis ta ka röömuga täitis.

Peale lõuna sai Kaeluke sängi wiidud, sest ta näitas unine olema. Pea poole tundi magas ta, seal jookſis Anna kisaga mo juure, ja ütles: Kaelu on krambitega kimbus!

Ma ehmatasin oma lapse, kui abikaasa üle, kes ehmatusest näust walge, kui kasse tohi oli. Ma palusin naesukest aeda jäeda, töttasin kambri ja panin ukse lukku. Siin wõitles lapsuke walu sees krambitega. Käed ja jalad kokku tömbatud ja näust sinine aeas ta wahtu suust wälja.

Siin tuli mul wana ema õppetus meelde. Wõtsin toore sibula, lõikasin pooleks hoitsin lapsukese nina al ja waata imet, lapsuke jäi rahulisemaks. Mõne pääwa pärast olid mõned pureme hambad näha.

Mul oli aga ikka kartlik meel, sest suurem ossa pureme hambid puudusid weel ja nuka hammasteſt polnud juttugi. Ma mõtlesin: kui lapsuke iga hamba tuleku ajal niipalju walu peab nägema, siis saab ta pea wäga purustud, seepärast wõtsin tohtri käest abi ja nõu paluda. Ta kuulis mo häda ja andis tosina pulwrid, kellest üks pulwer korraga piimaga pidi lapsele antud saama niipea kui hädaohk ligi tükkis. Sellest tuli suur abi. Kaelu kui ka minu teised lapsed ei saanud enam krampisid.

Kahju, et ta mulle rohu nime teada ei annud, aga ma arwan, et iga tohter seda abi rohtu mõistma saab.

VIII.

Kaeluke saab mõned jõulu kingitused ja ta isa seletab neid temale.

Nimetud ahastused olid enne jõulu pühi. Õige wana Eestlane ei kingi kül oma lapsele midagi, aga mina arwasin weikse

kingituſe läbi neid pühi lapſele öige armſaks teha. Ka minu, kui ka abikaaſa wanemad olid Kaelule midagi pühateks möttelnud anda. Jõulu laupä olime keik minu majas koos. Wana ema oli ſalamahti ſulaſel metſaſt weikſe kuuſekeſe tua lasknud ja widewiku ajal, kus mina ſaunas ihu puhastaſin, puud õuna ja künaltega, mis ta koduſt ligi oli wõtnud, kambris ehitanud, ſeſt minu õunapuud olid weel ſemneſt kaswamata.

Saunaſt ära tulles töttaſin kohe kaha kambri abeme nürikud aeama, ſeal kuulſin ees kambris Kaelu kilkamiſt, astuſin peale weikeſt tööd ka ſenna, nüüd nägin mis tempu wana ema oli walmistanud. Kaelu ſai wana iſſa käeſt kelgukeſe ja iluſaſt wälja nikkertud järiaugu. Anna töi lapſele linaſe ülikonna, mis ta iſſi kedranud ja kudunud. Wana ema, weikſed ſaapad ja ſukkad. Mina lippaſin taha kambri, tömbaſin kapiſt pildi ramatu wälja, kus hobuſe, lehma, lammaste, kanade, ja n. ed. kujud malitud olid, ja töttaſin ſellega poja juure. Säh, Kaeluke ka iſa kingituſt. Kaeluke ſeiſis aga ſilmad pärani, wahtis asjade otſa, kui kits kuu otſa ning ei röömuſtanud ennaſt mitte palju, kuſt ſee tuleb, mõtleſin mina, ah ja, nüüd tean. Palju asju ühe korraga lapſe ſilmade ees ei to mitte kaſſu, ſeſt ta ei wõi neid jo ühe korraga keiki tähele panna. Seepäraſt tegin ma nenda:

Kelguke ſai öue wiitud, järiauk lakka wiſatud, kuſt ma teda minewa aasta maha töin ja pudru puiks löhkuſin, ſeſt järiaugud pole lapſe kehale ilmaski kaſuks waid kahjuks. Lapſed pannakſe nende ſisſe püsti ſeisma, ja jäetakſe mõnikord wäga kauaks nende ſisſe. Lapſe ihu ſaab waewatud ja naad ei hakka mitte nii ruttu kõndima. Saapad ja ſukkad wiiſin kambri. Nüüd wõtſin pildi raamatu ja Kaelu eſile. Näitaſin pilti, pildi järele ning andſin iga pildile lapſeliku ſeletuſe juurde. Näituſeks: Selle pildi peal on hobune, tal on pikkergune pea, ſinul Kaeluke on ümmargune pea (ſiin näitaſin hobuſe lapſe ja oma pea peale.) kaks pikkerkuſt körwa, ſul on kaeluke ümmarkuſed, weikſed körwad. Hobuſel on pik kael, kaele külles pikkad laka karwad, ſul on lühikene kael, ilma karwadeda. Hobuſel on 4. pikka jalga, Kaelul on kaks weikeſt jalga. Hobuſel on iga jala otſas kabi, Kaelul on iga jala otſas wiis warwaſt. Hobune jookſeb

nelja jala peal, Kaeluke jookseb kahe jala peal. Keige nende seletuste juures näitasin hobuse pildi, kui ka lapse liikmete peale ja tegin weel mitmed nalja tembud seal juures; laps naeris, et lust oli näha.

Nüüd küsisin: Kaeluke, näita mulle ja emale, kus on hobune, lehm, lammas, jalg ja ne. ed. ja waata, lapsuke ei mõistund weel mitte rääki aga ta näitas keik asjad selgeste. Nüüd nägin silmaga mis head mõistlik õppetus toob.

Saapad ja sukkad said kerstu pandud, sest naad olid suured ja Kaelu ei wõinud nendega weel käia, sest ta ei mõistnud ju mitte kõndi. Nüüd said aga teisel hommikul lapsele selga tõmmatud ja käsk antud, neid puhtad hoida.

Järiaugu pärast sündis meie wahel, weike sõnelemine. Anna arwas teda hea olema mina jälle halwa. Wiimsel pühal tuli auustud kihelkonna koolmeister meid waatama. Siin küsisin selle poolt temalt nõu. Ta naeris ja ütles: „Eks teie pole tähele pannud, et palju lapsi kõwera jalgega on, ja kust naad seda on saanud? just järiauguteşt. Lapse kondid on weel wäga noored ja saawad waraşe püsti seismises painutud ning jäewad ka elu ajaks nenda.“ Anna kuulas asja põhjani, mõtles nattuke järele ja ütles: No olgu siis teie wõit, kõwera jalgega poega ei taha ma mitte näha.

Ma palusin Annad şest pääwaşt saadik laşt tihti põrandale istuma panna ja mõne sugusid weikşid mängu asju tema ümber ja kätte anda, nenda kui weerimunaşid, puu kolppikeişi, piltişid ja n. ed. mis ta ka tegi. Eşiteks kukkus lapsuke tihti selili ehk külili aga şest ei saanud ta mitte haiget, şest tek sai ikka ta ümber lahutud ja pealegi pidi üks inimene ikka ta juures ehk ligi olema. Mittu korda sai ta jäle ülesşe tõstetud, aga mõne pääwa päraşt mõistis ta ennaşt haitata ja hakkas asjade järele röömama.

Oma reişide peal olin tähele pannud kuida mitmed mõiştmata iśad piśukeişi lapşi kät pidi wedaşid, et naad kõndima hakkaks. Mul ei olnud şee mitte mokka mööda, şest kes wedab şiis muid loomaşid kät pidi ja eks naad keik ei jookşe. Mina laşkşin laşt loduşelt, keige nelja peal röömata ja kui ma heal meelel

olin, röömaſin ka iſe Kaeluga pörandal, ſeſt koolmeister oli mulle ütelnud, kes lapſi tahab heaste kaswatada peab ka iſe lapſeks ſaama ja lapſe kombel nendega elama, ſiis armastawad naad meid weel peale meie ſurmagi.

IX.

Kaeluke hakkab kõndima ja näitab iduſid päriſt pattuſt.

Kaeluke oli mõned nädalad röömanud, nüüd tahtis ta ka püsti aeada, hakkas ſeepäraſt tooliſt kinni ja oli peagi oma jalge peal. Tammus taſakeiſi tooliſt kinni hoides ümber tooli ja röömustas ennaſt otſata. Mone pääwa päraſt ſeiſis ta ilma tooli abita püsti, kaotas aga peagi raskuſe punkti ja kukkus tagumiſe otſa peale, kus juures ta mitte haiged ei ſaanud. Seeläbi öppis ta keiki oma liikmid harjutama, mis talle wäga kaſulik oli.

Ühel pääwal tegi mulle Kaelu ſuurt röömu. Laua taga istudes ja nädala wälja ja ſiſſe tulekud üles tähentades, nägin Kaelukeſt mõnda korda ennaſt püsti aeawad, mõne ſammu astuwad ja jälle maha istuwad. Ma ruttaſin õue ja kuulutaſin Annale röömu, ta ei tahtnud aga mitte lapſele näha anda, et meie tema ſammude üle röömſad olime, muidu oleks lapſuke oma rammu katſumiſes ekſitud ſaanud. Ta astus kambri ja tegi, kui ei oleks ta lapſukeſt tähele pannud, waata ta tegi oma wana tööd tubliſt edaſi ja mõne nurja läinud püidmiſe järele wõis ta mõned ſammud astu. Meie olime röömſamad kui pääſukeſed, kui pojad peſaſt eſimeſt korda wälja lendawad.

Iga pääwaga ſaid ta liikmed kangemaks ja kui ta ſündimiſe pääw kätte tuli wõis ta ilma tukkastamata joosta. Palju ſõbru ja ſugulaiſi ei tahtnud mitte usku, et Kaelu nii noor oli. Üle aea Adu poeg oli kaks aastad wana, aga ta ei wõinud komistamata ühte ſammu astu, ta oli mõned tunnid järiaugus ſeisnud ja mõnda korda iſa ja ema käe otſas riputes mööda tuba ja õue jooksnud, aga keik ei haitnud looduſe kaswamiſe wastu.

Ühel pääwal tuli üleaea Adu mind waatama ja töi oma poja Mardi ühes, ta läks pea jälle kodu, aga minu palwe peale jäi tema lapsuke minu juure. Ma mängisin lastega, istusin tooli peale wõtsin Kaelu kätteſt kinni ja kiigutasin teda jalge peal. Mart wahtis seda röömuga pealt, sirutas käekeisi minu poole ja tahtis ka kiigutud saada. Ma panin Kaelu kõrwale ja hakkasin Mardikeſt kiigutama.

Kaelu kisendas kui ratta peal, aris kahe käega Mardi riieteſt kinni, wiha wälgus ta silmadeſt, ja tahkis teda jalge pealt maha kisku. Mõni isa oleks minu asemel Kaelule wõmmi kukla annud, ehk wõeraſt last maha pannud ja oma lapse kisa järele tantsinud. Seda ei wõinud mina mitte teha. Ma mõtlesin: lööd sa oma last siis, hakkab ta sind ilmaaegu kartma, wõtab sa teda jalge peale, siis kaswawad tema kurjust, kadetust ja tigetust. Seepäraſt tegin nenda: Wõtsin Kaelu jalge peale, Mart mängis mureliku näuga puu kloppikestega seal juures ja waatas haleda silmega Kaelu otsa. Mina ütlesin maheda ja haleda healega:

Kaeluke waata kuida Mattuke muretseb, ta tahab ka kiikuda, kas lähed maha ja lased teda jalge peale tulla, waata kuida siin palub! Siin astus lapsuke maha ja töi Mattukeſt kätpidi minu juure. Nüüd kiigutasin lapsukeisi kõrda pidi ja mõlemate meeled olid röömsad. Mina tegin seda nalja tihti ja röömustasin päraſt otsata, et lapseſt nii ölpsalt wõitu olin saanud. Ma laskſin tihti Mardikeſt enda juurde tulla, ja näitasin neile mitmed mängud, kus juures naad oma mängu asju ilma tülita üks teisega wahetasid. Peagi panni tähele, et lapsugesed leiba ja leiwa kõrwaſt üks teise wahel röömuga jagasid, kas suutäis pooleſt. Selle üle walwasin kangeste, et mitte naad üle liiga üks teise käeſt ei nõudnud, waid igal asjal pidi oma arw olema.

Selle asja poolt rääkisin üks kord oma armastud toolmeistriga ja ta kiitis minn kaswatamiſt heaks ning lisas weel juure: „Olekſid sa armas Jakob oma poega mitte kohe selle poolt arstinud, taſt oleks kade, kuri ja ilma armetu jõmsikas saanud. Sa oleks tihti silma wega kaebtusid tema üle töstnud ja seda süid päris pattu peale lükkanud. Laste juures leiame tihti palju

paha, kadedust wiha, waenu, kärsidust, himu kurja järele ja ja törkuwad meelt n. n. e. seda on naad wanematest inimestest saanud, aga see ei ole nende külge mitte sündinud, waid neude külge kaswatud."

X.

Kõne isa ja poja wahel.

Kaeluke oli poolteist aastad wanaks saanud, seal juures, terwe, tugew, mõistis joosta, mitmed asjad targaste tallitada, et igal mehel rõõm ta peale waatades oli. Kõnelda ei wõinud ta aga mitte heasti. Tihti kuulsin elajate healesid tema juures. Lehma nimetas ta mu, lammast, mä, koera au, kassi mäu. Minu naesuke oli selle üle tihti pahane ja ütles, poisi jõmsikas ei hakkagi ükskord selgeste kõnelema, seal palusin mina teda kannatada, sest kes kannatab se kaua elab, kui ta ükskord peale hakkab siis lähab see tema juures ruttu.

Kord jõitsin sel ajal Taara laadale hobust ostma ja wiibisin senna neljaks pääwaks, sest laada asjade kõrwal tulid kümme teisi tallituisi. Kui ma kodu jälle tuppa astusin, hõikas Kaelu täie healega: Tätta! tätta! Ma wõtsin lapsukest käe peale, andsin linna kosti ja olime Annaga üle wäga rõõmsad. Sest tunnist saadik hakkas Kaeluke paremast rääkima ja sai meist tihti üle liiga ellitutud muisutud ja n. e.

Seesugune kaswatamine ei olnud kül mitte mo meele pärast, aga ei wõinud sest nii ruttu lahkuda.

Ühel pääwal oli koolmeister meil lõuneks. Sõõgi laua juures sai Kaelu mittu magust musu Anna käest. Ei! ei! ütles koolmeister, see ei ole mitte hea, et lapse kõnet niipalju imestate, ja teda selle pärast niipalju nuisutate, ootab ka suuremas niisamasugust ealitsemist, ja kui ta seda enam ei kuule siis on ta torsune ja tummakas wanemate wastu. Seepärast annan mina iga wanemale head nõu omi lapsi mitte niipalju esimeste tegude ja sõnade pärast libitseda.

Sest saadik ei saanud Kaeluke mitte enam nii palju libitsetud waid pidi igapääwse eluga rahul olema. Keige enam rõõ-

mustas ſee mind, et nüüd lapſega nattuke rääki wõiſin ja ſeda tegin ma enam nüüd kui enne, ehk kül mitmed kaswatajad ſeda narri tembuks arwaſid. Üheſt niiſuguſeſt looſt tahan teile armſad küla waderid rääki: Kaeluke oli iga õhtu ſõõgi peale ennaſt kohe ſängi ſirutanud, ſeda arwaſin ma ka loomuliku ſeaduſe olema, aga ta tegi aega mööda meile ſelle läbi waewa. Kui meie magama läkſime oli ta ülewel, ja ei tahtnud miski hinna eeſt magama jäeda. Anna ſai ſelle üle kannatamataks ja lubas laſt witſutada, kui ta kohe magama ei jäe. Nüüd arwaſin õige aea tulnud olema teiſt teed ſelle poolt käia, aga ei teadnud iſegi mis ette wõtta.

Ma laskſin ſelle päraſt lapſe ſängi oma ſängi ligi tõsta ja küſiſin Kaelu käeſt, kas ta mitte juttu kuulda ei taha, mis peale ta lapſelikult wastas, könele ja mina hakkaſin peale:

Kaeluke, nüüd tuduwad keik, kuk magab, kanad magawad ja linnud magawad.

Kaelu: Mem.

Mem magab, Tätta magab, Kaelu magab. Homme lähme õue peale.

Kaelu: Õue peale?

Jah, õue peale tibuſid ſõõtma, lambid jootma ja muuſid karja ajama.

Kaelu: Kuk?

Kuk tuleb ka karja, kutſub kanakeiſi, klok, klok, klok, ſeal jookſewad keik tibud ja Kaelu annab neile ſüia.

Kaelu: Au! au! au!

Krants jookſeb ka meie juure, Kaelu annab krantſile ſüia, aga mitte terri waid leent.

Kaelu: Leiba.

Ah ja leiba annad ſa krantſile, wot kuida ta ſiis jookſeb ja ikka au, au, au augub. Nenda rääkides jäi mo heal kord korralt taſaſemaks ja Kaelu wastamiſed arwemaks, kunni ta ſilmad kinni waoſid. Seda wiiſi ſai Kaelu magama ſuigutud ja niiſugusteſt könedeſt tuli talle ſuur kaſu.

Mo Anna tänas mind tihti hea õppetuſe eeſt, et õhtuſt käratſemiſt kõrwale olin ſaatnud. Ka mitme muu kiimaluste eeſt

ſai Kaeluke juttuſtuſte läbi körwale hoitud. Aga juttukeſed peawad lapſelikud ja möiſtlikud olema, muidu rikkuwad roa.

XI.

Heaſt eeſtnäituſteſt.

Omaſt nooreſt pölweſt olin ma öppinud, peale musta tööde ka mittu korda muidu peale ſauna wihtlemiſe, ennaſt külma ehk leige weega peſema, ja ſeda tegin ma otſe toas: töin pange külma wet ſiſſe ſaatſin teiſed inimeſed teiſi tuppa ja wötſin peſemiſt käſile. Eſite pead, kukkalt, rinda ja ſiis keik ihu, teadu päraſt iga hommiku ſaid ſilmad körwad ja kael weega puhaſtud. Suwe aeal käiſin luplemas, ehk tegin ſeda tööd aedas. Ka oma poega tahtſin ſellega tutwaks teha, ſeepäraſt jätſin teda ükskord peſemiſe ajal oma juure. Peale oma peſemiſe, kui ta keik teraſelt tähele pani, küſiſin, no Kaeluke kas tahad ka ſopuda?

Kaelu: Sopu, ſopu!

Ma ei ootnud ſiin enam kaua, tömbaſin ta ſärgikeſe ſeljaſt ja öeraſin ta ihu willaſe lapi ſeebi ja külma weega läbi, tömbaſin riided talle jälle ſelga ja töttaſin ema juure, kes röömu päraſt mo kaelaſt kinni hakkas, ſeſt Kaelu ei olnud ennaſt hommikul heaga pesta laſknud.

Meie läkſime lapſega tihti ennaſt peſema ja ta ei kartnud külma wet ſugugi, ſeſt on aga ſuur oſa tulnud, et ta terweſt ja wirgaſt jäi, ja kui ta ſuuremas mönikord hea hoo wihma ſai, ei teinud ſee tema terwiſele mingi ſuguſt häda.

Kaelu oli kahe aaſtaſeks ſaanud, ſeal kaebas ta ühel hommikul kange pea walu üle. Ümberkaudu olid palju lapſi leetretega hädas ja mittu kanti ſurnu aeda. Seal arwaſin ſeda tõbe ka temale tulema. Saatſin kohe tohtri järele, kes mulle ſelged teaduſt andis, et ſe häda tulemas on. Ta trööſtis mind aga ja ütles, leetred ehk läätſed ei ole mitte kardetawad, kui nendega möiſtlikult ümberkäiakſe. Ta ütles: „Puhas ja karaſtaw öhk on terwe inimeſele wäga hea, aga mitte leetres ja ſarlas haigele. Need haiged peawad tõbe aeal wärſkeſt öhuſt lahutud olema. Ta andis mulle mönda öppetuſt ſelle poolt mis koduarsti raamatuſt ka leida

on. Minu isa aga ütles mulle mittu korda kui ta majas haigusid ette tulid. „Ma pruugin arsti ehk ei pruugi teda sugugi, kui ma teda sugugi ei tallita, siis teen ma õppetud raamatute ja oma hea mõistuse järele, kui ma teda aga tallitan, siis teen keik tema õppetuse järele.

Kaeluke sai mõne pääwade järele pea paremaks ja arst oli talle mõned pulwrid saatnud, mis ta aga miksti nõuga sisse ei tahtnud wõtta. Siin oli hea nõu kallis!

Ma laksin üle aia Mardikese tulla, rääkisin Annale mõne sõna kõrwa ja ütlesin siis Kaelu kuuldes: Täna wõttame Mardikesega rohtu sisse. Nende sõnadega rapputasin paberi seest suhkrud lusikasse, andsin Mardikesele wõtsin ka isse, nüüd küsisin: Kaeluke! kas tahad ka rohtu? Jah tahan oli wastus.

Ilma et ta minu kawalust märkas, rapputasin rohu lusikasse, ning ta jõi teda röömsa meelega. Nenda olen oma poega hea eesnäitustega ikka hea tee peal hoidnud.

Kuida ma ütlesin, oli Kaelu kahe aastaseks saanud, aga ta tallitas oma looduid asju tihti toas, see oli mulle wastu meelt ja tahtsin teda witste läbi selle poolt õppetada, aga enne tahtsin weel muud midagi katsuda, sest witste läbi kaswatakse koeri, aga mitte lapsi. Ma laksin üleaia Mardikest oma juure tulla. Kaeluke tahtis oma asja toas tallitama hakkata, seal kutsusin teda oma juure, seletasin kuida Mardike ikka õue läheb lomu asju talitama, ja käskisin teda ka nüüd Kacluga õue minna. Lapsuke ei pannud sugugi wastu, ja sest tunnist ei julgenud ta seda enam toas teha, sest muidu oleks üleaea Mart teda naernud. Ma rääkisin üks kord oma armsa koolmeistriga witste karistuse ja hea eesnäituste üle, ning ta ütles: „Tõsi on, witstega wõib lapsi palju kaugemale õppetuses tuua, kui hea sõnade läbi, aga sellega on niisama sugune lugu kui nende lastega, kellest teile räägin. Esimese koolmeistri aasta õppetasin kaht last ühe nõuka mehe juures, nende nimed olid Johan ja Ludwig. Mõlemad olid, ei tea kust sügelikud korjanud. Nende isa andis poisid tohtri hoole alla ja käskis neid tema tahtmist ja õppetust mööda arsti. Kahekssa pääwa olid naad rohitsetud, aga sügelikud ei tahtnud taganetta. Seal tuli kord Tuha Triinu laste kambri ja kuulis nende häda. „Oh

tuhad wõtku weel tohtrid ja nende rohud, mina tahaks neid keiki õppetada, kuida ſugelikud 24. tunniga kautud ſaawad." Mina andſin kõwad käsku poistele ühtigi ſalwi Tuha Triinu käeſt wastu wõtta. Johan kuulis käsku, aga Ludwig oli ennaſt ſalamahti ſalwiga wõidnud ja oli tõesti ühe pääwa päraſt hädaſt nähtawalt lahti, aga mis ſündis: ſügelikud olid ihu ſiſſe löönud ja rindu hakkanud ning ei wõinud enam rohtude läbi wälja kistud ſaada. Ludwig jäi eluks ajaks kähiſejaks ja kinniste rindatega, aga Johan ſai pitkameiſi terweks ja ei tunnud üheski kohas häda. Nenda on ka witstega lugu. Lapſe wigad wõiwad nende läbi pea äraäwitud ſaada, aga naad lööwad ſüdame külge, ja ei wõi ſiit mitte nii ruttu kaotud ſaada. Aga puhtaſt witſahirmu ära kaotada, ei ole ka hea.

XII.

Kaeluke ſaab eſimeſt korda kaſe juustu katſuda.

Mina tahtſin oma poega ilma witsteta kaswatada, aga aeg töi häda äkkitſelt tuppa, et ka tema nahka parkima pidin. See lugu oli nenda: „Mardike tuli meile kosti ja töi weikeſt kaſetohu kastikeſt ühes. Kaeluke tahtis ſeda enda kätte ſaada. Ma paluſin Mardikeſt ja ta andis teda ka Kaelule, aga tahtis teda jälle nattukeſe aea päraſt tagaſi ſaada, aga wõtta näppuſt, Kaeluke ei tahtnud ſeda enam käeſt lasta. Mis nüüd teha? Pildi raamatu wastu oleks Mardike kastikeſt wahetanud, aga ſeda ma ei tahtnud, ja nüüd oli ka aeg tulnud, millal poiſiſe jõmſikas ſõna pealt käsku pidi täitma. Seepäraſt ütleſin: Kaeluke, kas tahad kastikeſt tagaſi anda?

Ei mitte! wastas ta äkkitſelt.

Aga waeſel Mardikeſel on ju teda waea. Ei mitte! wastas ta ja pistis kastikeſt põue. Nüüd ütleſin tõſe healega: Kaeluke! pead kastikeſt ſilma pilk Mardile andma! Wihaga wiskas lapſuke kastikeſt põrandale ja hakkas kiſendama.

Oh, kuida ma ehmataſin, ma arwan, kui keige parem hobune ſurnuks oleks kukkunud, poleks ma nenda ehmatanud. Mardike

tahtis kastikeſt üles wõtta, aga ſeda ma ei lubanud waid ütleſin: Kaelu ſa wõttad ſilma pilk kastikeſe maaſt ja annad Mardile. Ei! ei! kiſendas ta kui ratta peal. Nüüd jookſin õue, tõmbaſin kaſe küllest weikſe kimbu kätte, tõttaſin tuppa ja ütleſin: Nüüd wõtta kastike maaſt ehk ma löhun ſo läbi! Ei! ei! kiſendas Kaelu ja jäi oma tahtmiſe juure.

Parajalt tahtſin parkimiſe tööd ette wõtta, ſeal hõikas Anna: Armas Jakob! ma palun, Jumala pärast!

Nüüd olin kahe tule wahel. Ma tõmbaſin Kaelukeſe kaenla, wõtſin kastikeſe kätte, tõttaſin teiſe kambri ja panin ukſe lukku. Siin wiskaſin kastikeſe põrandale ja käskſin pojal ülesſe wõtta, aga ta aeas oma punni ja ei teinud ſeda mitte.

Nüüd andſin kibedaste walu ja käskſin kastikeſt ülesſe wõtta, aga lapſuke ei teinud ſeda mitte. Ma parkiſin priiplatſi kue hobiga waluſaste mehe wiiſi läbi ja ütleſin: nüüd wõtta ruttu kastike maaſt ülesſe ja wii Mardile. Siin ei olnud enam waea teiſt käsku anda, waid eſimeſeſt oli küllalt. Ta wõttis kastikeſe, wiis ſeda Mardile ja tõttas kiſaga ema juure.

Anna ei olnud mitte mõiſtmatta, ta lükkas lapſukeſt edemale üteltes: Mine minuſt, ſa ei ole mitte minu hea poeg. Silmad tilkuſid tal wet, neid ſõnu üteltes. Seda nägin mina ja paluſin teda õue minna, mis ta röõmuga täitis. Kaeluke kiſendas weel tükki aega ja jäi ſiis rahule. Süda tahtis mul löhkeda kurbduſe pärast, ma rakkendaſin ruuma ette ja ſõitſin oma kihelkonna koolmeistri juure hädа kaebama. Ta kuulis minu waewa rahuga ja ütles: „Armas Jakob! ſa oled heasti teinud, ohakid wõib noorelt keige kergemaſt kaotada, kui naad wanaks lähwad ja ſa neid ſiis kaotama hakkad, jäewad juured maa ſisſe, kuſt jälle ued wilja lämmatajad tõuswad. Lastega on ſeeſama lugu, mida enam neile järele antakſe, ſeda õelamaks ja tigedamaks naad lähawad. See oli ütlemata kiita, et ſa hästi kibedaſt prii otſa peale kirjutaſid, oleks ſa täna natuke löõnud ja homme jälle, ſiis olekes ſo pojuke ſellega harjunud, ja oleks ſiis nahatäis witſu temale niiſama palju tähentanud, kui koerale kopa täis külma wet kaela. Seſt tuleb, et emade hobideſt, kes ikka ellaste lastega ümber käiwad, midagi ei hoolita. Lapſed jäewad wastu meelſeks, tõrgeſeks j. n. e.

Kui ſa armas Jakob nüüd kodu lähed, ſiis anna oma pojale tihti käskuſid. Laſe teda ſaapid, tubaka kotti, piipu ehk tuld piibu peale tua ja neid asju jälle oma koha peale tagaſi wiia, kül näed, et ta pea ſõna kuulelikuks pojaks ſaab." Seda ma ka tegin, ja waata mo poeg tallitas keik wastu panemata, kui peaks ſee nenda olema ja mitte teiſite.

XIII.

Miſſuguiſid rõõmuſid talw Kaelule toob.

Talw oli kätte jõudnud, aga ma ei teadnud mitte, mis lapſugeſega nüüd pidin ette wõtma. Teda ikka toas hoida, arwaſin paha olema, ſeſt ſelle läbi oleks taſt tuhka aua Mats wõinud ſaada ja kui kord kuidagi ſiis jalad oleks õue pistnud, ſiis pidanud tohter rahu pudeliga toas olema. Ma arwaſin ette ja taha ning tegin wiimati ſedawiiſi. Eſite wiiſin lapſukeſt ſoja riidede ſees elaja ſõõtmiſe aeal, lauda ja talli juurde, ſiin wahtis ta pea aegu poole tundi, kuida loomad põhku näriſid. Oli tal külm käes, ſiis kiſendas ta, tuppa, tuppa, ja kohe ruttaſin temaga ſenna, kuhu ta himmustas.

Teiſeks tõin minewaſe aasta kingitud kelgukeſe wälja, panin lapſukeſe riideſe ja ütleſin: Kas lähme liugu laskma? Jah lähme, oli wastus.

Ma tõſtſin lapſukeſt kelgukeſe peale ja ſõitſin teda niikaua mööda õue, kunni ta külma tundis ja tuppa tahtis.

Toas aga andſin ikka tööd, ſeſt ilma tööta lähab liha raisku, tema tööd olid niiſuguſed, kus ta mõistus haritud ſai. Ühel pääwal wõtſin paberi lapikeſe, kriipſutaſin lapſe nähtawal ühe koera mudeli ſenna peale ning ütleſin: ſee on krants. Selle üle oli ta üle wäga rõõmus, palus paberid, ſulge ja tinti ning kriepſutas ka mudelid paberi peale ööldes: ſee on krants ning näitas neid keigi perele, aga ſelle näituſe läbi olin endale häda kaela tõmmanud. Kaeluke aeas iga pääw paberid ja tinti peale ning määris omad riided mustaks, ſeſt õppiſin, et lastele ühtigi mängu ega näituſt ei pea andma mis, neile kahjuks on.

Pea tegin oma wigaſt näituſt heaks. Sule ja tindi aſe-

mele ſai ta ühe jämeda pliatſi pulga, ſellega wõis ta niipalju kriipſutada, kui ta tahtis, aga mitte maja riistu, ſeinaſid ja nenda edaſi, need pidid puhtad ſeisma.

Mina laskſin Kaelule weeri munaſid treida, leikaſin puuſt mitmeſuguſid klopikeiſi, kelleſt ta majaſid ehitas, tegin üheſt laua tükkiſt talle hobuſe kuju, nendega mängis ta pääwad otſa lõbuſalt. Wiimati ſai ta himu mitmeſt asjuſt täis ning ei tahtnud nendega enam mängi; mis nüüd heaks nõuks wõtta. Ma töin wanu mängu asju ette ja waata need olid jälle ued ning muretſeſin uuſi niipalju kui wõiſin. Mittu korda waigiſtaſin laſt, kui talle ütleſin, ſo hobune tahab magada, wii teda ſängi, mis tema ka tegi ja kus juures ta iſe ka uinus.

Ühe korra oli mulle üks nattuke õppetud inimene külaliſeks tulnud, kui ta minu walet hobuſe juures kuulis ütles tema: „See ei ole mitte hea, armas Jakob, et oma pojale õiguſt ei räägi, kui ta ſuuremaks ſaab, tunneb ta teie walet ja ei uſu teid ilmaski enam.“ Ma ſeiſin kui palawa kiwide otſas niiſuguſe juttude juures, olin mures ja ei teadnud mis nüüd teha.

Seal läkſin oma koolmeiſtri juure nõu küſima. Tema ütles: „Mehikeſel on tük õiguſt, aga põhjani pole ta ſulle ſelle pooleſt ſeletuſt annud. Waata, lastele peab kül keigis asjus õiguſt ütlema, aga tuleb ka ſeda ette, kus meie neile õiguſt kohe ütelda ei wõi, näituſeks: Kui laps küſib, kuſt olen mina oma wenna ehk ſõſara ſaanud? Siin peame koſtma: Jumal on teda loonud, kes ſind ka lõi, ta elab üle pilwete ja annab iſa ja emale lapſukeiſi, kui ſa ſuureks ſaad, ſiis tahan ſelleſt asjaſt ſulle ennam juttuſtada. Aga meie ei tõhi lapſi mitte mitmeſuguſte muu asjade läbi petta. Ka ei tohi meie neid, kui naad mitte rahule ei jäe, kolli, hundi, ſandi, näkki, ehk mis weel hullem on, karwupidi kaſugaga tuleſüt hammaſte wahel õhutades neid hirmutada, ſelle läbi wõime neid jäetawate haigustega rõhuda, kui langetõbe, krambidega ja n. e. mis arſtidel raſked on parandada.

Enne kui lapſukeſed õieti märkama hakkawad, wõib neile mõnes asjas nattuke kõweruſt ja wõeriti ütelda, aga niipea kui naad märkajaks ſaawad, ei tohi ſeda enam ette tulla.“

XIV.

Kuida Kaeluke looduſe ſees ja looduſega elama hakkab.

Keige talwe olin mõneſuguste mängimiste ja tallitustega Kaelukeſt öigel teel hoidnud, ſeda paremaſt ſain temaga kewade korda. Mina olin abikaaſaga tihti pääwad otſa wäljal kui ka aias tööl ja lapſuke ikka meie juures. Juba nooreſt põlweſt olin, kuida teate, teda looduſega tutwaks teinud, ſiis ei olnud nüüd ime kui ta ſilmad igale poole wahtiſid. Nägi ta musta lindu kaſe ladwas, meſilaſt lillede peal, liblikud kuski ümber lendawad, konna kargama ehk muttikeſt röömama, ſeal jookſis ta meie juure ning näitas ſõrmega nende peale öeldes: iſa, ema, waata mis ſeal on!

Ühekorra keeraſin lapſe nähtawal ühe kiwi põllu peal ümber ja ütleſin: waata mis ſa ſiin näed! Kuida röömustas lapſuke, kui ta kiwi al muttukeiſi, ſippelgaid ja usſikeiſi tähele pani. Nüüd ei jäenud üksi weike kiwi lapſeſt tähele panemata ja ümber keermata. Aga ſee õppetus ei teinud mulle mitte palju röömu. Ta wõttis muttukeiſi kätte, kiskus nende jalad keha küllest ära, piigistas neid wigaſeks, ehk pekſis neid kiwidega ſurnuks. Mina ei tahtnud lapſeſt ju mitte looduſe waewajat kaswatada, waid looduſe armastajat, ning kui asjad nenda oleks edeſi wältanud, wõis taſt ka ligimeste waewaja wiimati ſaada. Mõni kord keelaſin teda ja ſeletaſin, kuida loomadel niiſama walus on, kui inimeſel, kui teda waewatakſe, aga ſeda ei tahtnud ta mõista.

Ühekorra nägin lapſukeſt jälle oma wanu tempuſid tegema, tahtſin teda keelma hakkata, ſeal kukkus kiwi talle ſõrme peale. Ta kiſendas ja tahtis ema juure tallutud ſaada. Kuhu ma teda ka wiiſin. Poole tunni päraſt tuli ta jälle minu juure, näpſas ühe karwa leikaja muttukeſe kinni ning tahtis teda waewama hakkata, ſeal tulin mina wahele ja ütleſin: laſe Kaeluke muttuke lahti, ta tahab ka ema juure joosta.

Lapſuke naeratas, laskis looma joosta ja ütles, jookſe emale. Selle läbi peaſtſin ikka loomade elu ja peagi ei teinud lapſuke ühegi loomale haiget.

Selle poolt oleks meie Eesti wanematel, iseeneſe, kui ka oma laste juures palju tähele panemiſt, ſeſt meie noor, kui ka wana ſugu on weel ütlemata armetumad loomade wastu, kui need mitte nende tahtmiſe järele ei tanſi ſiis pekſawad neid pool ſurnuks, waewawad neid raske koormate ees, ehk laſewad oma lapſi piſukeiſi loomakeiſi ilma armetumalt waewata ning naerwad weel ſeal juures, kui waewad hästi hirmſad on.

Kui ma oma lapſukeſt aeg aealt tähele panin ſiis pidin röömuga höiskama, ſeſt ta kaswis kui kullerkup ja jaanililleke priskeste. Siin mötleſin linna laste peale, kes kiwi müüride wahele on piigistud ja kel wähe looduſe röömustuiſi on.

Kord kitkuſin abikaaſaga uba, ſeal löi taewas mustaks, ning pitkſe wihm oli tulemas. Wälgud jookſid möda taewa lautuſt ja mürinad olid keik kohad täis. Kaeluke wahtis ülesſe ja höikas tihti, tuli, tuli! Mina aga ütleſin: nüüd müristab ja lööb wälku. Pitkſe kaſuſt ei ſeletanud ma lapſele mitte, aga ei näitnud ſiin juures ühtigi kartuſt ega jooksnud enne tuppa, kunni wihm mind tuppa aeas. Kaelu nägi ſeda ning pani minu kartmata olemiſt tähele, mis läbi ka tema kartmataks jäi, kui ta wälku nägi ja müristamiſt kuulis. Mo koolmeister ütles, et ma heasti teinud olen.

XV.

Kaeluke ſaab ühe wörukaela ja ingliga kokku.

Peale neid juhtumiſi tuli mo ſöſara mees mind oma pojukeſega waatama, nägi ja kuulis röömu, mis mull' pojuke tegi. Aga ta ei röömustanud ennaſt mitte ſelle üle, oli kurb ja wahtis aknaſt wälja. Mikspäraſt oled armas ſöſara mees nii murelik, küſiſin mina?

Oh! mikspäraſt ei pea ma kül mures olema, wastas tema, kui ma ſinu armſa, terwe, priske, teraſe ja targa poja peale waatan. Siin juures ſeiſawad mo omad lapſed mo ſilma ees, kes ühtegi röömſad pääwa ei näe. Üks peab neiſt ikka haige olema, ſeſt töuſeb üks töbe woodiſt, ſiis pean teiſt jälle ſenna kandma. Juukſe karwad töuswad mul püsti nende hulka astudes,

ſiin ei ole muud kui kiſa ja kära kuulda. Tihti taplewad naad, et karwad lemmendawad. Käſin ma ühte, üht weikeſt tallituſt tallitada, ſeal wastawad keik: Seda ei tee meie mitte. On naad kuſki mängimas ja ſilmawad minu, ſiis pögenewad, kui tondi ja kodukäia eeſt. Naad pole muud kui peaga wörukaelad ja ilmaaegu leiwa raiskajad. Ma ei mõiſta ſeda mitte, miſpäraſt Jumal mulle niiſuguſed wörukaelad lapſed on kinkinud!

Ma teadſin, kes ſelle juures ſüüalune oli, aga ei hakkanud ſeda temale ſeletama, waid ſeks laskſin oma armaſt koolmeiſtrit lõuneks enda juure paluda, miſ ta ka röömuga täitis.

Köhud olid meil pea täis, ſeal hakkaſin nattuke oma ſõſara mehe lasteſt juttu tegema, kes mind aga palju rääkida ei laſknud, waid iſe oma häda pool nutuga kaebas.

Koolmeiſter kuulas waguſi, nikkutas kord õla nukke ning hakkas ſiis wiimſeſt Krimiſõdaſt könelema, kui ta ſellega walmis oli, küſis ta minu käeſt kes ſelle uue kappi oli walmiſtanud?

Ma nimetaſin tegijad. Ta ütles, ſee on hea, töö kibab tegijad ja loom loojat. Ma tundſin üht puuſeppa, kes tihti oma tö üle kaebas, miſpäraſt? Et ſee mitte nii ſile ja puhas ei olnud kui teiſed tema ſuguſed ſeda tegid. Miſ arwate armas Joonas, (nenda oli minu ſõſara mehe nimi) niiſuguſeſt meiſtriſt? Miſ muud armas koolmeiſter, kui, ta ei mõiſtnud oma ametid heasti ja oli wiſt üks jahupea.

Ma arwan, ütles koolmeiſter, kui oleks lastega juſt niiſamaſugune lugu, kui kappimeiſtritega. Kui iſad ja koolmeiſtrid lapſi, üleaenetumaks, wörukaelaks j. n. e. nimetawad, ſiis arwan, et naad iſe mitte palju paremad ei ole ja laſte kaswatamiſeſt midagi ei tea. Loomuſt on kül mõni laps parem kui teine, aga halwaſt laudadeſt teeb hea puuſep tihti kõwa ja iluſa kapi, nenda wõib hea kaswataja ja koolmeiſter ka loomuſt halwaſt lasteſt head inimeiſi kaswatada.

Tõſi peab töeks jäema. Kaswatamiſe juures on mõned rasked kiwid kanda ja kõwad pähklid hammuſtada, kelle juures ka keigeparemad iſad ja kaswatajad nõu ei taha leida. Kel aga lapſed armſad on, need tuuriwad ööd ja pääwad, wiga põhjade järele ning kui naad neid leidnud on, ſiis wõiwad paha tihti hõlp-

ſaste kautada. Ma ütlen hõlpſaste, ſeſt iga kord ei ole ſee mitte kerge, pealegi kui lapſed wigaſid ſündides ihu ehk waimu poolt ühes on ſaanud. Need on aga aruldaſed korrad, ſeſt enamaſt keik lapſed on ſündides terwed, prisked ja hea mõistuſega.

Palju wanemile, kes oma laste üle kaebaſid, et naad haiged ja üleaenetumad on, olen ma nõu annud, kaswatamiſe wiga oma juures otſida. Kes minu nõu kuulda wõtſid, on mind tänanud, aga palju on tuulele kõneltud ſaanud. Kui mina weel ales noor olin, õppetaſin weikſid lapſi kirjutama. Kirjutuſt läbi waadates leidſin palju wigaſid, mis lastele ette panin. Mitmed wõtſid mo õppetuſt tänuga wastu ja wigad jäid pääw pääwalt wähemaks. Üks poiſike, nimega Toomas, aeas ſüid kord paberi, tindi, ſule ja n. e. peale, aga ei otſinud wiga millaski oma juureſt. Keik õppiſid iluſaſt kirjutama aga Toomas on tänagi waene waresjala kriipſutaja. Nenda õppiwad ka wanemad keige paremaſt lapſi kaswatama, kui naad iga nõuandmiſt põhjani läbi mõtlewad ja keigeſuremaid ſüüſid enda juureſt otſiwad, kes aga teiste juureſt ſüü ſüdant tuustiwad, jäewad kaswatamiſes kamitſaſſe.

Ei ole ka kiita, iga lapſe wigaduſe üle kaebada, ſeſt mis ſaaks inimeſed mõtlema, kui puuſep oma kappiſid, kellategija oma kellukeiſi ja aednik oma wiljaſid laitma hakkaſid, eks neid igaüks jõletaks ei arwaks ja nende käeſt midagi ei ostaks.

Minu ſõſara mees oli keige kõne aea wait, tõmbas õlmad wõõ wahele ja kadus pojukeſega kodu poole.

Poole koolmeiſtri juttu aeal oli aga mo onupoeg Kalmu *Jüri oma pojaga tuppa astunud. Ta kiitis koolmeiſtril õiguſe* olema, et kui lapſed mitte head ei ole ſiis on wanemad ehk koolmeiſtrid nende juures ſüüalused.

Iga kord juſt mitte wastas koolmeiſter, aga pea iga kord.

Oma laste üle pean ma wäga rõõmuſtama juttuſtas Jüri edaſi. Naad on paremad kui inglid. Seal on mo pojuke Widrik, peaks teie kuulma, kui palju tarkuſt ja mõistuſt ta pea ſees on. Keige pääwa loeb ta raamatuid, ja mis ta loeb mõistab ta peaaegu peaſt. Mängib iluſaſt — tule pojuke ja kuuluta oma tarkuſt ka koolmeiſtri iſandale! Lapſuke astus uhke ſammudega ligemale ning Jüri hakkas laſt meie ſilma al katſuma ning waata

ta pojake möistis enam, kui mõni, kes wiis aastad kooli laudade taga on istunud.

Keige katsumise aea löikus koolmeister üht leiwa koorikukest penikeseks, rapputas neid taldriku peale ja andis peale katsumise taldrikud nende sõnadega Widriku kätte: Sa oled lapsuke nüüd küllalt wastanud, mine wii need leiwa raasud kanadele. Oh kärwa lugu kuida poisike ära punastas. Ta waatas oisegu õigust otsides minu ja oma isa otsa, et meie midagi senna juure ei öölnud, wõttis ta taldriku, lippas uksest wälja aga ei pöörnud enam tagasi.

Seda oli koolmeister tahtnud, Widrik oli parajalt ukse taha jõudnud, siin hakkas ta Jüriga nenda rääkima. Ma pean tunnistama, teie poeg on oma wanaduse kohta wäga palju õppinud!

Palju! wäga palju! wastas Jüri, keik inimesed imestawad tema mõistuse üle. Kui ta aga weel enam mõistaks, ja oma terwist seal juures surmaks, kas seda ka armastaksite, küsis koolmeister? Röömuga ei näeks ma seda kül mitte. Seda ma arwan ka! wastas koolmeister. Tubli talupoeg on palju õnnelikum, kui hädane õppetud inimene, ja toob riigile ja rahwale suurt kassu. Inimesel on aga kahesugune terwis, ihulik ja waimulik. Teie poja waimu elu on suures häda ohus ning kui ta selle sisse jäeb, ei ole temast head loota.

Kuida nenda? küsis Jüri kartlikult! Teie laps on hädas uhkeks ja kõrgiks saada. Uhkus ja kõrkmeel on keige pahamad hinge haigused. Sest nenda kui iga inimene ühe haisewa raipe juurest edemale hoiab, nenda sama hoidwad naad ka kõrgist meeledest. Ja nenda kui köhu haiges inimene keige paremast ja kosutawamist rohudest keha walu saab, nenda leiab ka kõrgi meelega inimene igas asjas enamast pahandust. Kui ta pidude pulmade ehk muu kohta tuleb, kus inimese kogutuisi leida on, siis tahawad naad seal ikka esimesed mehed olla, keigist kiidetud ja austud saada, kui uaad seda mitte ei leia, kärsutawad ninakeisi ning pahandawad ennast pool surnuks. Olete niisuguisid idusid Widriku juures jo tähele pannud?

Waatke, kui teie lapsukest katsusite, ei pannud mina tema osawad wastusid palju tähele, selle juures oli ta nattuke mõruda näuga, kui mina aga talle kanasid söötma käskisin minna, mis ju

mitte paha töö ei ole, sai ta koguni wiha täis ja ei tule wist enam minu silma.

Mis pean siis tegema? pean pojukest ilma õppetuseta kaswatama? temal midagi õppi laskma?

Õppimisega on just seesama lugu, mis söömisega. Sööma peab inimene, kui ta elada tahab ja õppima peab ta, kui ta kõlblik ja tululik inimese seltsile tahab olla. Palju on ennast surnuks söönud, aga ka mitmed jöledaks õppinud.

Kui ma ühe isale nõu annaks, palju süa ja pojale mitte rasukest toitu anda, siis teeks just seda sama, kui ma talle ütleks: „jätta oma poega tuhka Matsiks.“ Õppima peab iga laps, aga mitte ka üle liiga. Mis saaks lastest, kui naad hommikust õhtuni raamatute taga istuks, eks naad pea pöduraks jäema ja kui neid nenda, kui teie armas Jüri seda oma poja juures peale hakkate, kiidetakse, ka wiimati ninatargaks, uhkeks, kõrgiks ei pea saama. Mina pean poja ninatargaks ja n. ed. kaswatama, wastake! wastake! prageles Jüri.

Wastus on siin wäga kerge ja käega katsuda. Teie kiidate oma poja tarkust keikide kuuldes. Kas see pole poja nina targaks kaswatamine? Kas meie suured inimesed mitte enda ette ei waata, wõime palju kiituse läbi peagi uhkeks minna, miks siis weel rumal lapsuke? Jüril ei näitnud õppetus õigus olema, seepärast seadis sammud kodu poole ja ütles endal palju tallitust olema, mispärast pikemad juttu ette ei laskнud wõtta.

Koolmeister rääkis minuga weel mõnda, niisuguste wigade üle ja ütles wiimati: „Mõningad wanemad laimawad oma lapsi iga pääw, narukaelaks, wõrukaelaks, nosinikuks, wedelikuks ja kes teab weel mis muud.“ „Kui meie aga teraste inimesele iga pääw niisuguseid sõnu ette loeme, siis saawad naad ka niisuguiseks.“ „Mõningad wanemad kiitwad oma lapsi üle keikide, et naad paremad, targemad, olla kui teised inimesed ja pesitawad selle läbi laste peade sisse kõrkust.“ „Keskmine tee! keskmine tee! see on armas Otsa Jakob keige parem õppetuses ja kaswatamises.“ „Seda pane hästi tähele“! Nüüd aga jäeme see kord terweks.

Mina mõtlesin senna ja tänna ning leidsin palju wigasid,

mis kaswatamises selle poolt olin teinud, wötsin aga nöu neid kohe parandada, mis ka korda on läinud.

XVI.

Mis Kaeluke siia maani öppinud on ja mis tema weel öppib.

Kunni neljandama aastani olin Kaelule nelja öppetust öppetanud: tähelepanemist, sönakuulmist, leppimist ja oma himude walitsemist.

Esimest öppetasin see läbi, et ma keikfugusid loomasid, kui ka loomade kujusid lapsele näitasin ja neid temale seletasin. Teist öppetasin see läbi, et teda keigis tallituses minu tahtmise järele teha lasksin. Kolmandamat, et ma tihti wöerid lapsukeisi oma juure kutsusin, neid Kaeluga mängida laskšin. Kes aga mängimises tüli töstis, nende hulgast körwale seisma panin, kui see ka mo oma poeg oli. Neljandamat, et ma pojukest mitte tema himude järele tantsi ei lasknud.

Nenda olin ma üks kord mesilastel wöersil käinud ja kausi täie mee kärgesid tuppa toonud.

Kaeluke istus laua taha ja ootas, kas ehk mina temale meeleiba annan. Ma panin mee waagna tema ette laua peale ja ütlesin: Nüüd ei saa keegi met süia, waid esite lähme aeda tööle ning peale selle sööme meeleiba. Ta waatas haledast mee peale ja tuli söna lausumata minuga aeda.

Söögi laual sai lapsukesele keige wiimati kausike ette antud. Nenda söime üks kord tangu pudru, kelle peale lapsuke iseäranis maias oli. Pupu! pupu! höikas ta röömuga ja hakkas ema käest kinni. Mina aga ütlesin: oota Kaeluke, esite saawad suured inimesed ja siis peale selle sina. Ta ootas waiklikult, kunni ta oma nappakese ja piima püttikese sai. Selle läbi hoidsin teda himude eest körwale ja ta ei tükkinud millaski toidu peale.

Kaelukese neljandama sündimise pääwal kinkis tema ristiema temale möned kingitused.

Minu käest nöudis ta aga kui palju laulu salmisid ma risti-

pojale öppetanud olen. Tema tahtmise järele pidin neid öige palju lapse pähe toppima ja teda nenda risti inimeseks kaswatama.

Missuguſid lauluſid ja piibliſalmiſid pean ſiis lapsele öppetama? küſiſin mina.

Neid on ju keik katekismuſed ja laulu raamatud täis, näituseks:

„Kristuse were öigus ka
„Se minu auukuub on, et ma
„Nüüd kölban Jumalale nüüd
„Ja kui ma taewa lähen ſiit.“ Amen.

See on üks kuldne wärſike, ütleſin mina, aga mis ſaab minu Kaeluke ſest möiſtma, ta ei ole millaski auukuube kannud, ega näinud. Iga pääw on ta oma weikste hilpukestega mängi-nud ja elanud.

See on üks keik, kui ta aga midagi möistab, wastas ristiema.

Sellega ei ole ma mitte ſinu nöus. Ja minu armas kool-meister ütleb, öppimiſega ſeeſamaſuguſe loo olema kui ſöömiſega. Ma ei anna lapsele ühtigi rooga mis ta keha ſeda ei jöua, ſest need rikkuwad tema köhu, nenda ſama ei laſe ma lapſukeſel midagi öppida mis ta ei möista. Ja missuguiſid ſalmiſid öppetas armas Önnistegia ja tema Apoſtlid lastele?

Oh, kes ſiin nii ſügawale läheb!

Mina käänaſin juttu woi tegemiſe peale, mis ſelle naeſu-keſele öieti mokka mööda oli ja peagi ſeletas ta mulle pikalt ja laialt, kuida ta ſeda tööd teeb ja kui palju woid ta nädalas kokku nuiab. Ma tänaſin, et nii hölpſalt uſu waidlemiſeſt peaſenud olin.

Teiſel pääwal rääkiſin juhtumiſt koolmeistrile, kes öieti ſelle üle naeris. Mis oled ſa armas Jakob oma lapsele ſiis öppetanud?

Muud midagi, kui tähelepanemiſt, ſöuakuulmiſt, leppimiſt ja oma himude walitſemiſt, wastaſin mina.

Wäga hea, wäga hea! ütles koolm. ſee läbi on pöhja öppetus uſuöppetuſes hakkatud. Seda keik nöuab püha kiri meie käeſt, ja ſee on tuhat kord parem, kui lapſed püha kirja järele elawad, kui naad ſada ſalmi ilma tegusita lobiſewad.

Mitmed inimeſed tahtwad keik palju paremaſt teada ja teha, kui armas Önnistegia teadnud ja teinud on. Önnistegia ei laſk-nud oma kuuljatel ſalmiſid ega waimuliku lauluſid öppetada, waid

on neid loodusega, kui lindutega, lilletega, wiinapuudega öppetanud ja neile juttusid kuninga pojast, majapidajast ja n. e. könelenud. Seia maani oled sa armas Jakob oma poja juures sedasama teinud, te seda weel sennagi poole, aga ära juttusta temale mitte nöiadest, tontidest ja kodukäiadest, ega ka kõrgist Jumalikust asjadest kellest lapsuke midagi ei märka ega möista, sest sellega suretame lapse möistust ja hinge.

Kui sa üht öppetust lapsele tahad anda siis mötle nende kolme küsimise peale:

1) „Kas mo mötted perastiku sönades ilmsiks saawad ja lapsi ligi asjadest kaugemale wiiwad?"
2) „Kas mo sönad tundud asju enne seletawad ja neist tundmate poole tikkuwad?"
3) „Kas ma kergid seletuisi keige enne lapsele olen annud ja nendest raskemate juure tõtanud?"

Keik öppetused pead sa katsuma juttu wiisil lapse meele sisse istutada, siis ei kustu naad mitte usina. Poeg lastel olgu niisamasuguse poisikesed, ja tüttarlastel tüttarlapsed näituseks könelud.

Üht öppetliku juttu tahan oma pojale sinu kuulses könelda.

Ta wõttis pojukese põlwe peale ja ütles: nüüd pane tähele, ma tahan weikest Hansust ja Josepist sulle juttustada.

„Ühel kewadsel pääwal olid heinamaad punaste lilledega ehk pääsukese silmadega kaetud, lõukesed laulsid kenaste, õuna puud õelitsisid ja nenda edasi. Hans ja Josep olid keige hommiku poole toas mänginud ja sönakuulelikud lapsed olnud. Õhtupoole lubas nende isa neid aeda minna. Lapsed olid wäga röömsad, kargasid ema ümber ja tõttasid temaga aeda.

Hans korjas kimbukese lilledid, Josep aga luuris mööda pööside; häkkitselt kargas ta Hansu juure ja ütles: tule waata, ma olen metswärwu pesa leidnud. Wiis poega aeawad nokad laiali ja tahtwad mind hammustada. Tule meie tahame neid tuppa wiia ja puuri panna. Oh jätta linnukesed rahule, eks sa kuule kuida nende ema nuttab, wastas Hans. Josep aga jookstis pesa juure, pani linnu pojakesed kue hõlma ja pistis neid puuri. Waene linnukeste ema istus murelikult oksa peal ja nuttis, trii, trii, trii, lapsukeste järele.

Joſep ei pannud tema nuttu tähele, ehk kül Hans Joſepid maenitſes linnukeiſi tagaſi wiia. Öhtu tuli iſa kodu ja leidis mis Joſep linnukestega oli teinud, käskis neid pesſa tagaſi wiia, Joſep ei kuulnud mitte ſöna, waid andis linnukestele leiwa raaſukeiſi ſüia, ning heitis magama. Teiſel hommikul kargas ta joostes linnukeste juure, aga kuida ehmatas ta ſiin, ſeſt keik olid ſurnud. Nuttuga jookſis ta iſa juure ja kaebas oma häda. Iſa aga tömbas kaſe juuſtu kätte ning pekſis Joſepid. Joſep jookſis aeda, ſiin aga lendſid linnukeſed tema ümber ja nutſid oma poegi. Joſep oli ſuures hädas ning tahtis ema juure minna, aga tema ema lükkas teda eneſeſt ning ütles: Joſep ei ole enam minu poeg, ſeſt ſa oled wiis ilma ſüita linnukeſt ſurmanud. Oh kuida nüüd Joſep nuttis. Hans ſai iſa käeſt uue mütſi ja ema käeſt leiba ja piima. Kumb on ſinu meeleſt armſam. Joſep wöi Hans?

Joſepid ei armasta mina mitte, ta on wäga halb inimene, wastas lapſuke.

Aga kuule mis Hans tegi: Teiſel pääwal leidis tema ka linnupeſa, kus munad ſees olid. Ta ei puutunud peſa ei ka munade külge, käis iga pääw neid waatamas, ja kui weikſed linnukeſed peſas ſüia tahtſid, töi ta uſikeiſi neile. Wanad linnud lendaſid röömſaste Hanſu ümber ja laulſid, et luſt oli.

Iſa, iſa, Hans on minu ſöber! höiskas lapſuke. Jah, ela nenda kui Hanſuke ſiis oled hea laps."

Waata armas Jakob, kui niiſuguſid juttuſid lastega räägitakſe, ſiis kaswatakſe neid Jeeſuſe tahtmiſt mööda.

Mina töttaſin kodu, ning köneleſin Kaelule, mitmed niiſamaſuguſed juttud ja kui ta kuskil paha tegi, ütleſin: Kaeluke kas tahad, kuri Joſep, Iſak ja nenda edaſi olla? Seal wastas ta: ei, ei, ma tahan nüüd hea lapſuke olla.

XVII.

Kaeluke tunneb üht iſeäraliku nälga ja kuida ſee wähentud ſaab.

Oma kalli naeſukeſega ei arwanud ſeſt palju wiga olema, kui Kaeluke tihti meie juure tuli ja ſüia küſis. Meie andſime

temale mis kätte juhtus, kui woileiba, piimapudi ja n. e. Pea nägime aga niisuguste küsimiste sees midagi muud. Ta oli mõni kord pahane, kisendas ja kui meie küsisime, mikspärast ta nuttab? Siis wastas tema, ma tahan süia? Ta sai ka seda ja oli jälle wait. Aga sellega istutasime wigasid tema sisse, sest nüüd kisendas ta tihti söögi järele.

Ühekorra peale löuna söögi kisendas ta kui ratta peal. Mis sa karjud, küsisin mina? Ma tahan süia, wastas tema. Mina andsin temale kikkukese leiba, aga mis tegi Kaelu? Ta jättis leiwa laua peale ja töttas muid asju tallitama. Nüüd läksid mo silmad lahti: Sest meie kaswatasime pojast see läbi waleliku.

Mina rääkisin Annaga selle poolt, ning nüüd ei saanud lapsuke millaski süia oma kisa peale.

Mina rääkisin lapsukesele ette walmistamiseks ühe weikse juttu: „Ühel isal olid kaks weikest poega, Mihkel ja Tönnis.

Tönnis wingus ja kisendas iga pääw, kui ta süia, jua ehk mängu asju isa ehk ema käest tahtis. Mihkel ei wingunud millaski, waid tegi isa ja emale pai, palus tasase healega. Kumb on nüüd parem laps Kaelule? Mihkel, Mihkel, ütles tema.

Jah, Mihkel oli parem poeg ning sai enamast ikka, mis ta palus, aga Tönnis ei saanud millaski, kui ta wingudes ütles, ma tahan süia ehk juua. Ka nenda kaua kui sina nuttu ja kisaga isa ehk ema juure tuled midagi küsima, ei sa sina ühtigi. Kaeluke läks weripunaseks ning ei lausunud sõnakestki.

Mõne pääwa pärast tuli ta jälle wana kisaga minu juure. Sa tahat ju Tönnikeseks saada küsisin mina? Ei, ei, armas isa nuukfus tema, mina ei taha mitte Tönnikeseks saada. Ta jättis oma harjutud kisa wiimati puhtast maha, kui ta nägi, et ta selle läbi midagi ei saanud. Mina palun keiki wanemid ja laste kaswatajaid, laste juures kisa ja wingumise põhja otsi ja mitte nende tahtmise järele teha, see läbi saawad naad tihti waleliikuks.

Ma tundsin üht last, kes tihti köhu walu kaebas, ja selle pärast wanemateſt kahetsetud sai. Tihti kisendas ta aga wõimu pärast ja kui talt wiga järele küsiti, ütles lapsuke: köht walutab.

XVIII.

Esimene tüli.

Seia aeani ei olnud ühtegi tüli abielus meie wahel ette tulnud, aga üksi pääwa paisteſt ei ela maailm, ega wõinud ka meie abielu ſeista.

Niſud olid wihku köitetud ja kui ma neid üks pääw waatama läksin oli põletik ſidemete al. Pahaſe meelega pöörſin nina kodu poole. Siin oli lõuna aeg käes, aga leem ales tulel keemas. See aeas weel enam tule takku.

Annal oli tüdrukutega ka pahanduſt olnud, ühe ſõnaga, meie pead ei olnud enam õige koha peal. Nenda istuſime lõuna leiba wõtma.

Seda ei oleks ma mitte uskunud, et ſa nii wähe oma mehe eeſt muretſed. Ma olen keige hommiku poole tööga igiſtanud, ja kui ma lõunele tulen põle mitte ſuu täit leent kuſtkilt ſaada. Miſugune kära nüüd tõuſis! Nende ſõnadega olin otſegu waablaſe rakku külge puutunud. Naeſuke ütles minu enda piinaja ja waewaja olema, kes, kui ka inimene ennaſt ſurnuks muretſeb, teda ka mitte maa alla rahu ei jätta. Mina ſain ſelle läbi weel pahaſemaks, andſin häid ja paremid ſajatuſe ſõnu wastu ning ſain neid ſeda ſama wõrra jälle tagaſi. Kaeluke kuulis meie törelemiſt pealt, ta ei olnud ſeia maani muud kui armaſtuſt meiſt õppinud, aga mis kuulis ta nüüd. Ta hakkas eſite nuukſuma ja peale ſelle kibetaſte nutma. Oleks meil nattuke mõiſtuſt peas olnud, ſiis oleks meie pidanud lõuad kinnipidama, aga kel ſiin aega mõtelda oli, iga üks tahtis ennaſt õigeks mõiſta, ſõnad äritaſid ſõnu, wiimati hakkas mo armas Anna nutma ja ütles: „Oh kui õnnetu inimene ma nüüd olen peaks Jumal mo peale halaſtama ja mind maa pealt ära wõtma“!

Lapſuke jookſis nende ſõnade peale nuttuga tema juure ja ütles haletaſt: Ema! ema! ema! tahad ſa Kaelukeſt üksi kurja iſa kätte jätta!

Nüüd ei olnud enam kahte nalja. Ma jookſin kui meeletu, ikka niſu põllu poole. Kui ma õhtu kodu tulin ei jooksnud

Kaeluke mulle enam wastu, kuida ta wiis enne oli olnud, waid puges ema hölma. Waluga sõin õhtu leiba ja pugesin puhkama.

Teisel homikul paistis päike nattuke selgemast, seepärast usaldasin eilse pahantuse pärast naesukesega nattuke könelda, ning hakkasin seda nenda peale.

Armas abikaasa! Kuida oled sõia maani oma pojukesega rahul!

Mis sa selle järele küsid? Kaeluke on wäga hea laps, oh, kui keik inimesed nenda head olekssid.

Kellele peaks ta kül seda tänu wõlgu olema, et ta nenda hea laps on?

Kellele? ma arwan suurem osa sinule, wastas tema.

Ma arwan seda ka. Aga ma usun tänasest pääwast ei sa ta mitte enam nenda hea laps olema, kui mina ka kes teab kui lõbus tema wastu olen, sest ta on ju sinu suust kuulnud, et ma sinu piinaja ja waewaja olen.

Oh armas Jakob! kui keik tanu al seisjad niisuguste piinajatega waewa ja ahastust, rõõmu ja head pääwi wahetaks kui mina, siis oleks paradiis maa peal olema. Meie oleme eila mõlemad raskeste eksinud, anna andeks, anna andks, et sinu meelt pahandanud olen ja pealegi seda oma lapse kuuldes. Peaks meil aga weel niisugusi juhtmisi ette tulema, siis könelkem seal selle poolt, kus üksi ei kuule. Ma wõtsin Anna käest kinni, pigistasin teda wastu südant ning lubasin tüli eest kui tule eest kõrwale hoida, mis ka Jumala habiga korda on läinud.

Peaks seda keik wanemad südamesse wõtma ja ilmaski laste kuuldes käratsema, taplema, sõimama, ei ise enese, ei ka perega. Sest kurjad kõned ja sõnad jäewad kui pitseriga waeutud laste südamesse ja kui naad suuremast sawad elawad niisamuti. Sõimawad ning manawad sulasid ja ümartajad ning wiimati ka oma wanemid.

XIX.

Otsa Jakob õppetab oma poega lugema ja kirjutama.

Kaeluke oli kuue aastaseks saanud. Teised tema wanused poisikesed ja tüdrukukesed mõistsid tähede nimed ja mõned ju

nattuke weeri, mina mõtlesin ka selle poolt tööle hakkata, aga kuida, seda ei teadnud ma mitte.

Ühel pääwal tuli Kaelu ristiema teda waatama ja töi lapsele kena a, b, d, ramatu, ning andis teda nende sõnadega: „ole hea laps ja õppi siit raamatust õieti hoolega lugema, siis saab sust tark ja mõistlik inimene," lapse kätte. Ma wõtsin raamatu lapse käest, ning leisin siin esite weiksed ja suured tähet, mõned ilma mõteteda tähede sidumised ja siis kohe Jumala püha kümme käsku, kodu ja kiriku õppetuse n. n. e. Ma mõtlesin: nüüd õppetad sa esite lapsele tähede nimed, siis weerima ning peale selle kokkulugema. Tähede nimetega wiidad sa pool aastad, weerimesega teine pool aastad ning kokkulugemise peale jäeb siis üks aasta, nenda oled sa kahe aastaga waewalise, aga kasuliku töö ära teinud. Minu poeg on keik mõistnud mis ta kõnelenud ehk õppinud tähede nimet saab ta ka mõistma, sest nimi on nimi, aga nii hulk nimesid ühe korraga meeles pidada, see saab talle raske olema, ning teda raamatu kallalt ära kihutama. Teiselt peab ta neist nimedest sõna jagusid ja sõnu hakkama siduma, see oleks ju seesama lugu kui ma ütleks: **koer**, **ani**, **naerits**, **Anu** ja laps peaks neist sidumise läbi **kana** lugema. Selle õppetuse juures saab Kaelu tõeste metsa jooksma ja kui ta seda ei tee, siis pean teda hästi tõrelema ja witsutama, ning see läbi teda raamatu juure sundima.

On ta suure waewa ja kurbdusega ometigi lugema õppinud, ning ta loeb Jumala püha käskusid, siin saab ta kohe meie juure jooksma, ning küsima, mis see keik tähendab? Ma wõin kül mõned lapselikud wastused, küsimiste peale anda, aga wiimati pean ometigi ütlema: „ole waid rumal laps, ning loe oma raamatud." Ma olen talle siia maani keik küsimised mõistlikult wastanud, talle ka hulk küsimisi ette pannud ning tema waimu nenda kosutanud, kuida pean seda nüüd suretama hakkama. Jumala kümme käsku on keige ilmaliku käsude nurga kiwid, on aga weikse lastele, kes lugema hakkawad rasked mõista. Targemad rahwad on neid hammugi lugemise raamatudest kaotanud, ning mõistlikud Eestlased ei soowi neid ka enam seal näha, waid ükši usu õppetuse raamatutes.

Oleks C. R. Jakobſoni Uus aabitſa, kui ka lugemiſe raamat kuskil ſaada olnud, ſiis oleks ma neid kohe oſtnud ja lühikeſe ajaga lapſele lugemiſe ja kirjutamiſe möistuſe järele ſelgeks öppenud, aga mitte wana weerimiſe wiiſi waid uue heli weerimiſe wiiſi järele. Uus Aabitſa raamat on praeguste niiſuguste raamatude hulgaſt keige parem ja jäeb ka nii kaugeks kui weel paremid ette tuuakſe, ſeſt maailm ei jäe ju ühe koha peale ſeisma waid astub öppetuſes edaſi. Lugemiſe raamat on töeste kulda wäärt. Mölemad ei peaks üheski öiges Eesti majas ega koolis puuduma. — Kahju aga, et mötlemata pead nende raamatude wastu palju ſödiwad. Suurem oſa ei ole kumbagi raamatud näinud, ega nende heatuſt järele uurinud waid kaagutawad teiste järele mötteldes: mida enam kära ja laituſt, ſeda parem.

Oma poega öppetaſin ma nenda lugema. Tartuſt raamatu trükija Laakmani juureſt oſtſin ſuuret ja weikſed tolli pikkuſed, trükitud tähed, kliisterdaſin neid paberi peale ja löikaſin ſeda nenda katki, et iga paberi tükki peale üks täht näha oli. Nüüd öppetaſin ilma, et poeg tähti oleks näinud talle ſelle wärſikeſe pähe:

„Oinas otſis heina maalt,
„Rohu taimi ſöögi ajaks,
„Kuri hunt nüüd metſa poolt,
„Tahtis teda omaks roaks.
„Oinas hunti kohe näeb,
„Karja poiſi juure pöeb,
„Karjus krantſi wusſitab,
„Hunti metſa hirmutab.“

Nüüd küſiſin, kes otſis heina maalt rohu taimi?

Poeg wastas: Oinas otſis heina maalt rohu taimi. See möte ſölmik „Oinas otſis heina maalt,“ ſai ſönadeks, ſönad ſöna jaudeks ja ſöna jaud healeteks löhutud.

Nüüd ütleſin ſelle ſöna **oinas**, nii pikkamiiſi lapſele ette, et pea iga tähe heale wahele wahe jäi ning tegin ſeda mittu

korda, laskſin poega niiſama pikkalt ſõna järele ütelda ning küſiſin wiimaks. Mittu healt kuuled ſa ſelle ſõna juures? ta arwas, luges sõrmede peal ja ütles wiimaks, wiis heald. (Numrid üheſt kümneni olin ma teda enne peaſt lugema õppetanud.)

No ütle mulle ka, misſuguſed need on? Ta ütles, aga ei ſaanud nendega korda. Nüüd ütleſin mina tähe healeſid mõni kord talle ette (mitte nimeſid) ja ta rääkis neid mõnuſaste järele. Nenda õppetaſin ma kuue eſimeſe rida tähede healed temale tundma. Ütleſin talle ka tähe healeſid ning ta köitis neid ſõnadeks. Keige ſelle õppetuſe juures püidſin ma nii palju ilma ſüita nalja wiſata, kui wõimalik, et laps röömuga ja ilma teadmata tööd tegi. Nüüd ütleſin: Sa tunned armas pojuke oinaſt, mis loom ta on, ka healed kellega ſa ſeda nime wälja ütled, aga healede piltiſid pole ſa weel näinud, waata ſiin naad on kui ſoltatid ridas **o, i, n, a, s.** Misfugune on nüüd **o**? Laps näitas ühe ja teiſe pildi peale, kunni ta **o** leidis, oh röömu, nenda otſis ta keik tähed eſimes ſõnas ülesſe, ja ütles ikka, ſee on **o,** ſee on **i,** ſee on **a,** ja n. e. Nüüd laskſin tähe healeſid weel üks kord eſimeſes ſõnas ütelda ja ſiis tähe pildikeiſi üks teiſe kõrwa ütlemiſe järele ridaſe ſeada. Need tähed andſin tema hoole alla ning ütleſin: neiſt pilditeſt wõib weel enam ſõnu kokku panna, kui **ani, ſina, ſaan,** kui ſa ühe neiſt ſõnadeſt kokku wõid panna, ſiis ſaad kringli ſaia. Laps otſis, mõtles, kunni ometigi **ani** ja **ſaan** koos olid. Selſamal kombel näitaſin ka kuida neid tähede piltiſid paberi peale maalitakſe, mis ta ſuure oſawuſega järele kirjutas.

Seda nalja tegin, kui mul aega oli, ka teiste ſõnadega, iſeäranis aga nende ſõnadega, mis numbritega tähendud on. Laps õppis tähede healed, kui kirjutuſe märgid mõne nädalaga mängides ſelgeks. Wiimaks wõis ta wiimaſt kui ſõna pähe õppitud wärſi ſeeſt kokku panna ning neid ka lugeda. Nüüd wõtin ühe juttu raamatu ja ütleſin tähede peale näitates: Kas ſa Kaeluke ka neid mehi tunned? Seal nimetas ta mulle iga tähe healt, hakkas ſõnu kokku ütlema ning nattukeſe kõrwalt haitamiſe järele lugema.

Ma laskſin lapſel weikſid juttu raamatid lugeda, mis ta röömuga tegi. Püha kirja raamatuid on ta eſite koolis tundma õppinud, kus ta mõistus täielikumaks kaswis.

Minu poeg möistab möistusega lugeda, on mulle koolmeister mittu korda öölnud; teised lapsed oskasid ka lugeda, aga möistus puudus neil. Mis haitab aga, kui inimene kui pudru pada pobiseb ja ta wähe oma sõnu möistab.

XV.

Uue koolmeistri õnnistamine.

Meie aunstud küla koolmeister oli oma wanaduse pääwades tüsiku töbega kokku juhtunud. Walla wanem, kui ka muud targemad inimesed nägid ta häda pääw pääwalt kaswama, seepärast pidasime nõu tema rasked koormad kergitada ja seda ühe noorema hõlade peale lükkata. Keige walla nimel pidi wala tallitaja meie nõu temale teada andma, mis ta ka röömuga tegi.

Mina juhtusin sel korral koolmeistri juures olema, kui walla tallitaja meie nõu otsust temale teada andis, mis nenda oli: „Armas aunstut koolmeister! alustas tallitaja juttu. Minu arwates olet sa juba 30. aastad meid, kui ka meie lapsi õppetanud, mis eest sind südamest täname. Et aga tänust millaski kõht täis ei saa, siis kuulutan sulle üht kurwa ja peale selle üht röömustawad walla tahtmist. Meie wald soowib sinu koormad kergitada ja seda ühe noorema hõlade peale panna. Sina aga ei tohi metsa kuuse alla pögeneda ja seal nälja surra, waid pead, kui sa meie tahtmist wastu wõttad, oma perega, sennapoole küla otsa weikse majasse minema, kus sa walla poolt kolme inimese moona ja 50. rubla raha aastas, nii kaua, kui sa elad, ja kui sa mulla alla kukkud, sinu naene pool selleşt lubadusest saama. Toa ümber on nattuke põllu, kui ka heina maad, keda sa ise harima pead, aga meie lubame sind seal juures nüpalju haitata kui wõimalik."

Kas oled sellega rahul?

See oli üks liigutaw tund wana mehele. Silma weega tänas ta walla wanemad ja käskis temal keiki, kes seda nõu olid pidanud tänada ning lubas walla tahtmist teha.

Lahkumine harjunud kohast oli tall' kül raske aga peagi oli ta uue kohaga õppinud ja tihti ütles ta röömuga Pauluse sõnu:

„Keda öppetakse sõnaga, see jagagu keik head sellele, kes teda õppetab," enda juures töeks läinud olema.

Meie olime enne, kui wana koolmeistri lahti laskſime, ka uue eeſt muretſenud. See ei wõinud enam õppetamata inimene olla, ei ka niiſugune, kes Eestlaiſi ei tunnud, waid ſeks ſai üks Walga ſeminaris õppinud, (oleks wõinud ka muiſt ſeminarideſt walitſetud ſaada, ſeſt Walk ei ole üksi õppetuſe paik) noor Eesti mees walitſetud, kes rahwaſt armastas ja nende keelt, kui ka kombid aus ſees pidas ja keda rahwas ta lahkuſe ja mõistuſe pärast kõrgeks pidaſid. Tema wõttis meie kutsmiſt röömuga wastu ning ſai enne Mihkli pääwa ſisſe õnnistud. Õnnistamiſe pääwaks olid meie walla eesſeisjad, kihelkonna koolmeister, kooli wanem, kirikiſand ja weel palju muud rahwaſt, kui ka naabri küla koolmeistrid kokku tulnud.

Peale õppetaja õnnistamiſe pidas minu ſõber, meie auuſtud kihelkonna koolmeister, uue ameti wennale kõne, keda ma mitte rääkimata ei tohi jätta. Kõne oli nenda: „Tännaſe pääwaga astud ſa, armas wend ſuure ameti peale, mis ſulle maa peal kaſſina, aga Jumala ees ſuurt aus toob. Sina pead Eesti noort ſugu, mõiſtlikuks, röömſaks, õiguſe ja töötegijaks maja pidajateks kaswatama. So kooli lapſed ſaawad keik talupoja lapſed olema, aga juſt need on maailmas wäga tähtsjad, ſeſt talu põlw hoiab mailma ülewel, ilma kõwa põhjata langeb iga mgja, ka ilma põllumeheta ei ſeiſa üksi riik. Kus maal teraſed, mõiſtlikud ja agarad põllu mehed on, ſeal on ka leiba ja leiwa kõrwaſt küllalti iga ühele."

„Minu keige ſuurem ſoowimine on, et ſa oma ameti ſees õnnistawad tööd teekſid, ſee ei ſaa ſulle millaski puuduma, kui ſa ikka röömuga Jumala peale lootes omad asjad tallitad, ja iga ettewõtmiſe juures heasti järele mõtled."

„Ma olen tihti kuulnud: koolmeistri leib on keige raskem süia, ja ſee on tihti tõſi, aga ma olen palju ameti wendi tundma õppinud, kes iſe oma leiba mõrutaks tegid. Selle pärast tahan ma ſulle mõned wigad ette panna, mis läbi amet raskeks ſaab."

„Eſimene wiga, kelle pärast palju kaebatakſe, on ſee:" „lapſed ei õppi midagi ja on rumalad."

„Töfi on, et palju lapfi töeste rumalad on, aga enamaft on koolmeister fiin füüalune, kui lapfed midagi ei öppi, feft meie näeme tihti ühtefuguft pöldu kahe peremehe käes kahte fuguft wilja kandwad, on fee pöllu füü? ei! waid harija füü."

„Mina annan fulle füdame pöhjaft feda head nöu, kui lapfed mitte nenda ei öppi, kui fa tahad, wiga mitte laste, waid enda juures otfida ja järele möelda, kus fa ekfinud ja körwalift teed käinud oled."

„Hakkad fa öppetufega peale, peab fo efimene mure igas tunnis olema, lastele röömfad öppimife himu füdamesfe külwada. Nenda kui toit ilma ifuta ühtigi ei maitfe, nenda öppetus ilma röömuta."

„Möned koolmeistrid on tihti pahafed, hakkawad enamaft iga tundi nenda peale:" „lapfed pidage löuad! istuge! efimene kära töftja faab pekfa!" Peab fee röömu lastele tegema?"

„Üks möiftlik koolmeister hakkab oma öppetuft aga nenda peale:" „Armfad lapfed! täna, kui teie head fönakuulelikud ja terafed tähele panijad lapfed olete, tahan teile palju öppetuft anda, ärge fiis minu meelt pahandage! kes keige paremaft öppib, on mul üks armas laps."

„Öppetufe aeal ei pea koolmeister ühte puhku töfine olema, waid mönikord ka möiftliku naljakad fönakeft laste hulka puiftama, mis neile enam himu parema tundmife järele fünnitab."

„Teine wiga kelle päraft palju kaebadakfe on: lapfed peawad üleaenetumad ja föna kuulmata olema. Juhtub, et fa oma koolis ka felle wiga üle kaebama pead, fiis katfu ennaft holega läbi, enne kui lapfi pahaks ja fönakuulmataks nimetad." Lapfed on noored inimefed ning nende fees on, kui noorte loomade fees palju wirkuft. Jöletad olekfime, kui oma koerakefte ehk mängija kasfikefte üle pahandakfime, weel jöletamad, kui meie noorte Eefti wöfude feeft keik koeruft tahakfime wölja pekfa. Kargama ja jooksma peawad naad oma jagu, aga feda mitte öppetufe aeal."

„Ma olen palju Eefti koolmeistrid näinud, kes pääwa otfa lapfukeifi toas, kui wangi kojas kinnipidafid ja kui kogemata lapfukefed öue peal nalja päraft üks teifega madelefid, tuppa

kutsusid pingi otsa peale sirutasid ja ilma küsimata tagumise otsa punaseks witstega kirjutasid. Seda ära te sa armas ametiwend millaski, oled sa tunni aega õppetanud, siis lase lapsi mõni minut õues jahutada, wõiwad ka seal juures madelda, karata, jõudu katsu ja n. e., aga ära jätta neid mitte ükski õue, waid ole ikka nende keskel."

„Tahad sa õige sõna kuuleliku lapsi kaswadada, siis kuule minu nõu, kes ma neid hulga kaupa kaswatanud olen."

Iga käsku, mis sa lastele annad, pead sa omas südames läbi mõtelnud olema, kas sa teda anda wõid ehk mitte. Wõid sa teda anda, siis tee käsu tahtmist ja kasu lastele hästi selgeks. Näituseks: sa tahad, et lapsed peawad õppetuse ajal wagasest istuma ja kuulama; ei te naad seda mitte siis kõnele nendega nenda: Armsad lapsed! Mina soowin teist keigist tugewaid priskid, terase mõistusega, auusaid inimesi saada, selle pärast on teie wanemad, teid minu hoole ja õppetuse alla annud, ärge mõttelge koolis käimist mitte arjumud wiisi olema, waid ühe wiisi, kust teile keige suurem kasu tuleb. Mina tahan, et teie wagusalt tunnis olete, sest kui teie seda mitte ei ole, siis on õppetus asjata. Ka hästi tähele panete mis mina õppetan ning seda, kunni surma tunnini meeles peate. Kui teie minu tahtmise järele teete, siis saab teid iga inimene maailmas auusaks pidama. Kumba nime tahate teie nüüd, mo armsad lapsed, kanda, auusad wõi auutumad? Kül näed ja kuuled, et keik lapsed esimest walitsewad. Noh kui teie keik auusaks inimeseks tahate saada siis olge ka sõnakuulelikud, wahe tunnis ei keela ma teid ju mitte õues mängida ja rammu katsuda. Nenda te iga käsuga, kül näed mis head wilja sa selleşt leikad."

„See õppetus on Jeesuse tahmist mööda, kes mitte ähwardamisega, waid armuga inimeste südamid enda poole tõmbas. Moses ütles „sina pead," Kristus aga ütles: „armasta ja kannata." Meie oleme keik Kristuse järel käiad, ning peame ka selles tema jälgedesse astuma."

„Meie ajal kandwad wana ja noor priiuse idu omas südames, kisendawad iga kõwa seaduse üle. Minu arwamise järele on see inimene prii, kes isi ennast walitseta jõuab, kes aga seda

mitte ei jõua, on teise sulane. Lapsed ei jõua ennast weel mitte walitseda, seepärast peawad naad ennast wanemateşt ja koolmeistrist walitseda laskma."

„Kolmantamalt tahan ma karistuse üle so silmad lahti teha. Karistus peab koolis olema, ilma selleta lähab liha hukka, saab iga üks ütlema ja see on ka tihti tõsi: Aga karistuse juures, kui ta midagi head peab tooma, on suurt möistust waja."

„Meie peame lapsi nenda karistama, et naad mitte pahaseks ei saa, waid peale karistuse meid weel enam armastawad. Kes aga lapsi karistuse läbi pahantab, ehk ta kül möned wigad nende küllest maha pekşab, teeb enam kahju, kui kasu ja on selle tohtri sarnane, kes haigele nii kanged rohtu annab, et keik wigatused keha seest kaduwad, aga ka keha sooned katkestud saawad ja inimene werd wälja hakkab aeama."

„Mina tahan sulle, armas ameti wend, nõu anda, kuida sa lapsi karistada wõid, et naad mitte pahaseks selle üle ei saa."

„Iga koolmeister peab enda üle walwama, et ta mitte seda karistust lastele ei anna, mis oma wihast, pahast meelest ehk muist segadusteşt kaswanud on. Lapsed märgiwad peagi, kuşt niisugused karistused tõusnud ja saawad nende üle südames kurwaks. Kaebawad üksteisele oma häda ning pidawad kurja nõu karistaja wastu. Ka kaebawad oma häda tihti wanemile, kes mõnesugused sõnu koolmeistri wastu suust wälja aeawad ja nenda tema auu rikkuwad."

„Kui lapsed karistuse üle pahaseks ei pea saama, peab nende endaga karistuse üle nõu pidama ja nende möistust lahti tegema, et iga pahandus karistust nõuab. Näituseks: on laste hulgas üks, kes rahu rikkub, teisi lööb, ja n. e. Siis kutsu peale hommiku palwe, keik lapsed kokku ja räägi nendele nenda: Teie olete mulle keik armsad lapsed, aga mis arwate, kui teil möni nina, silmad ehk muud ihu liikmed purustaks, teie wanemad on teid minu hoole ja kaitsmise alla pannud, mina pean ka selle üle walwama, et möni teie hulgas niisuguse õnnetuse sisse ei sattu. Wõi arwate selle keige parema olema, kui teie üksteist karwupidi kisute ja weriseks lööte, wastake mulle, kas olete sellega rahul? Lapsed saawad keik, „ei taha" wastama. Nüüd näete

ſelgeste, et ma ſeda laſt, kes teiſi lööb ja tüli töstab, karistama pean. Minu nöu on ſeda, kes teiſi lööb nädal otſa ühe tunni nukkas püsti ſeista laska. Kas olete ſellega rahul? Lapſed ſaawad wiſt ſellega rahul olema. Juhtub möni ſelle wastu ſeisma, ſiis ütle: ſina ei ole ſellega mitte rahul, ſiis tahad, et keik ſinu lüia wöiwad. Ei, ei, ſaab ta warsti ütlema. No, ſiis pead ka ſina meie keikide tahtmiſt täitma. Nüüd wöid ſa ſeda karistuſt ilma kartmata pruukita."

„Selle läbi ei kauta koolmeister mitte oma auu, waid kaswatab teda. Ma tunnen mitmed Eesti koolmeistrid, kes lapſi ſiniſeks ja punaſeks löhkuſid, aga ſellega midagi head ei kaswatanud, waid päraſt keigiſt pölatud ja wihatud ſaid ja ka oma ametid kaotaſid."

„Keppid ja witſakimbud ei ole mitte üksi kaswatajad, nendega wöib kül koeri ja metſaliſi taltſaks peksa, aga mitte lapſi. Eſimiſe hoobi järele kaswab wiha weel ſuuremaks, weri läheb ſoemaks ja kakskümmend, ikka kangemad hoopi kukkuwad ilma tahtmata lapſe ihu peale. Peale peksu näeb koolmeister oma wiga, aga ei wöi ſeda enam heaks teha, ſeſt mis külles on külles."

„Hea koolmeister peab katſuma keppid ja witſad koolist kaotada, ehk ſee kül raske on, wöib ſeda ometegi. Selle juures peab aga tugew möistus ja kannataja waim olema, kes enda üle walwada wöib."

„Üks küla koolmeister oli witſad hammugi metſa kaſe külge jätnud ja ta kooli lapſed kuulſid imelikult tema jöna. Ma küſiſin ſelle pöhja järele ning ta ſelletas mulle ſeda nenda: „Mina katſun keige oma elu wiiſitega lastele näidata, et ma mitte oma, waid nende kaſu südames kannan.

Öppib lapſuke iluſaſt, kuuleb jöna, ſiis kiidan ma teda teiste kuuldes, laſen teda teistele ette kirjutada, rehjentada ja n. ed. on aga üks niiſugusteſt ekſinud, ſiis kautab ta minu armastuſt möneks pääwaks, ſeepäraſt on ta aga üle wäga kurw ja walab tihti kibetad ſilma wet, ſiin juures walwan ma aga enda üle, et mul mitte möni laps üle liiga armſaks ei lähe, ſeſt öige koolmeistrile ja kaswatajale peawad keik lapſed ühesuguſed olema.

On aga mõni laps töeste witsa hirmu teeninud, siis ei karista ma teda mitte kohe, waid mõne pääwa pärast. Ma kahetsen keikide laste kuuldes, kui raske mulle tänane pääw on, et ma ühte last karistama pean. Siin ei tunne mitte ükši süüalune ahastust, waid keik kooli lapsed. Peale selle pidan kooli õppetust, kui iga pääw, peale keige õppetuse kutsun süü aluse enda juure, loen tema süüd keige laste kuuldes ette ja küsin, kas ta minu karistusega rahul on ja kas ta ka teab mis pärast teda karistakse, on ta seda selgeste ära tunnud, siis saab ta oma palka. Peale selle pidan keigi lastele ühe wagusa sõnadega kõne ning soowin niisugust karistust wiimast korda näha. Niisugune kaswatamine on keppisid ja witsad, minu koolist kaotanud."

„Kui sa armas ameti wend nenda ametid pidada püiad, siis ei saa ta sulle mitte sappi weeks olema, waid röömu hallikaks. So lapsed tänawad sind haua põhja, kui neist, röömsad, õiguse armastajad, töö tegijad ja n. e. maja pidajad on saanud."

„Nüüd soowin uue ameti sisse astutes sulle head õnne!"

Kas koolmeister õppetust kõrwa, wõi ahju taha kirjutas, saame warsti näha.

XXI.

Kuida Eesti küla koolmeister J. Toomikas oma ametid peale hakkab.

Mõne nädala pärast oli koolituba kubinal lapsi täis, uus koolmeister astus nende keskele ja ütles: „Armsad lapsed! mina olen teie wanematest kaugelt kihelkonnast seie kutsutud, et ma teid mõistlikuks ja heaks Eesti lasteks pean kaswatama. Seda tahan ma ka teha. Hea kaswatamise juures peawad aga kaks olema, üks kes kaswatab ja teine kes ennast kaswadada laseb. Minu tahtmine on teid keiki mõistlikult ja heast kaswatada, kas teie ka seda tahate mo armsad lapsed?"

„Jah! jah! kõlas igast suust."

„See on wäga armas kuulda, ütles koolmeister. Kui teie keik heaste kaswatud tahate saada, siis peate ka minu tahtmise järele tegema ja seda selle pärast, et ma tean, mis teile hea ehk

kahjulik ſaab olema. Kui mina niiſamaſugune lapſuke olin, kui teie, ei teadnud mina ſeda mitte, mikspäraſt ma koolis waguſalt istuma, puhta kättega ja ſoetud ſileda peaga, korraliste rietega kooli pidin minema, aga mo armas iſa, ema ja möiſtlik koolmeister ſeletaſid ſeda mulle, mis eeſt ma neid keiki mulla pörmu tänan. Ka teie ſaate üks kord tänama, kui ſuureks ja möiſtlikuks kaswate, mis teiega nüüd tehakſe."

„Igas koolis ſaawad lapſed keppi ja witſaga kaswatud, ma pean ütlema, nende ſöber ei ole mina koguni. Kui teie minu ſöna kuulete, tahan teid armastuſe läbi karistada, kas olete ſellega rahul?"

„Jah! jah! oli wastus."

„Teie wastus on mulle armas, aga ma pean teadma, kas keik lapſed ſellega rahul on? Ehk on möni teie hulgas witste ſöber, töuske keik püsti, kes witſu armastab jäegu ſeisma, kes aga armastuſega ennaſt kaswatada laſeb, istugu jälle pingi peale!"

Üksi ei jäenud ſeisma.

„Ma näen, üksi ei armasta hirmu, aga ehk ſaab möni päraſt poole eſimeſt ennatuſt kahetſema, ſeepäraſt jättan kooli keppi murdmata. Et ma aga keppi armastajad teistega ei waheta, ſeadan ma weikſe pingi ſeia nukka ja kirjutan tema peale „kepi armastajatele," kes teieſt nüüd tahab wöib iga pääw aſet ſenna wötta.

Lapſed ſosſitaſid üksteiſele kõrwa: „Ei mina ſelle pingi peale taha istuda."

Teada muidugi, pink ei jäenud kaugeſt nukka, ſeſt lapſed olid otſegu uue waimuga täitetud, armastaſid koolmeistrid ja ſaid ka temaſt armastud. Witſa karistus oli kadunud. Tuli ſeda kord ette, ſiis näitas iga üks näppuga keiges külas kurjategija peale.

XXII.

Kuida Otſa Jakob oma poega Kaarlit kooli wastu walmistab.

Mo auustud kihelkonna koolmeister andis mulle nõu Kaarlid küla kooli panna, ſeſt ta oli kaheksa aastaſeks ſaanud. Mina

ei tahtnud poega kui hobuse warsa ilma walmistamata põllu peale wiia, kuida seda palju meie rahwa hulgas teewad, kes lastele keik suguſed hirmutuſed kooliſt könelewad, et need miski hinna eeſt ſinna ei taha minna, ja kui neid kooli wägiſe weetakſe, ſealt tihti pögenewad, waid ma tahtſin laſt kooliga tutwaks teha.

Ühel ſügiſeſel öhtul tulin wäljalt kodu, Kaarel töi mulle napakeſe täie marju Anna käeſt, ſeſt meie laskſime, kui midagi ükſteiſele anda tahtſime, tihti Kaarli läbi anda, et tema lahkeks andjaks öppiks ja ka ligimestele möistaks röömu teha.

Ta istus minu körwa pingi peale ja palus: armas iſa, könele mulle juttuſid.

Seda ma ootſin, kuule ſiis, ma tahan ſulle höige iluſid juttuſid puhuda.

„Ühes külas elaſid kaks wenda, mölemad peremehed. Eſimeſe nimi oli Siim teiſe nimi Priidu. Keegi ei wöinud näo pooleſt öölda, et naad wennad olid, ſeſt Siimu nina oli köwer ja juukſed walged. Priidu nina oli öige ja ta juukſed mustad, kui kaarſe ſuled. Siim laskis omad lapſed keige pääwa mööda küla tänawad hulku, Priidu ſaatis omad lapſed kooli. Siimu lasteſt ei ſaanud head nahka, et keegi neid ei öppetanud, keik linnu peſad pekſid naad puruks, warastaſid igaſt öuna aeaſt öunu ja marju; kui keegi neid wihaſtas, pekſid naad ſalamahti ööſi nende haknad katki. Keik küla wihkas neid wörukaeli. Kui kuskil nende ehk möjal külades kahju ſündis ööldi ikka: „Seda on Siimu lapſed teinud.“ Keige oma kurjuſe juures ei öppinud naad midagi. wanemal pojal oli habe ſuu ümber, aga ta ei möiſtnud ſöna lugeda ega tähte kirjutada.“

„Priidu lapſed wötſid iga hommiku raamatu kimbukeſe kukla peale, tahwlikeſe käe otſa ja läkſid kooli. Seal kuuliwad naad hoolega mis koolmeiſter rääkis ning kaswaſid heaks lapſeks. Iga tuntud inimeſt teretaſid naad auu pakliſult, aga haitaſid waeſid kus wöiſid, olid rahulikud ja möiſtlikud. Iga inimene auuſtas Priiduda ja tema lapſi, ſeſt naad möiſtſid, kirjutada, lugeda, rehjentada, jah naad teatſid iga taime nime kuhu neid tarwitakſe, kui ka iga elaja karwateſt kunni luudeni.“

„Surma ſängi uinuſid pea mölemad wennad.

Enne ſurma kutſus Priidu lapſed oma ümber ja ütles: „Armſad lapſed, pea jättan teid wiimaſt korda Jumalaga, ärge muretſege ſelle päraſt palju, ſeſt teie käſi käib, kuida töeste uſun, heasti. Teie olete koolis teraſelt öppinud, kui lapſed maailmaga heasti läbi ſaanud, ſiis uſun, et ka peale minu ſurma nenda ſama elate."

„Keik lapſed nutſid, langeſid iſa kaela ja tänaſid teda ſüdameſt, et ta neid kooli oli pannud."

„Siimu lapſed ei näinud iſa ſurma, kui aga ſeda kuulſid tulid ja jagaſid waranduſt tapeldes. Iſa wara ſai pea otſa, tööd ei oſanud naad teha, öppinud ei olnud naad midagi. Wanem poeg müis ennaſt ſoldatiks ning ſai inetuma elu päraſt püſſiga maha lastud. Noorem poeg heitis röövliks ning ſai ülesſe poo-tud. Tüttar kerjas mönned aastad, ühel jõulu ööſel oli ta lume hange ſurnud."

Palju paremaſt elaſid Priidu kaks poega. Wanem poeg korjas aega mööda teiſi orjates nattukene raha ning oſtis weikſe talu koha, kus ta praegu, kui rikkas mees elab. Noorem poeg läks walla eeſt ſoldatiks, et ta aga koolis wirgaſte öppinud, ja oma koolmeiſtrid auuſtanud oli, elas ta nenda ka kroonu tee-nistuſes, töuſis pulk pulgalt körgemale ning wiimati Majoriks. Selle üle röömuſtas ta otſata, laſkis hobuſed tölla ette rakkentada ning ſõitis wenda waatama. Ta leidis mõne pääwa päraſt oma wenda ſöögi laua taga naeſe ja öitswa lastega. Mölemad wen-nad langeſid üksteiſe kaela ning olid ütlemata röömſad jällenä-gemiſe päraſt. Nüüd köneleſid üksteiſele omaſt röömuſt ja kurp-tuſeſt, wiimati ütles Major: „Oma wanemid peame haua pöhja tänama, nemad ei laſknud meid mitte, kui lelle poegi mööda maailma hulkuda, waid ſaatſid meid kooli, kus meie midagi öppinud oleme, miſpäraſt nüüd auuſaste leiba oma pöl-dude pealt wõime ſüia."

Kaarel kuulas juttu ſöömata ning küſſis löppetnſel: „Iſa! kas minu ka kooli wiid?" Seda ſõna ma ootſin: kui ſa hea laps oled ja lubad wirgaſte öppi, ſiis tahan ſind warsti ſenna wiia. Ta lubas ſeda ning oli otſata röömus.

Nüüd laſkſin temale uue kuuekeſe, pükſid, mütſi, kingad ja

weel mõned muud hilbud teha, mis enamaſt Anna näppud walmiſtaſid.

Kaarli rõõm oli räägimata ning ta tükkis iga pääw kooli, mis ka ühel esmaspääwal ſündis. Et kool kaugel ei olnud wõtſin poega käe kõrwa ning wiiſin teda koolmeistri juure. Siin rääkiſime mõnda Kaarli üle, keda ta mitte ei kuulnud. Koolmeister lubas tema eeſt niiſama hoolt kanda, kui iga ühe lapſe eeſt.

XXIII.

Kuida Eestikũla kooli õppetus parema korra peale ſaab aſutud ja mis lapſed ſeal õppiwad.

Meie küla kooli õppetus oli wana koolmeistri aeal wäga waene. Mitmed mõiſtlikumad peremehed olid mõnda korda iſikeskis parantamiſe üle nõu pidanud, aga pääw tõttas pääwa järele ning aſi ei edenenud ſugugi.

Uus koolmeister oli Eeſtlaste armastaja, ſeepäraſt hakkas ta mõne peremehe, kui kui ka kihelkonna koolmeistriga, taſa hillukeiſi parantuſe päraſt nõu pidama.

Mõne nädala päraſt, peale Kaarli kooli wiimiſt, palus walla wanem keiki küla peremehi kui ka muid mõiſtliku mehi, kogukonna kohtu tuppa nõu pidamiſele. Seatud pääw tuli kätte, mehed olid ſõna pidanud ja 60. inimeſt, enamaſt peremehed, ootſid nõu pidamiſe hakkatuſt. Walla tallitaja palus kihelkonna koolmeistrid oma aſemel nõu pidamiſe põhja ja tahtmiſt keigile ette panna, mis tema ka rõõmuga tegi.

Tema alustas nenda kõnet: „Armſad Eesti peremehed! Täna oleme minu arwates keige ſuurema walla kaſu päraſt kokku tulnud. Tahab keegi ſuurt maja ehitada ſiis kannab ta hoolt tugewa ja kindla põhja eeſt, mis peale ta ehitab. Meie waimulik õppetus on ka üks põhjatu ſuur maja ehitus, tahame et ta tugewuſes peab ſeisma jäema ja kaswama, ſiis peame ka ſelle põhja eeſt ſuurt hoolt kandma. See põhi on meie küla kool.

Teie uus koolmeister on mõne muu mõiſtliku mehe abiga üht plaani kooli ihuliku ja waimuliku elule walmiſtanud, ſee plaan ſaab täna teile ette loetud, kui keik ſellega rahu olete ſiis

anname teda ülemattele läbi waadata, kes, kuida ma arwan, teda puutumatta kinnitama saawad ja siis on meie õppetusel teised jalad al ja teine elu sees.

I.

1) Iga 6. kooli lapse peale peab üks laud, mis 1½ jalga lai ja pealt 2 toli lapse poole liuhkakile, kui ka üks pink laua taga leeniga, lauaga ühes tükkis muretsetud saama. Pingid seisawad kahelt ehk kolmelt ridalt kooli toas nenda, et keik istujad lapsed koolmeistrid näha wõiwad ja koolmeister neid.
2) Üks ehk kaks suurt musta laudatest tahwlid, mis peale koolmeister ülesseantud õppetuisi kui ka muid tähenduisi kirjutab.
3) Üks kahe poolega kap, kooli raamatute kui ka muu tarwituste tarwis.
4) Niipalju sawist tindi pottisid, et iga laua siisse kaks neist wõib seisma panna.
5) Üks weike kantsel kus koolmeister õppetab ja möned toolid.

Keik uendus ühes tükis maksab meie kooli juures, kus 60. last on, 60. rubla. Kui seda muretseda jõuame, mis mina usun, siis on kooli tuba korraline.

II.

Meie koolis õppetadi seia maani usuõppetust, lugemist usuõppetuste raamatutest, laulmist ning nattukene möne terasema lapsele kirjutust. See ei wõi enam nenda jäeda, keik koolid astuwad edesi, kas peaks siis meie kool tagasipidi astuma.

Uue plaani järele peab saama õppetud:

1) Usu õpetusest: Katekismust ja piibli lugud.
2) Lugemist.
3) Loomuseletust.
4) Rehjendamist.
5) Kirjutamist, puhast kui ka öiged, aga wiimast uue wiisi järele.
6) Isamaa sündinud lugusid, mööda minewast ja olewast ajast.

6) Geographiet, pea asjad keigist maadest iseäranis Lääne mere kubermangutest.
8) Möned öppetlikud tükkikesed, Phüsikast.
9) Laulmist ühe ja mitme healega.
10) Oleme ihu liigutamise peale mötelnud, mis koolmeister oma tahtmise järele ette wöttab.

Igast öppetusest saab laste wanaduse järele öppetud. Keik mis lapsed pähe öppiwad saab enne seletud, muidu on naad pudru pada wiisil pobisejad, kuida mina seda ühes koolis nägin, kus lapsed sadante kaupa piibli salmisid pähe öppisid, aga mitte kahte möistusega ei möistnud.

Kooli aeg hakkab Mihkli pääwaga ja löppeb Jüri pääwaga. Kes nüüd uuenduse ga rahul on tösku püsti, kes aga wana juure tahawad jäeda wöiwad istuda.

Kuestkümnest meheest tousid wiiskümmend püsti.

Noh, nüüd on asjad tehtud, ütles kihelkonna koolmeister, plaani saadame täna pääw ülematele näha ja selle tarwis palun tahtjate nimed plaani alla kirjutada.

Plaan sai ülemate poolt kinnitud ja sellega Eestikülа kooli öppetus jalge peale seatetud. *)

Raha uuenduse peale sai ülemate lubaga walla laekast wöetud ning ühe kuu pärast oli öppetus uuenduse wiisi järele täieste käimas.

Möni nädal enne Jürri pääwa palusin koolmeistrilt üht pääwa tema öppetust pealt kuulata, mis ta ka röömuga lubas. Mis mina siin nägin ja kuulsin oli imestamise wäärt. Pingid olid kahelt ridalt toas, ühel pool istusid poisid, teisel pool tütarlapsed.

Kooli öppetus hakas kel 8sa.

Esimene tund oli nsuöppetus. Keiki lapsi ei wöinud koolmeister korraga öppetada seepärast tegi ta nenda: Musta seina tahwli peale kirjutas ta paar tähte ja laskis neid keige noorematel kirjutada. Wanematega wöttis ta neljantama käsu esile. 1) laskis mönel lapsel käsku keige luteruse seletusega peast lugeda ning hakkas nüüd seletama.

*) Kuida iga öppetust küla koolis peaks öppetadama, selle poolt tahab see sama raamatu wälja andja keige küla koolmeistritele üht öppetuse juhatust, niiselge sönaga kui wöimalik, kirjutada. Siin saagu aga möned weiksed tähendused sellest antud.

Ta pani nii möistlikud küsimisid lastele ette, kus peale naad tema tahtmise järele wastama pidid. Keik wastamised kokku wõetud olid üks püha jut, mis lapsed püsti seistes üheft suust rääkisid. Oli ta ühe tükkikesega walmis siis käskis neid tunnis saatud mõttid ülesse kirjutada ning wõttis weiksemad lapsed ette. Neile ütles ta neljantamad käsku tükaawal ette ning lapsed rääkisid keik püsti seistes üheft suust järele. Minu Kaarel oli keige wirgem ning sai se tund kiidetud. Esimese ja teise tunni wahel oli nattuke wahet, kus lapsed õues koolmeistri silma al jahutasid.

Teine tund oli lugemine. Koolmeister luges lastele lugemise tükki hea heale mõnu ja wahe märgide järele Phüsika õppetuse raamatust ette, laskis nüüd paremad ja peale selle halwemad lugijad tükki lugeda. Nüüd wõttis tükki ette ning söna sai söna ja mõtte mõtte järele lastele selgeks tehtud ja ued mõtted keigist lasteft koraga räägitud. Peale selle rääkis iga laps luggemise tükki juttu kombel. Siis ei olnud Eesti koolites weel lugemise raamatud, aga tänu C. R. Jakobsonile, kes head lugemise raamatud Eestlastele on muretsenud, mis järele nüüd üsna luft on õppetada, kahju aga et Eesti rahwa õppetajad weel selle raamatu wastu sõdiwad, seda ei wõi mina, ei ka muud inimesed mõista, mikspärast naad seda teewad!

Kolmas tund oli Geographie. Koolmeister seletas Emajõe jooksu ja missuguseb weikseb jõed Emaga ühentawad, rääkis kuida Taara taewa ja ma oli loonud ning Wanamuine laulu keige loomadele kuulutanud. Lapsed olid ime tähele panijad.

Neljas tund oli puhas ja õige kirjutus. Koolmeister kirjutas seina tahwli peale ühe tähe, ning keik lapsed maalisid seda niikaua koolmeistri parantamise al oma tahwlite peale, kunni keik seda tähte kirjutada mõistsid. Pool tundi ütles koolmeister targema lastele söna ette ja ma imestasin, kuida naad uue kirja wiisi järele palju õigemaft kirjutasid, kui mina ennemaft wana järele. Weikſemad lapsed kirjutasid ühte söna, mis koolmeister tahwli peale oli kirjutanud.

Peale selle tunni lasti lapsed lõunele, mis kaks tundi tuuris ja kus ka koolmeister minuga lõune leiba maitsis. Lõuna aeaks

andis ta walitſuſt ühe wanema koolilapſe hooleks, kes kära töſtjate nimed ſeina tahwli peale kirjutas.

Õhtu poole oli eſimene tund rehjentamine. Koolmeister andis wanema lastele ühe raske tahwli ülesandmiſe, ja wõttis niikauaks nooremad eſile. Neile laskis ta peaſt numrid üheſt kunni kümneni edaſi ja taguſipidi ütelda. Siis küſis, misſugune number ſeiſab taga nelja ees nelja ja nelja ja kuue wahel. Nenda tegi ta keigi numbritega. Nüüd laskis neid 1—100 numrid peaſt lugeda ja tegi nenda ka taguspidi ja peale ſelle küſimiſi. Kokku arwamiſt näitas ta weikſe pulgakestega; näituſeks: 1 pulk ja üks pulk on mittu pulka? lapſed wastaſid kui löokeſed. Mina nägin ſiin juures, mis õppetud koolmeister lastega wõib teha ja neile õppetada.

Teine tund õhtu poole oli laulmine. Lapſed ei oſanud wiiſi ega wärſi ja keik ſai ühe tunniga õppitud. See aeas mo ſüdant õieti röömu täis.

Ta tegi ſeda nenda: ta ütles ſalmi nii kaugele laste kuuldes, walju healega kunni eſimeſe täitſa mõtteni ette. Mõned lapſed ütleſid ſedaſama järele, nüüd töuſid keik püsti ja üheſt ſuuſt kõlas wärs, keigeſt kooliſt räägitud. Nenda tegi ta, kunni keik ſalmi mõiſtſid. Nüüd ſeletas ſalmi mõttid lühikeſte ſõnadega lastele, wõttis ſiis wioli ja mängis eſimeſe hingamiſe täheni, ning küſis laste käeſt, kui kaugele ta wiiſi mänginud oli, mis peale keik õigeſt wastaſid. Nüüd õppetas ſelle tükkikeſe ſelgeks, nenda tegi ta tööd edaſi, kunni ſalm ja wiis ſelge olid.

Ma tänaſin koolmeiſtrid ſüdameſt ja tahtſin kodu töttata aga ta palus mind weel nattukeſeks oma juurde jäeda. Mis nägin ſiin. Koolmeister ütles: „Keige pääwa, mo armſad lapſed, olete waimuliku tööga ennaſt waewanud, nüüd tahame ka ihu eeſt muretſeda. Töuske ülesſe. Mars, eſimene pink õue, teine, kolmas, kunni keik lapſed õues olid, aga naad läkſid ilma kiſa ja kärata, kui ſoldatid ridas õue. Kui meie koolmeiſtriga nende järele töttaſime, ſeiſid naad kui kured pikuſe järele ridas, ikka kümme ühes ridas, poiſid iſi ja tüdrukud iſi kohas. Koolmeister hõikas, lapſed pange tähele: tüdrukud könniwad ſinna, poiſid ſinna. Siin pidin kas katki naerma, kuida kooli lapſed kui ſoldatid marſiſid,

wõidu jookſid, üle lume unniku kargaſid ja nenda edaſi. Mäng ei tuurinud enam, kui pool tundi, ſeſt ilm oli ſoe. Pakkaſe külmaga ütles koolmeister toas peale kooli tunnide, ehk tunnide wahel, mõned keha karastuſe wiiſid ette wõtma. Nüüd läkſid keik waguſalt tuppa, kus õhtu palwega pääwa töö lõppetadi. Mõiſtmata meelega inimene oleks niiſuguſt nalja wiſt täie ſuuga laitnud, aga mulle oli ſee ütlemata rõõmuks, ſeſt mina pean ſeda inimeſt keige ülemaks, kes waimu ja ihu eeſt hool kannab kaswatamiſes. Lapſed läkſid rõõmuga kodu ning kõneleſid tee peal, mis naad täna koolis olid õppinud.

Mis arwate armſad, raamatu lugejad, niiſuguſeſt küla kooliſt! Mina arwan, oleks kiita, kui igas kogukonnas niiſugune kool ja koolmeister õitſeks, ſiis paraneſid Eeſtimaa asjad ſilma nähtawalt.

XXIV.

Kaarlit mõiſtetakſe Jumalakartmataks ja wõrukaela poiſiks.

Kaarel oli kümne aaſtaſeks ſaanud, ſeal oli minu ſugulaſel pulmad. Mina olin Annaga ka ſenna kukſutud. Meie ei tahtnud laſt mitte ühes wõtta, ſeſt meie pulma pidud on tihti laſte rikkujad. Igalt poolt toppitakſe neile roogaſid ette ja wäſinud peaga inimeſed ajawad tihti ſõnu ſuuſt, mis ka wana inimeſtel pahad on kuulda.

Sõſara mees oli Kaarlit mittu korda enda juure wõerſi kutſunud, nüüd wõtſime nõu teda ka ſenna wiia, mis ka ſündis. Peale pulmade ſõitſime ſõſara mehelt mööda ja tahtſime laſt kodu wiia.

Sõſara mehe tuppa astudes, tuli ſee mulle wastu ning ütles: Jumal tänatud, et ſa üks kord ſiin oled. Sinu poeg on üks niiſugune Jumala kartmata pois ja wõru kael, kui ma töiſt niiſuguſt enam maailmas ei ole näinud.

Mo naene läks näoſt walgeks ja mull' kees wiha ſüdames, aga ma paluſin ſõſara meeſt teiſi kambri, kus ta nenda kaebas: „Üks Jumala kartmata wõrukael on ſo poeg. Ta wiskas kiwiga Ratta Reinu akna katki, peksis ta poega weriſeks, ſõimas mind

walelikuks ja kui ma teda noomisin, wiskas ta täies wihas, noa mulle wastu jalgu. Kui minu poeg nenda teeks ma kisuks ta wiimsed karwad peast.“ Karwa kiskumise jättame teiseks korraks, wastasin mina, kui sul muud midagi kaebamist ei ole, siis tahan asja põhja uurida ja poeg karistada.

Meie sõitsime kodu, tee peal kui ka kodu ei rääkinud meie Kaarli kuuldes midagi tüli asjust. Kodu sõögi laua juures rääkisin ma kartuli wõtmisest, mis teine pääw pidi peale hakkatud saama.

„Armas isa, kas tohin ka homme kartulid wõtma minna? küsis poisike.

Kui sa seda wäärt oled, wastasin mina.

See sõna löhkus ta südame. Pisarad werisid mööda palgid, ta läks sõna lausumata magama.

Teisel hommikul hakkasin kohut mõistma, aga seal kus ükski mind ei kuulnud, ega eksitanud.

Kaarel tule seia! Sa oled üks hea laps olnud, mõni pääw minust lahutud pean ma kuulma, et sa suur wõrukael oled! Ta nuttis suure healega ning ütles: isa, armas isa, ma olen sinu hea poeg, hakkas minu kaela, aga ma tõukasin teda ära ja ütlesin. Nüüd räägi tõt ja anna wastust! Oled sa Ratta Reinn akna kiwiga purustanud.“

„Ja.“

Kas ta sulle midagi enne paha tegi?

„Ei.“

Mikspärast oled sa seda teinud?

„Üks wärb istus tema akna peal, suur tomp nokka wahel, ma tahtsin teada, mis ta nokka wahel kannab ja tahtsin teda weikse kiwiga hirmutada, aga wiskasin seal juures akna ruutu puruks.“

Mikspärast ei läinud sa kohe Reinu juure ja tunnistanud oma süü põhja, ta oleks sulle andeks annud ja mina oleks ruutu maksnud.

„Ma kartsin.“

Mis tegi aga sõsara mees, kui ta sinu kurjust kuulis?

„Ta wõttis kepi ja löi mind wiis korda walusast.“

Mis ütlesid sina selle peale?

„Ma kisendasin ja ütlesin, et ma mitte terwed aknad, waid ühe ruutu katki olen löönud."

Mis ütles sõsara mees?

„Ta peksis mind weel enam."

See tuleb poeg sest, et sa kohe oma süüd ei tunnistanud, aga kas on see tõsi, et sa Reinu poega weriseks peksid?

„See ei ole mitte tõsi, ma andsin talle kaks kõrwa lopsu!"

Ah! neid ei arwa sina löögiks! mikspärast peksid sa teda?"

„See oli nenda, armas isa! Teisel pääwal peale akna purustust, kõndisin ma tänawal, seal tuli Reinu poeg, naeris ja pilkas minu, et ma peksa olin saanud ning sõimas mind narukaelaks. Mo süda läks täis ning küsisin, kes on narukael?

Sina, sina, sasis mo juuksid walusast ning tahtis ära joosta, aga ma pidasin ta rinnust kinni ja andsin talle mõne kõrwa lopsu."

Löi ta sinu jälle wastu?

„Ei, ta kisendas ja jooksis isa juure."

Nüüd said wist Reinu käest malka?

„Ei saanud," waid ta ütles pojale: „Kuida maitsid sulle need kõrwa lopsud?"

„Ma panin jooksu ning olin pea kodu. Õhtu tuli sõsara mees kodu, käratses minuga ning ma sain palju peksa."

Ning mis tegid sina?

„Ma sain pahaseks ning wiskasin noa, kellega ma kartulid kooris pörandale, mis temale mööda jalgu kargas. Nüüd sain weel enam peksa."

Kes on aga siin süü alune, sina wõi tema?

„Tema."

Seda ma ei usu, ta wõttis sind wäga röömsaste wastu ning andis sulle mee leiba!

Kaarel jäi mõtlema.

Kust see wiga tuli, et ta sinu peksma hakkas?

„Et mina Reinu akna purustasin."

Jah see oli pea wiga, oleks sa kohe Reinu palunud ja oma süüd tunnistanud, siis poleks ühtegi wiga sündinud, nüüd on sõsaramees hirmus pahane, ning ei lase sind millaski omale tulla.

„Oh peaks ta mind jälle armastama," ütles laps nuttuga.

Mina annan ſulle armas poeg head nõu: kirjuta onule kirja ning palu andeks, mis ſa kurja teinud oled.

Kaarel tegi ſeda, nenda kuida ta mõistis.

Kirja lugedes tulid onul teiſed mõtted, kirjutas Kaarlile andeks andmiſe kirja ning ſellega oli pahandus lõppetud. Ma rääkiſin juhtumiſt kihelkonna koolmeistrile ning tema ütles: Waat armas Jakob, kuſt pahaduſed tõuſewad, kelle peale nii hirmus palju kaebatakſe."

„Kurjad ja Jumala kartmata ei ole lapſed mitte iga kord, waid kurjad ärritуſed ja ilma wigade otſimata karistuſed, teewad neid mõnikord kurjaks ja üleanetumaks. Tuha Matſid laſewad ennaſt ilma aegu trahwi, kes aga õiguſt armastab ja lahtiſe ſilmadega on, ſaab ülekohtuſe karistuſe üle pahaſeks ja katſub oma piinajatele kätte taſuda. Seepäraſt on tihti keige teraſemad lapſed inimeſteſt kurjaks ja wõrukaelaks ſõimatud."

Et ſa oma Kaarlile õiguſt ei annud, oli wäga hea. Tihti tulewad lapſed, iſeäranis kooli lapſed, koolmeistri peale, wanemate juure kaebama. Kui ka koolmeister tuhat korda ſüüalune on, ei tohi lastele ſugugi õiguſt anda, waid peab neid maenitſema ette waatata, et koolmeister nende üle mitte pahaſeks ei ſaa. Ka wõib koolmeistriga ſeal kus lapſed ei kuule, ſelle poolt mõiſtlikult läbi rääkі, aga mitte mõiſtmata laste kuuldes temaga tõrelda.

XXV.

Kuida Jakob oma poja Kaarli wiha kustutab.

Kaarlil oli kooli ajal kange ſüda, miſpäraſt ſee pahandus weel wiimaſeks ei jäenud, tihti kraakles ta teiſte lastega, kui ma aga tüli põhja nõudſin, ütles ta: „Ma ei oleks mitte neid peksnud, poleks naad mind ſõimanud." Ta oli pealegi kihelkonna kooli poiſiks ſaanud, mis teiſtele weel enam julguſt andis temaga noakelda.

Kaua järele mõtlemiſe järele teadſin mis tarwis teha oli.

Ühel kewadeſel waguſal õhtul läks päike Ämariku ſuigutuſele. Linnud kuulutaſid head ööd üks teiſele. Ma kutſuſin Kaarlit kõndima ning alustaſin tee peal niiſuguſt juttu: „Üks

pääw on jälle ſurma poole ſaadetud. Ämarik ſuigutab linnukeiſi ja keik looduſt oma hölma, kes üks ühele head ööd ſoowiwad. Üksi pahad inimeſed roitawad ümber ja teewad omad ööd rahutumaks. Mis aitab, et armas taewane iſa neile süia, juua, ihu katted ja head woodid on kinkinud, kui naad teine teiſega taplewad ja wiha pidawad. Oh! peaks keik inimeſed nii targaste elama, et naad riidu ja pahanduſt kaotakſid. Selle poolt puudub weel palju. Ilja aegu käiſin ma Tartu linnas ja nägin ſeal ühte wagaſt poiſikeſt ulitſa peal köndiwad.

Üks uulitſa pois tuli talle wastu, ning ſee hea lapſeke astus kogemata tema jala peale. Oh ſa ſeakarjus, lurjuſepea, kiſendas uulitſa poiſike, ning ſöimas teda ſönadega keda ei julge ſuuſt wälja ütelda. Rahwas kogus nende ümber, kuulſid ſöimamiſt, ning olid wäga pahaſed. Kas wöid öölda kele peale?

„Uulitſa poiſi peale," ütles Kaarel. Sul on öigus, aga ei tuurinud kaua, ſeal ſai hea poiſike wihaſeks, pööris ennaſt ümber ja andis talle möned tuliſed körwa lopſud. Nüüd töuſis ſöda, mölemad ſaſiſid üksteiſe karwu, wiimati kukkuſid maha ning püherdaſid mölemad pori ſees. Rahwaſt jookſis weel enam kokku ning keik ütleſid: „Need on ühed kölwatumad poiſikeſed." Naad ſaid üks teiſeſt waewaga lahutud, aga nende riided olid poriſed, mölemad olid juukſid ja auu kautanud."

Armas poeg! ſa ütled ikka teiſed ſöimawad ſind. Kui ſa oma ſuu pidakſid, ſiis kiidaks ſind iga üks möiſtlikuks ja ſöimajad möiſtmataks. Söimab ſind keegi rumalaks, narukaelaks, kas ſa ſeepäraſt rumal ja narukael oled ja kas rahwas ſind ſeks pidawad? Nii pea kui ſa aga wastu ſöimad ja körwa lopſuſid jagad, oled ſa ennaſt, ſinu ſöimajaga ühe pulga peale töſtnud.

Sa tahad ſeda lüia kes ſind ſöimab, ſaad ſa aga temaga ühe oſaliſeks, ſiis on ka tarwis ſind lüia.

Mul ei ole himu ſind karistada, aga ma pean ſeda nüüd tegema.

Mine löika mulle toomika pöösaſt möned pattakad.

Armas iſa! palus Kaarel, ära pekſa mind mitte, ma ei taha enam kedagi ſöimata ega lüia.

See on hea, et ſa ſeda töutad, aga nüüd mine too mulle pattakad.

Ta läks nuttuga ning tegi minu tahtmist. Ma köitsin neid kokku ning ripputasin kodu kimbukest kiili otsa öeldes: „Kui sinust wana tempusid weel näen, siis tead, mis ma nendega teen.“

Kaarel oli keige teisepääwa mures, öhtu hakkas ta mo kaela ning palus keppisid kaotada, sest muidu näewad naabri rahwas, kuida minuga ümber käiakse. Ma tahan so tahtmist täita ja mattakaid sängi alla panna, aga hoia, et ma neid sinu päralt wälja ei pea kiskuma.

Selle juhtumise läbi oli mo poeg töeste paremad möted saanud, kedagi enam lüia ega söimata ning ta kustutas oma wiha, kui keegi teda ärristas, nende sönadega, ega see minusse puudu, „söimajale jääwad sönad ja rahu rikujale rahutu süda.“

XXVI.

Kuida Otsa Jakob oma poega heaks majapidajaks öppetab.

Meie kihelkonna kool ei ole meist mitte kaugel, seepärast pidi Kaarel iga hommiku kodust kooli minema, aga siin juhtusid tihti pahanduisi. Kord olid ta raamatud, suled, krihwlid, tindipot kadunud, kord jälle möned riided. Mütsi otsis ta iga hommiku, see läbi ei jöudnud ta öigeks ajaks kooli ja pidi seal tihti nukas seisma. Üks kord kaebas ta oma häda haleda sönadega, ma aga wastasin: „Siin oled sa isi süüalune, miks sa oma asjade järele paremast ei walwa.“

„Mis aitab mo walwamine, wastas tema, kui ma koolist tulen, panen omad asjad korrajärele pingi ja laua peale, aga ma ei leia neid millaski sealt. Mo wend ja sösar kannawad neid, kes teab kuhu. Monikord kriibsutawad naad minu raamatud täis ja ma saan koolmeistri käest törelda.“

Mina olin selle poolt ka järele mötelnud ja ühe kahepoolega kapi walmistanud. Siis tahad omale üht era kohakest, tule mo järele. Tagumises kambris andsin kapi wötme nende sönadega ta kätte: „Selle uue kapi kingin ma sulle, kui sa wöttid hästi hoiad siis ei sa ükski so kraami segama, ega ära kandma.“

Kui wälk jookšis ta röömu emale kuulutama. Ema astus

temaga kapi juure ning öientas, kuhu ta omad riided ja raamatud pidi seadma. Mõne tunni pärast olid keik asjad korrapeal. Kaarel jättis aga mõned asjad weel laokile, neid wõtsin mina oma walitsuse alla mõneks pääwaks ja lasksin teda öieti otsi.

Iga inimesel on suur himu oma peremeheks saada ja oma kasu püida. Kui seda himu öieti pruukitakse ja möistlikult kaswatakse, siis oleks meie seas palju hoolikuimaid, röömsamaid ja iseenese ette waatajad inimesi olema. Kui aga lastele ehk noorte inimestele keik, otsegu suhu puretakse ja ilma waewata kingitakse, siis ei ole neil ühtegi himu ise midagi teeni, ehk järele mõtelda, kust midagi teeni wõib. Lapsed ajawad wanemate peale ühte ja teist, raha ja riided, ning kui ükskord oma käe peale saawad ei tea naad kustki peale hakkata.

Minu Kaarel oli seia maani minu käest 3 rubla kingituseks puhast raha saanud, aga nüüd pidi ta ise midagi muretsema hakkama.

Ühel pääwal leikas mo armas Anna õunu katki lõuna leemeks, Kaarel aitas teda seal juures. Hulk seemnid pudenesid laua peale. Ma astusin nende töö juure ja ütlesin: waata armas poeg, keigist neist seemnetest wõib õuna puud kaswada, kahju, et ma neid enam külwada ei wõi, sest mo aid on täis.

„Armas isa, luba mulle neid külwada!"

Seda wõid sa teha ja pealegi keik raha, mis noore õunapuu ehk õunade müümisest saad, oma kotti tallele panna.

Selle üle oli ta ütlemata röömus, aga kust maad wõtta? Õunapuu aid oli mul puid täis, wilja aida ei täidinud mul anda, wälja peal oleks jänesed puid purustanud, mis nüüd teha. Meie rääkisime senna ja tänna, wiimati wõtsime nõuks üleaea peremehe aeda rentida, kes wanaduse pärast teda enam harida ei wõinud, ning läksime kohe asja kuulama. Tema tahtis oma aia eest kolm rubla aastas maksu, mis Kaarel kohe lubas. Tee peal nõudsin järele, kust ta see raha wõtta tahab? Mul on ju nenda palju. Nüüd seletasin asja, et ühe aasta aeaga midagi teha ei wõi, waid seda peab mõned aastad harima, enne kui kasu hakkab andma. Kaarel sai kurwaks ning ütles: armas isa kingi mulle niipalju raha.

See on hea ütelda, mina ei ole aga millaski kingituisi santinud ja et sa minu poeg oled, ei tohi sa seda ka mitte loota. Sant Hansule, pimeda Marile annan ma nende wigaduste pärast ja puu jalaga soldatile, kes Krimi söas wahwaste taples, tema truuse eest andid, sinul on aga keik liikmed terwed ja noorus käes, mikspärast pean mina sulle kinkima?

„See on keik hea, aga ma ei wöi ju midagi teeni."

Teeni tahad sina, kui sul need mötted on, siis tahan sulle teenistust anda. Kui sa kooli öppetusega päämas walmis oled, siis wöid mulle möne luua, reha, labida, kastikese teha iga asja eest mis hästi korra järele tehtud on, saad tema wäärt raha. Kui rendimaksmise pääw tuleb, siis waatame järele kui palju so laekas on. Ma arwan, et seal niipalju saab siis olema. Ka iga muna tosina eest, mis sa kanade pesast ülesse otsid, saad sa 3 koppikad.

Mul oli rööm näha kuida Kaarel oma aega nüüd möistlikult wiitis. Kui ta wanemaks sai, uskusin suuremaid töösid tema pooleks ja maksin möni kord heasti, see läbi öppetasin teda esite töö meheks, mis ju hea pöllu mees peab olema. Teiseks öppis ta raha kasu tundma ja temaga elama, ei pillutanud teda, ega wöinud ka kastis hallitada laska. Kolmandamaks oli mul aega järele waatada, kas ta raha ka öigusega teenis ja mitte kawalusega, sest kui lapsid öigusega warandust ei saa, siis hakkawad seda koeristiku, paha ehk warguse läbi teenima. Neljandaks wöis mo poeg waeste wastu halastaja olla. Wanemate warast ei ole raske anda ja siis ei anna ju mitte lapsed waid wanemad. Wiendeks ei tulnud mo poeg millaski raha kuunumisega mo kallale. Nii kaua kui lapsed pisukesed, on nende juures waewa küllalti, kui naad aga oma majapidamist alustawad, tuleb weel suurem häda nendega. Naad aeawad üht ja teist peale. Minu Kaarel hakkas oma teenitud poispölwe waraga majapidamist ning ei küsinud millaski minu käest, ta haitas ennast ise ja see tegi mulle röömu.

Lapsed, peawad kui noored inimesed oma rammetuid wanemid aitama, aga mitte meie neid. Öiguse pärast peaks iga laps 20. aastaga ise ennast toitma, ja wanemad wöikid nende waral ennast toetada, aga palju on nähtud, et üks ema ehk isa kümme last toitis ja nemad mitte pärast ühte neist toita ei wöinud ega

tahtnud. Paganad löowad oma wanemid ſurnuks, ehk praadiwad neid, aga risti inimeste lapſed kiſuwad nende wiimiſt üddi waranduſe poolt wälja ja ſiis jättawad neid aitamata teiste inimeste jalgu.

Kuendeks pidi mulle mo poeg iga hooletuſe töö eeſt mõned koppikud maksma. Mõnes majas, kui lapſed midagi kogemata katki teewad, tõuſeb kiſa ja kära, ja kui ſeda tihti ſünnib, ütlewad naad, las wana inimestel põrada, naad ei tea, mis naad räägiwad. Tuli ſeda minu laste juures ette, ſiis pidid naad purustud asjad omaſt taskuſt maksma. See tegi neile waewa ja naad waataſid hoolega järele, et kuskil kahju ei ſündinud.

Kaarlil oli üks paha harjutus, et ta wõera omaduſeſt palju ei hoolinud. Kord jookſis ta mööda wõeraid heinamaid, kooli tarwis lilleſid korjama, kooris ja wigastas mõned puud metſas, ſelle teo päraſt olin temale mõned juttud rääkinud ja äraſeletanud, kui hirmus tema töö on, aga ſeſt ei hoolinud ta palju. Kus tal aga oma puutega tegemiſt oli, ja mõned kurjad inimeſed mõned neiſt wigastanud olid, ei puutunud ta enam wõera oma külge, ſeſt ta nägi ja tundis oma külles ſelle poolt ſuurt häda.

Ma laskſin omal pojal ka nattuke era teha, kui maad kuskil üle jäi.

Minu ſõbrad röõmuſtaſid ſeda nähis, aga mo onupoeg, Kalmu Jüri, nikkutas öla nukke, ning ütles: teiste lapſi tahab ta õppetada, aga omaſt pojaſt kaswatab ta päris ihnukaks. Selle poolt olin mina ka hoolt kannud. Oli kellelgil külas ehk mõjal ſuur kahju ſündinud, ſiis korjaſin omaſt majaſt, peale hommiku palwe, kus ma ka hädaliſte peale mõtleſin, andid ja waata Kaarel andis iga kord enam, kui ma arwaſin. Mõni kord koputas hädaline iſe mo ukſe peale, ſeal andſin ning ütleſin Kaarlile, tee ſeda ſama, mis ta ka röõmuga tegi.

XXVII.

Õppetud põllu mees ſaadab enam kaſu, kui waewaline koolitud mees.

Minu poeg oli ilma kiitmata hea peaga, ſeepäraſt wõtſin nõuks teda linna kooli panna ja õppetajaks ſtudiri laska. Seda

nõu andsin Annale teada, mis üle ta otsata röömustas. Ma rääkisin selle poolt oma koolmeistriga. Ta ütles: „See on hea, aga siin juures pane weel nattuke tähele, sa pead oma poega seks saada laskma, mis järele tal keige enam himu on. Keik studeritud mehed ei ela oma wanemate röömuks, waid saawad tihti nende kirstu naelaks. Pealegi pead sa palju raha kulutama.

„Õppetud Eestlaisi oleks weel hädaste tarwis, palju on neist ka seks saanud, aga oma rahwale selga pöörnud, olid parem wõera rahwa juures wiimsed kui oma rahwa juures esimesed mehed ja walge rina lehede al ei tuksu iga kord walge süda, waid seda leitakse tihti Eesti musta kuede alt. Mis peale on so pojal keige ennam tahtmist?"

Mis peale, keige enam ja röömsam on ta maja pidamise, põllu harimise ja karja kaswatamise juures, wastasin mina.

„Siis mine kodu ja küsi tema käest, kellest ta saada tahab."

Seda tegin ka mina ja sain wastuseks, et ta põllumeheks jäeda tahtis ja oma waewaga leiba süia keige ülemaks arwas.

Minu abikaasa ei olnud sellega suurt rahul, aga ma seletasin talle asja niikaugele, et ta ka järele andis. Ma ütlesin: Kui meie poeg põllu meheks ise soowib, siis saab temast ka hea põllu mees. Noored õppetud mehed peawad mõni kord aastate kaupa ootama enne kui oma peremeheks saawad, peawad ennast õppetud inimeste wiisil katma, sööma ja jooma, keda meie keik põllust saame. Ma ei taha siin nõu anda, poegi linna mitte kooli panna ja neist õppetuid inimesi teha, waid kuida pärast näha saate, elas mo poeg omas seisuses palju õnnelikumalt, kui mõnes suures auu ametis.

Põld on inimeste toitja, hea põllu mees rahwa ülewel hoidja, ilma selleta ei sa kuningas, rüitel ega sant elada, seepärast on õppetud põllu mees palju ülem, kui waewaline kirja mees.

Anna ütles mul sula õiguse olema, ning ei aeanud enam meie tahtmise wastu.

Mõni pääw peale seda juhtumist, oli mo sündimise pääw. Iga Eestlane ei mõtle sel pääwal mitte palju ja mitmed ei teagi, millal naad sündinud on.

Mulle olid mo sündimise pääwad wersta sambad, kus ma

edasi ja tagasi mõteldes oma elu tee peale waatasin. Täna olin ka seda teinud, ja Jumalat ta suure armu eest tänanud. Taha kambri astutes nägin laua peal lille korwi, kausi mee kärjetega täitetud ja üht kirja. Ma wõtsin kirja lahti ning leitsin tema seest need sõnad:

Kallis isa!

Täna on So sündimise pääw. Ma röömustan ennast üle wäga, et Sa ikka terwe oled, tänan Sind otsata, keige hea eest, mis Sinu armust maailmas maitsnud olen. Oh! Sa oled üks hea isa, kui keik lapsed nenda hea isadega elaks! Mina olen seia maani terwe, priske ja tugew olnud, selle poolt olen Sulle ja Jumalale tänu wõlgu, sest mo sündimisest saadik oled Sa mind karistuses kaswatanud, et mulle nüüd weiksed wigad külge ei hakka. Sa oled mind loomadega, taimetega ja kiwidega tutwaks teinud, mind ka kooli saatnud, kus selle poolt weel suuremad õppetust sain. Sa oled mind lugema, kirjutama, rehjentama õppetada lasknud, ise, kui ka mõjal usu õppetust, maailma õppetust, Geographie, tundma õppetanud. Neliteistkümend aastad oled Sa mind söötnud, jootnud ja katnud, mind head teed õppetanud, mis pärast mind ka teised inimesed heaks kiitwad. Sulle olen ka tänu wõlgu, et mul õunapuu aed, mesi puud ja nattukene raha on.

Armas isa! ma ei wõi Sulle midagi weel tasuda so hea tegemise eest, wõtta seda kausi täit met, kui esimest tänu So poja käest wastu. Ma tahan aga iga pääw katsuda So tahtmise järele elada, ja mis ma So silmist näen tahan ma röömuga teha. Kui Sa ükskord wana oled, hallid juukjed So pead kattawad ning Sa enam tööd ei wõi teha, siis tahan Sinu asemel tööd teha ja Sind auuga toita. Sa oled minu pärast küllalt waewa näinud, Jumal andku, et ma ka Sinu pärast midagi teha wõiksin. Jumal andku Sulle õige palju pääwi meie röömuks.

Seda soowib Sulle,

Sind armastaja poeg

Kaarel.

Piſarad tulid mulle ſilmi ja kui ma ſeda kirja Annale ette lugeſin, nuttis ta röömu päraſt.

Ma kutſuſin poja oma jnure ja ütleſin: Täna oled ſa mulle ütlemata röömu teinud. Sa tahad, mina pean wanaks ſaama, ſiis ole ka mo armas poeg. Püha kiri ütleb: „Önnis on ſe iſa ehk ema, kes röömu omiſt lasteſt näeb,"

Mina tahan edespidi ſulle heaks iſaks olla ja ſinu eeſt muretſeda, ſeepeale wõid ennaſt ehitada.

Keige pääwa olin ma otſata röömus, aga ma mõtleſin oma abikaaſa, peale kelle ſündimiſe pääw ka enam kaugel ei olnud.

Teiſel pääwal andſin Kaarlile teada, et ta oma emale ka niiſuguſt röömu walmistaks, ſeletaſin ära, kui palju waewa tema laste juures oli näinud. Kaarel jäi mõtetesſe ja läks oma tööle.

Sündimiſe pääwal leidis ema kirja laua pealt nende ſõnadega:

Armas ema!

Ma röömustan ennaſt ülewäga, et Sa jälle oma ſündimiſe pääwa Jumala armu läbi näha wõid ja tänan Sind ſüdame põhjaſt, keige hea eeſt, mis Sa mulle ſeia aeani oled teinud. Sa oled mulle eſimeſeks ſõgi lauaks ja joogi kannuks olnud, et Sa aga mõiſtlikult maailmas elaſid, koſutas So roog mo werd otſata, poleks Sa mitte nenda elanud, ſiis oleks ma ſurma rohtu So rinnuſt wõinud imeda. Ära pahanda, et ma Sulle palju waewa muret, uneta ööſid ja rahutumad pääwi olen teinud. Kui ma haige woodis ſipleſin, kaitſid Sa mind kui kana pojukeſt, Sa jäid mo juure walwama, ei läinud teiste emade wiiſil röömu pidudele, ei jätnud mind ka ümardajade hooleks. Ma oleks ſandik wõinud ſaada, kui Sa miud kukkumiſe eeſt poleks hoidnud. Armas ema, ma pean wägiſe nutma, kui ma ſeepeale mõtlen, kui hea ema Sa mulle oled. Nüüdki näen Sa otſatud waewa minu päraſt, annad mulle ſüia ja juua, ömbled mo ſärgid ja kudud mo ſukkad. Nii kaua kui ma elan ei wõi ma So hea tegemiſi unetada. Sinu akna alla olen ma So röömuks kaks õuna puud istutanud, nii kaua kui Sa neid näed ja nende wiljaſt maitſed, mõtle oma armastaja poja Kaarli peale.

Anna oli üle wäga liigutud, hakkas poja kaela, piigistas teda armu rinna wastu ning ütles: Ma olen teinud mis wõinud, jäe mulle ikka heaks pojaks, siis tahan sulle ka heaks emaks jäeda.

Kaarli lihid kirjad olid enam südant liigutanud, kui targaste sõlmidud sõnad ja soowimised, see tuli sest, et naad südamest olid kaswanud ja senna ka läksid.

Palju inimesi imetsesid, kuida meie lapsed meid armastasid. Mõned tahtsid omi lapsi selle juure sundida, arutasid iga pääw nendele omad waewad ja hea tegemised ette, aga ei teadnud, et naad just selle läbi oma laste waendlaseks said, sest lapsed on ka inimesed, kes ühte puhkusest ära tüdiwad. Mina laskesin teiste inimeste läbi aastas omi lapsi ükskord meie hea tegemiste pärast meele tuletada, ehk tegin seda ise öeldes: waata kui palju head so ema sulle on teinud ja nenda tegi ka Anna minu kohta. Kui wanemad seda omist lastest soowiwad siis peawad naad töeste oma lastega mõistlikult, targaste ja heaste elama, muidu ei tee ükski äästamine ega trulimine maad siletaks.

XXVIII.

Kaarli kooli aeaga ei lõppe weel tema õppetus.

Minu poeg oli 16. aastaselt uoreks meheks kaswanud, nüüd oli paras aeg teda lugema ehk peakooli minna laska, mis ka sündis.

Hingekarjane kündis südame põllu peal sügawamalt kui koolmeister. Ta seletas Jesuse õppetuisi ja mis lapsed õieti mõista ei wõinud, köneles neile juttusid, kust naad mõista wõisid mis ta ütelda tahtis. Ta seletas ka, kui önnelikult naad elada wõiwad, kui Kristuse jälgede sisse astuwad: „Keige esite peab iga inimene Jumalat üle keige asjade armastama, teiselt oma waimu pääw päälwalt parandama, õigust armastama, sest waim on ihu kuningas, mis waim seespidi walmistab, peawad ihu liikmed toime saatma. Ihu on aga waimu tempel, seepärast peame seda mullast templid auu sees pidama, teda puhastama, liia söömise, joomise ja rojase elu eest hoidma. Kolmandamalt peame oma liigmeisi kui ise ennast armastama. Keik inimesed olgu naad ka meie keige suuremad

waenlaſed, on meie ligimeſed, need keige lähemad on aga meie wanemad, ſugulaſed ſõbrad ja kellega meie ühte uſku oleme. Ärgu aga keegi teiſi uſuliſi põlgagu, iga risti uſu ſees wõib inimene taewa riiki pärida ja önſaks ſaada, ehk kül mõne uſu ſeltſi juures önnistuſe tee raskem on käia, kui teiſe uſu ſees. Diged uſku otſige armſad lapſed ſealt kus Jumala ſõna ſelgeste ja puhtaste kuulutakſe, ja ſaakramentid püha kirja järele wälja jaetakſe."

Pidage oma rahwaſt ja omakſid kalliks, ſeſt ſeda on meie Önnistegia ka teinud. Ta kandis eſite omakſete, oma rahwa eeſt hoolt ja peale ſelle läks ta paganate juure. Kui teie Kriſtuſe õppetuſe järeke elate, ſiis olete ka tema Jüngrid ja wõite röömuga omad ſilmad tulewaſe aja poole tõsta ning tema önnistus ſaab teid ſaatma.

Lugemas ehk pea koolis käimiſega lõppis Kaarli kooli aeg, et ta aga kooliſt, kui ſiga molli kallalt ei pidanud lahkuma, ſeepäraſt rääkiſin temaga kooli kaſu üle mõnda, ja kui palju koolmeiſtrid temaga ihu ja waimu poolt waewa olid näinud. Tema lubas neile üht tänu kirja kirjutada ja mina andſin mõlemile kingituſe ühes ööldes: Sina oleks pidanud omaſt waranduſeſt koolmeiſtritele midagi kinkima, ma tean aga, et ſul palju kinki ei ole, ſeepäraſt teen ma ſeda ſinu eeſt. Kui ſa wanemaks ſaad pead ſa iſe oma hea tegijatele tänulik olema.

Peale ſelle tallituſe kutſuſin poega oma ja ema ette, ning pidaſin talle weikſe kõne nende ſõnatega: „Armas poeg! Sa oled nüüd täieks ning mõiſtlikuks inimeſeks kaswanud, ſelle üle röömuſtame meie ſüdameſt. Seia maani oleme meie ſind ſõõtnud, jootnud ja katnud, ſind ka waimu poolt niipalju õppetanud, kui wõimalik, ſee oli meie kohus, nüüd oled ſuur ja kui taewa iſa ſind terwe hoiab, ſaad ſa weel ſuuremaks kaswama ihu, kui ka waimu poolt. Meie oleme ju wanaduſe poole minemas, jõud lõppeb meil ära, ihu wajub kokku, küiru ja wiimaks lükkab meid ſügiſene kõle tuul, kui koletanud lehed ſinna ja tänna. Peame meie ſind nüüd ikka ſaatma? j. n. e."

„Ei armſad wanemad, ſeda ei pea olema, mul on ju terwed käed ja jalad, keda liigutades ma nälga ei näe", ütles mo poeg nuttes. Seda ma arwaſin, jäe ſiis kui ſõnakuulelik poeg

meie juure, tee tööd ja ela rahu ſees, leiwaſt, leiwa körwaſeſt ja palgaſt ei ſa ſull' ſiis mitte puuduma.

Mo poeg oli ſellega wäga rahul ning tegi auuſaste oma pääwaliku tööd.

Mitmed noored inimeſed arwawad kooliſt astutes keik tarkuſe käes ja peas olema, ning ei wötta pealt kooli aega enam ühtegi raamatud oma näppu wahele. Aega mööda puhuwad elu tuuled, koolis korjatud waraduiſi peaſt ja ſüdameſt, ning wana rumaluſe paju puhmad kattawad ſüdame pöldu. Palju inimeiſi mötlewad: „Talu poeg ehk pöllumees ei tohi tark olla, muidu ajab ta asjad hukka.“ Tarkus on keige ſeiſustele kaſulik miks ſiis mitte pöllu mehele. Kui keik Eesti pöllu mehed targad ja möiſtlikud oleks ſiis ei nihuks meie asjad mitte enam nenda taſa edaſi, ülemate poolt paranduſed ſaakſid ſelgema meletega pruugitud. Iſa maa ja ema keel ſuurema auu ſees peetud ning nende eeſt paremad hoolt kantud. Iga mees ſööks röömuga oma leiba elaks ligimestega rahu ſees, kaswataks omad lapſed targaste ning ſaadaks uuenduste ning parandustega, riigi ja rahwale kaſu.

Head kooli ja muud raamatud on tarkuſe hallikad, ilma raamatudeta on kooli laps ja koolmeister, kui pöllu mees ilma adra, äkke ja hobuſeta. Mina muretſeſin oma pojale keik kooli raamatud öppimiſe aeal, ka paberi tindi ja ſulgi, ſeſt need on möttete ülewel hoidjad, aga ma teaſin: möistuſega ja järelemötlemiſega raamatu lugemine, peale kooli aega, on weel kaſulikum öppetus, ſeepäraſt wötſin nöuks pojale öppetliku waimuliku ja aealiku raamatid muretſeda. Waimulikuiſt raamatuteſt muretſeſin keige eſite: „Lutheruſe iga pääwſe uſu kinnituſe,“ kaks jagu ning andſin ſeda nende ſönadega poja kätte: Puhas uſu öppetus on keige elu kullane pöhi, kus maal uſu öppetus köigub, langewad keik muud müürid maha, pida armas poeg oma Lutheruſe uſku kalliks ning kinnita ennaſt iga pääw ſelle ſees. Siin on üks kindel koſutaw toit ſo hingele, kuſt ſa püha kirja körwas maguſad toiduſt oma hingele leiad, kui ma weel edespidi häid niiſuguſid raamatuid leian, ſiis tahan neid ſulle muretſeda. Waim ei ela ilma ihuta, ſeepäraſt wötta ſiin weel möned raamatud ſo ihu elu tarwituſeks ja röömuliſe meele koſutamiſeks wastu. Nüüd

andsin weel: „Pöllumehe aida," „Kodu arsti ja seitse Sönumetojad," „Kalewi poja lauulud ja Eesti ennemuistsed juttud" poja kätte.

Esimene raamat öppetab sind põldu harima, karja kaswatama, aia wilja ja mesi puid kosutama, teine raamat so oma ihu eest hoolitsema, kolmas osa, kergitawad so meelt, neljas osa tuletawad so wanemate ja wana isade aegasid so meelde. Kui sa neid keiki oled järele mötlemisega läbi uurinud, siis toon jälle uusi Taara linnast, ehk wöid ka ise osta.

Röömuga ja südameliku tänuga wötis ta minu andi wastu ning lubas tööde wahel ja püha pääwadel nende seest öppetuse idusid korjata.

Need, mõned muud raamatud, kui nädala lehed ehk Postimehed, tegid mulle, kui mo pojale palju head. Iga hommiku luges ta tükki usu öppetuse raamatudest keige perele ette ning läks siis röömuga tööle, püha pääwa õhtu pooled, kus mitmed noored mehed körtsis, ehk muu kohtates asjata ümber hulkusid, istus ta raamadute juures, ning leidis neist waimu, kui ihule ja ka tulewase majapidamisele suurt kasu.

Ta katsus keik läbi ja pidas kinni mis hea oli.

Siin juures panin ma tähele, et mo poeg oma mötetega wäga palju elas ning see pärast tasane, lollikas ja äbelik näitas olema. See ei olnud minu mokka mööda. Koolis oli ta terane pois, aga koduse seltskonna sees hoopis teine. Tal puutus seltskonna öppetus. Ma teasin, et öieti seltskonna öppetuses kaswatud inimene iga inimese wastu lahke, sõbralik, auupaklik, wiisakas, möistlik on. Hoiab ennast pahaseks ehk wihaseks saamast ja kui ta mõne ärrituse läbi seks on saanud, siis wöib ta ennast taltsas teha. Läheb niisugune inimene wöera majasse, siis ei jäe ta müts peas sõnalausumata ukse körwa seisma, waid astub katmata peaga keige lähema inimese juure ning annab oma tahtmist lahke sõnadega teada. Ta ei tükki kuhugi wägise ette ehk auu paikadesse, waid ootab, kunni teda kutsutakse. Ta elab oma maja rahwaga rahus, kui ka tüli tuuled teda käratsemise turule tuustiwad, siis katsub ta asja põhjani läbi ning käib siis oma parema arwamise järele. Ehk kül see inimene mitmest körgist käksujast

waimu poolt ülem on, ei näita ta seda suurusteles kellegile, waid peidab ennast, kui wiljaga täidetud rukki pea teiste wahele.

Minu poeg pidi seda õppetust maitsda saama. Seks tahtsin teisi tema sugusid noori inimesi tema ümber koguda ja teda neude hulgas kaswatada.

Nädala sees palusin mönda möistliku noort meest püha pääwa öhtu pooleks enda juure Kaarliga ühes koos raamatuid lugema ja tarkuse põhjasid tuurima, mis mul ka heaste korda läks.

Püha pääwa öhtu poole pidasid noored mehed sönna. Mina andsin neile oma nõu teada, wõtsin siis ühe raamatu esile, lugesin mõned lehed ja küsisin nende käest, mis naad sest arwawad. Selle läbi sain peagi nende möistust tundma ja kui wähe naad lugemisest kasu oskasid korjata. Aega mööda läks asi teiseks. Mittu kord waidlesid naad ühe ehk teise õppetuse ja juttu üle kõwaste, iga üks tahtis oma seletuse keige õigemaks arwata, kunni wiimati wõit ühe kätte jäi. Noored mehed õppisid isekeskis oma waimu tundma, ning sõbrus kaswis mitme südames.

Minu poja meelt mööda oli iseäranis üks terase möistusega noor mees. Enne kui temaga aga täieliku sõbrust tegi, andsin mina pojale weikse õpptuse: „Armas poeg! Sõbrus on üks kallis perli, aga tõsist sõbrust leitakse wähe. Kui sa nõukas ja auu sees oled, naerab ta iga nukka tagast sulle wastu, kui sa aga langed, ei leia sa teda kuskilt."

Kui sa õiged sõbrust soowid, siis otsi niisugust, kes suu ees, selja taga, röömus, nõukuses, waesuses, wiletsuses ja languses so juure jäeb ning sinu kasu keigis asjus nõuab.

Kaalu oma sõbra mitmes tükkis, usu tema südamesse esite mõned salaused, kellest, kui naad awalikuks saawad, sulle kahju ei tule, ja uuri järele, kas so walitsetud sõber weikses asjus ustaw on. On ta seda, siis usu ka suuremid juhtumisi tema teadmisse. Palu mõni kord üht ehk teist asja ning pane tähele missuguse südamega ja näoga ta sulle neid annab, sest näust tunnukse tihti südant.

Kui sa keigis teda möistliku ja ustaw leiad olema, siis saagu ta sinu sõbraks. Oled sa aga kord üht sõbra leidnud, siis jäe ka tema sõbraks keigest elu aeaks, kanna ka teda omas südames

uing mis ſa tema käeſt nõuab, tee ka omalt poolt. Ole ſõbralik keigi inimestega, aga üks olgu ſo ſüdame ſõber."

Mo poeg tegi ſelle õppetuſe järele ning leidis töeste ustawad ſõbra.

Mõned püha pääwa õhtu pooled käiſid naad teiſi küla peremehi ja nende tööd waatamas, kuida nemad põldu rammutaſid, karja kaswataſid, meſipuid hoidſid ja aia tööd koſutaſid. Mis mõnel meeles ei ei ſeisnud kirjutaſid ülesſe, rääkiſid ſiis iſi keskis paranduste üle ning elaſid ka ſelle järele.

Meie rahwas pidawad maja, hariwad põldu ning kaswatawad karja kuida ſeda enne Kalewide walitſuſtki tehti ja hariti, ſee päraſt ei too nende töö neile mitte palju kaſſu.

Mina uſun, Kaarli kui ka tema ſõbrade käe paremaſt käiwad, ſeſt neil on lahtiſemad ſilmad ja mõistawad nõu pidada, kuida igaſt toimetuſeſt keige ſuurem kaſu tuleb.

XXIX.

Üks lind ei ehita ilmaski peſa.

Kaheksa aastad peakoolis käimiſeſt elaſin ma oma pojaga õnneliku elu. Tal oli oma õunapuu aid, kelleſt ta aastas 50. rubla ümber raha korjas, era põldu andſin talle ka ja mõne muu weikſe kõrwaliſe tööga oli tema ſiſſe tulek aastas ligi 100 rubla. Riided ſai ta ema käeſt, muud midagi.

Suwel enne kui ta 25 aastad wanaks ſai, panin ma tähele, et ta tihti püha pääwa õhtu pooliti Üleſoo Kriſtjanil, ükſi päini kostis käis.

Minu nõudmiſe peale andis ta wastuſeks: „Üleſoo peremees mõistab keige paremaſt karja kaswatada ja maja pidada, ſeepäraſt olen teda tihti waatamas käinud. Ta on muidu ütlemata lõbus mees, ning õppetab mind mitmes tükkis."

Ah, a — nende ſõnade taga ſeiſab midagi warjul, mõtleſin mina, ſeda wiiſi kui Kriſtjan elab, mõistawad mõned muud ka elada.

Ma küſiſin, on Kriſtjan töeste hea mees?

„Jah töeste."

Kui palju lapsi on tal?

„Neli.“

Kui wana on ta esimene poeg?

„Kahekümne nelja aastane.“

Kui wana on ta keige wanem tüttar?

„Ta keige wanem tüttar, ta wanem tüttar, see on — ja — ja“ —

Mis ja, ja, ütle kui wana!

„Ta on, kuida ma arwan, kahekſateistkümne aastane.“

Nägu läks tal punaseks ning ta ei usaltanud terawaste mo silmi waatata, ehk ta kül seda püüdis.

Kaarel! sa ei lähe mitte põllu harimise ja maja pidamise päraſt Ülesoole, waid wanema tütre päuaſt, eks ole töisi?

„Jah, armas isa!“

Kas sa töeste seda neitsid armastad?

„Jah, armas isa!“

Kuidas nimetab ta ennaſt?

„Mari.“

Ah Mari! usud sa Marikeſt töeste hea südamega olewad?

„Jah, jah, kui ma senna lähen, siis teeb ta keik mo meele päraſt, ning on seal juures ütlemata sõbralik.“

See on wäga lõbus kuuulda. Meie oleme mõnda pääwa heasti teine teisega elanud, ma olen igas tükkis sinu kasu püüdnud, ning sa oled ka töeste sõna kuulelik olnud, ning so käsi käis heasti. Ma arwan meie elame weel wana wiisi edasi. Kui so Mari üks hea neitsi on, mis sulle kõlbab ja kellega sa õnnelikust elada wõid, usud sa, et ma sulle teda keelan kosimaſt?

„Ma arwan, sa ei saa mitte keelma?“

Kui mina aga leiaks teda halwa olemaſt, kellega sina õnnetuses elaksid, kas tahaksid teda wastu minu tahtmist kosida ja altari ette wia?

„Armas isa! Mari on töeste kulda wäärt neitsi, peaks sa teda kord nägema, ma usun sa saaksid minu walitsemisemisega rahul olema.“

Hea kül, ma tahan teda näha.

„Tee seda armas isa, tulewal pühal lähme kahekeisi Ülesoole!“

Sellega on weel aega!

Targema inimeste juurst kuulsin kord, „kui keegi üht naeste rahwast tahab tundma õppi, ei pea ta seda püha pääwal ette wõtma, ega kogunisste temale teadmist andma, waid üsna kogemata iga pääwase töö juures õiekest tähele panema.

Ühel pääwal nägin Ülesoo Kristjanit, meie külast möödа sõitma, seepärast arwasin õige aea olema poja armukest waatama minna, mis ka sündis.

Ma leidsin Marikest woi kirnu juurest. Peast jala tallani waatades paistis igalt poolt wiisakas olek mo silmi. Tal oli priske nägu, enam tugew kui kõhnakas kasw ja sirge kui õsi. Iga pääwased riided, wõi tegemise kirn, lusikas kui ka käed ja silmad olid tal ütlemata puhtuses. Pea ümber kandis ta oma kudutud rättikud, wist täna selle pärast, et juukse karwad woi sisse ei langeks, walge põl hoidis muid riidid mustaks saamast.

Mõne silma pilgu waatamise järele teretasin neitsid lahkeste ning nõudsin isa järele.

Ta wõttis mo teretamise lahkeste wastu ning ütles isa linna sõitnud olewad.

Kas ta täna kodu tuleb?

„Jah wistist.“

See on hea, ma tahan teda ootata, sest tal peawad mõnesuguseд tarbe puud müia olema, keda ma osta kahan.

„Oh kahju, et mo isa kodu ei ole;“ tuppa ei kutsunud ta mind mitte, waid jooksis emat kutsuma.

See oli mo meele pärast. Kui iga tüdruk wõeraste wastu liig lahke on, ei ole mitte hea, sest ka keige puhtam neitsi hoiab ennast meeste rahwa eest kõrwale.

Ema küsis mo käest mõndagi, aga oma nime ei annud ma teada, muidu oleks minu käik korraga walge ette tõusnud. Ta näitas mulle tarbe puid, tallisid, lautasid, õunapuu aida j. n. e. kus keik korras elu wälja paistis. Peale selle palus ta mind lõuna leiba wõtma, kus jäle puhtus mo silmi paistis. Maja emal oli üks weike pojuke käe peal, ta sai ära kutsutud ja andis lapsukest Mari kätte.

See oli kui minu õnneks, nüüd wõisin näha, kuida Marike lastega ümber käib, sest iga neitsi on seks loodud lapsi kaswatama, ja kes seda mitte ei oska, ei ole wäärt tüdruku nime kandes.

Lapsuke kisendas kui ratta peal. Marike ei saanud selle üle wihaseks, ei elistanud temale ka kuljusid körwa juures, waid ütles: „Armas wenake! waata mis seal krabiseb, oi kuida wana Hans, ahju al ennast sirutab. Hans, Hans tule seia!“ Suur kas sirutas omi koiwi ning kargas Mari sülle. Nüüd seletas Marike wenale üht ja teist kassist, mis peale ta üsna lahkeks läks. Sest saab üks hea lapse kaswataja kui ka korraline perenaene, mötlesin mina, ning walitsesin teda omas südames minijaks.

Tühi teab kust see tuli, et wana Kristjan korraga tuppa astus.

„Tere ka otsa Jakob, kust see ime tuleb, et sa minu kattukse alla oled eksinud.“

Tulin so tarbe puid waatama, muud midagi.

Otsa Jakobi nime kuuldes kaswid Marile pääsukesesilmad palge peale, ta waatas äbelikult mo otsa ja kadus kambrist.

Ma rääkisin Kristjaniga tarbe puudest ja lubasin oma pojaga teine kord neid wedama tulla, jätsin mölemad maja pead Jumalaga ning töttasin kodu. Tee peal läksin oma sõbra kihelkonna koolmeistri juure, ning nöudsin tasahiljukeste Ülesoo pere elu järele, sest ta tundis neid wäga heaste. Ta ütles: „Waesuses hakkasid need rahwas oma maja pidamist, aga kärme kätteligutamise ja järele mötlemise järele on naad nöukaks rahwaks kosunud. Poeg on esimene töö mees ja wanem tüttar siin ümber kaudu kuulus maja tallitaja. Mönedki hobused on nelja pääwa öhtudel, kosja asjade pärast, Ülesoo wärawas kinni seutud, aga keik ilma Marita ära sõitnud.

Nüüd teasin, mis waja teada oli, ning töttasin kodu pojale röömu sönumid kuulutama. —

Kaarel oli kui aisust mo tänast kodust ära olekud tunnud, ta oli keige pääwa rahutu olnud ja tuli öhtu mulle wastu.

„Kus käisid, armas isa?“

Nattuke jahutamas.

„Aa, sa käisid Ülesool, sa naerad, oled wist seal käinud, eks ole tõsi, Mari on hea lilleke.“

Wöib olla, ma tahan sinu emaga selle poolt rääki ja siis pead mo tahtmist teada saama.

Öhtu woodis seletasin asja põhja möistlikult abikaasale.

Ta ei olnud selle üle mitte röömus waid ütles: „Seda ei oleks ma Kaarlist mitte uskunud."

Kedu ei oleks sa mitte uskunud?

„Et ta noorte neitsite järele jookseb."

Ta ei ole ju mitte kümne, waid ühe järele jooksnud, oleks ta pidanud siis wana naeste järele jooksma?

„Mine oma naljaga! ta oleks nattukene oota wõinud siis poleks tema wäärilisteşt, ja paremateşt, kui Mari, mitte puutunud."

Siin tuli nüüd pääwa ette, et Anna pojale juba omas südames pruuti oli walmis waatanud.

See on keik wäga hea, kui Kaarel täna õhtu mo juure tuleks ja sinu walitsetud pruuti tahaks abikaasaks walitseda, kelle juureşt ma ühtegi wiga ei leia, siis annaksin mina talle kohe järele. Aga ta armastab kord Marit, oleks ta nüüd korratu neitsi, laisk, hooletu ja puhastamata, siis peaksime kül tema tahtmise wastu sõdima, Maril on aga kuulus puhas nimi, puhas elu j. n. e. ma arwan, meie teeme keige paremaşt kui poja tahtmişt täitame. Pealegi ei hakka ju meie nende asemel elama, ta ei wõtta abikaasad mulle ega sulle, waid ise endale. Abielus tükkiwad mõnetki rasked pääwad ukseşt ja aknaşt sisse ning tüli ja taplus on pea põlemas kui armastus mitte südamid ei ühenda.

Oleks ma sinu raha, wara, iluşa näo ehk muu niisuguste tühja kraami pärast abikaasaks walitsenud, meie ei oleks ilmaski nii heasti elanud. Ükşinda tõsine armastus on meid mullaste asemel kuldsid pääwi näha lasknud.

Nüüd ei wõinud ta enam wastu pannida, waid ütles: „Sündku Jumala ja Kaarli tahtmine."

Teisel pääwal kutsusin Kaarli kõrwalise paika oma ja ema ette ning küsisin: Kas sa tõeste ja südameşt Marit armastad?

„Kui ma Marit armastada ei tohi, siis ei waata ma enam ühegi neitsi peale."

Aga oled sa ka järele mõtelnud, kelleşt sa oma naeşt toitma hakkad?

„Teie teate armsad wanemad, et ma röömuga ja wäsimata tööd teen ning seda sama ka Mari. Kuida wõite siin weel küsida kelleşt ma oma naese toidan?"

Kus tahat ſa ſiis elama hakkata?

„Jälle uus häda, ſelle peale olen ka juba mõtelnud. Ma oſtan, kui teie ſellega rahul olete, Kiwi Aadu aſeme keige majadega ära, kes ju oma kohta müüa tahab.“

On ſul ſiis nii palju raha?

„Nii palju juſt mitte, aga ma arwan armas iſa haitab nattukene kõrwalt.“

Oled ſa tõeste ſeda mõelnud?

„Jh tõeste, armſad wanemad.“

Sa oled õieti mõelnud, Jumal õnnistagu ſind ja lasku ſo kät heasti käia, et ſa kaua õnneliku elu elada wõikſid.

Ta hakkas tänu päraſt mo kaela ja andis ema käele ſuud.

„Nüüd wõin wiſt Marikeſt omaks nimetada?“

Seda rõõmu tahan ma endale teha, tulewal pühal Ülesſoole minna ja asja põhja kinnitada, ſeſt ma ei ole niiſugusteſt asjuſt ſeal ſõnagi rääkinud.

Ma pidaſin ſõna. Püha pääwal juhtuſin Kriſtjaniga ükſinda kokku ning ütleſin lühidelt: Armas ſõber! Minu poeg armastab ſinu tüttart ning tahab teda naeſeks ſaada, ta on mõiſtlik neitſi ſeepäraſt on mo ſuurem ſoowimine, et asjad korrale ſaawad aetud.

„See on äkkiline ſõnum, ſeepäraſt palun mõtlemiſe aega, ütles Kriſtjan.“

Mis ſiin palju mõelda. Sa tunned mo poega, kes ju tihti ſiin on käinud, kuida oled ſa temaga rahul?

„Rahul olen ma temaga wäga, aga mul on nattukene kitſas majas, ning ma ei wõi tüttrele palju kaaſa anda.“

Minu poeg ei nõua ſo kaas andiſid, waid ſo tütart. Ta toob armastajad ſüdant, terwet priſked ihu, töötegemiſe himu, korraſpidamiſt, puhtuſt ja head laitmata nime ühes, need on enam kui kuld kottid ja hõbe ankrud, ning ſellega wõib peig rahul olla.

„Aga ma tahan abikaaſa ja tütrega ſelle poolt kõnelda, naeratas ja läks ära.“

Poole tunni päraſt tulid keik kolm minu juure ning andſid kinnituſeks „ja“ ſõnna.

Keiges majas oli otſatu rõõm. Mina pidin keigeſt pääwaſt ſeia jäema, aga mo ſüda ei kannatanud ſeda, ſeſt mina ei olnud

ju peig, waid mo poeg, seepäraſt töttaſin kodu. Kaarel tahtis röömu päraſt kohe Ülesoole joosta, kui ma luba oleks annud.

Meie olime Annaga wäga röömſad. Waata armas Anna, nüüd löikame wilja, mis waewaga kaswatamiſes külwanud olime. Mitmel noorel mehel on kümme kord enam raha ja wara kui Kaarlil, ja peab mitme ukſe tagaſt tühja ninaga tagaſi pöörma enne kui naeſt ſaab. Kaarel wöib ka teiste inimeste ſilmis auus olla, muidu ei uſuks öiged inimeſed niikohe oma tüttart tema hooleks.

Teiſel pääwal ei wöinud ma poega enam pidada, ta töttas Ülesoole pruuti teretama ning tuli röömſa ſüdamega tagaſi.

Ma paluſin uuſi ſugulaiſi üheſt pääwaſt enda juure pulmade päraſt nöuu pidama. Siin röömuſtaſin ennaſt üle wäga, et naad keigis minu tahtmiſega ühes nöuus olid.

Ehete peale pidi wähe raha kulutadama, pulma keige ligemad ſugulaſed kutſutud, ja need paljalt kaks pääwa peetud ſaama. Selle läbi kokku hoitud raha ja wara lubaſime noore rahwa elu alustuſeks anda, mis keik nenda ſündis.

Aſe ſai ostetud, noor rahwas elama aſutud ning ma mötlen weel tänagi röömuga nende pääwade peale, millal mo armas poeg minuſt lahkus. Et ta auuſaste elab wöib keik maailm tunnistada.

XXX.

Otſa Jakob löppetab oma köned mitme ſuguste öppetliku nõuandmistega.

Küla peremehed ja naeſed olid mittu kord wahele könelenud, keda ſelle raamatu ſees ei ole ülesſe kirjutud. Wiimaks ütles üks teraſem noorik: „Armas Otſa iſa, ſa oled ükſinda poeg laste kaswatamiſeſt meile rääkinud, mis peame aga tüttarlastega tegema?"

Seda ma ootſin ütles Jakob, olge ſiis nenda head ning kuulge weel nattukene aega.

Püha kiri käſib meid naeste rahwaga ellaste ümber käia ning ſee on töſi.

Mina jätſin tüttarde kaswatamiſt enamaſt oma armſa abikaaſa hooleks, kes neid niiſama, kui mina poegi öppetas ja koſutas. Siiski pean ütlema, ei tohi meie nendega nenda waliſte elada, kui poegadega, muidu rikkume neid.

Meie pojad peawad maailmasse töttama, isamaa toed ja kaitsjad olema, öiguse, truuse ja waba elu pärast surmani wõitlema, aga meie tütred peawad majas iluduse järele waatama ja targad lapse emad olema. Seepärast peame neid juba noorelt tulewase elu peale walmistama.

Nende kaswatamine esimesest elu aastast kunni koolini on pea poeg lastega ühesugune, kui mängutes on parem neid riietest tehtud tittekestega mängi laska, neile keeta, küpsetada, magama wiia, riidesse panna ja n. e. Lapsi iseäranis puhtuse poole ja puhtuses keigis asjus kaswatama.

Kooli aeal neid südameliku usuõppetuse toiduga söötma ning keigi õppetuste sees, mis iseäranis iludust juurutab kosutama. Siin juures aga öowaste walwama, et nende sisse edewuse juur ei asu, mis neid önnetumaks wõib teha. Ilmalikus õppetuses neil ilusid lauluside pähe õppi laska, ka kenaid laulu wiisisid ja kes jõuab ka klaweri mängimist õppetada.

Juba lapsest saadik peaks tüttarlapsi näppu töö, ömblusega, kudumise, kedrusega wälja ömblemisega tutwaks tegema. Minu abikaasa muretses riide lapsikeste, nõelade, niidi, sukka waraste, perlite, wokide eest palju; need ei pidanud lastel puuduma. Ta ei sundinud aga neid mitte palju niisuguste tööde juure, waid juttustas neile, kuida see ehk teine tüttarlaps ilusast ömbleb, kudub ehk kedrab. Näitas siis lapsele mis ta tegema pidi, mis heaste korda läks. Siin juures läheb mo süda üsna haledaks, kui ma oma Eesti neitsite, piigade ja perenaeste peale mõtlen, kui waest wiisi naad kaswatud on. Poeg laste eest kandakse weel hoolt, aga tüttar lapsi jäetakse tuulele tuusti ja tormile torki. Kust peawad head mõistlikud perenaesed maailma sündima? kui neid mitte heaks ei kaswatada. Meie rahwa tüttar lapsed mõistawad wäga wähe neist nimetud töödest, seepärast oleks üsna soowi kui igas kihelkonnas nende kaswatamise eest enam hoolt kandaks.

„Eesti rahwas muretse ise oma tüttarde eest, siis leiad sa wilja, mis so südant röömustab, muud rahwad ei tule so eest mitte muretsema, waid mida rumalam sa oled, seda kergem on sind igale poole lükkata ja jalge alla tallata."

Kooli aeal, kui peale selle muretses mo abikaasa tüttarde

riete eeſt. Need pidid puhtad ja korraliſed olema, enamaſt ömbleſid naad neid ehk kuduſid warrastega neid iſe, poodi hilpukeiſi pole mehele minekuſt ſaadik palju nende ihu ümber ſaanud, ſeſt meie elame ju maal, kus keiki ſaada on, mis ihu katte tarwitab, linnas ei tohi ma ſeda nõuda ſeſt neil ei ole linu ega lambid. Rietes ei tohtinud naad ühtegi edewuſt ehk kennatuſt näidata, röömſad wõiſid naad olla, joosta, karata iſekeskis, kui ka muude tüttarlastega mängi ja könelda, kui ka mõiſtlikud poislapſed nendega ſõnu wahetaſid ei keelnud meie neid ſugugi, aga kus aſi kuidagi wiiſi mo parema mõistuſe kohta paha näitus olema, ſeal ſeletaſime Annaga asja põhja lahke ſõnadega neile ning ſee aitas.

Mina andſin juba kooli aeal iga tütrele tükikeſe aia maad, keda naad oma tahtmiſe järele aia wiljaga, kui ka keigiſuguste lilledega külwaſid, neid kaſtſid umrohuſt puhastaſid ja n. e. Iga üks tahtis oma peenart keige mõiſtlikumalt külwada, keige puhtama hoida. Wõidu hoole pidamine oli iga pääw näha. Seemnid ehk taimi oſtſin ma mone koppiku eeſt neile eſite, päraſt õppetaſin neid taimedeſt iſe korjama. Olid lilled õitſemas, ſiis näitaſid nende ilutuſt tihti meile, kus juures tihti Anna nende meele tuletas, et naad iſe ka nenda peakſid õitsma, kui lillikeſed.

Peale kooli aega hakkas iſeäranis maja ſeeſpidine olek nende juures tööle. Anna andis neile willu ja linu, mis naad kedrama, ja riideks kuduma pidiwad, ka maja tallituſe andis ta tihti üheſt nädalaſt ühe ehk teiſe tütre hoole alla. Ta pidi puhtuſe, korras pidamiſe järele waatama perele keetma, kupſetama ja nii wähega oskama tallitada kui wõimalik. Siin ja ſeal kus alustajad õieti ei mõiſtnud aitas ja õientas ta körwalt, kiitis ehk laitis nende maja pidamiſt. Sügiſe õppetas neid talwe waraks kraami korjama, ſiſſe tegema ja n. e.

Mo tüttredeſt ei pidanud mitte üksi töö maſſinad ſaama, waid ka keigis asjus järele mõtlejad neitſid. Seepäraſt ei tohtnud wainu kaswatamine körwale lükkatud ſaada, waid pidi põhi ja tugi ihuliku kaswatamiſele olema ja temaga käſi käes edaſi astuma.

Weikſe tüttarlastele köneles Anna pühaſtkirjaſt looduſeſt ja muuſt asjuſt lapſeliku ſõnadega nenda, kui mina poeg lastele,

kenaid jutuſid, ning ta möistis neid nii kenaste kokku sõlmi, et ma iſegi tihti röömuga pealt kuulaſin.

Koolis käimiſe aeal ſaid mo tütred kihelkonna koolmeistriſt ja tema abikaaſaſt õppetud, eſimene tegi tööd möistuſe harimiſe juures ning wiimne käe töötegemiſes, ſeſt kuhu pidin neid ſaatma, tüttarlaste kooli ei olnud ega ole meil pragugi. Küla kooli oleks ma neid ſaatnud, aga mo sõber ei ütelnud ſeda juſt kiita olema. Tüttar laſte õppetus on aga ka parandud, neile keigiſt õppetuſeſt oſa antud ning koolmeistri abikaaſa, kes mitte igapääwne inimene ei ole, on tüttarlaste õppetuſt mõnes tükkis oma peale wõtnud, mis eeſt ta meie käeſt palka ſaab.

Iſe äranis koſudada oleks naeste rahwa juures:

1. **Alandliku taſaſt** meelt. Alandliku taſaſemeelega waatab pöösa warjult lilleke röömſamalt mööda minija peale, ta wärwi kiired tõmbawad ſüdant, meelt ja keik waimu, otſegu nõiduſe wäel ligitale. Armuga peab teekäija ſeisma jäema ja looduſe ſuuruſt tunnistama. Taſaſe waimu wäes tallitab maja ema imelikult ſuure perre, ta ſaab keigeſt auustud, armastud ja kiidetud. Ta lapſed kandwad ema nägu ſurmani ſüdames ja hoidwad ennaſt tülli ja tigetuſe eeſt. Taſandus abikaaſa poolt töstab tamme taewa rünkaſſe ja walmistab maa peale paradiſi. Taſandus wõidab tülli ja riidu, taſandus parandab haawad mis tigedus lõönud on.

Alandlik ja taſane abikaaſa ei weda maja önnistuſt tüli turule, kus aga kiuslik meel on, ſeal ſünnitawad ſõnad sõnu, sõnadeſt tõuſeb sõnelemine ja wiimati taplemine. Taſane püga paneb oma mokad lukku ja mattab mõndagi õnnetuſt, mis liia lobiſemiſe päraſt oleks wõinud tulla, waikſe ſüdame tekiga kinni.

2. Alandliku ja taſaſe meele ſõsſar on **häbitundmine**. See tunnistab ennaſt iga nooruſe palges, kui weel puhas ſüda rinnus tukſub. Palged wärwiwad ennaſt ilma tähtmata punaſeks ja meie lendame paha eeſt. See tundmine on otſegu ähwardamine, et üks hukkatus meid enda lõnga kisku tahab, kelle eeſt meie aga põgenema peame. Neitſitele on ta keige ſuuremaks meele tuletajaks ja kus ta juba puudub, on iga langemiſele teed lahti ja wärawad maha löhutud. Hea tee, ſõna, kõne, tallituſe juures, ei lõö kellegi palged punaſeks, aga nii pea, kui hea tegu paha

roopatesse weereb ja seal kegi üht sõnakest hüiab, mis meie elu lugu kuidagi wiisi awaldab, seal keeb werri palgedes ja üks seeſtpidine heal hõikab: tulle tagasi ja waata kus sa õigid teed käia wõid.

3. **Lahke olemine.** Lahkust püüab iga inimene, mõlemate sugude käest nõuda, ja kui ta ise ka kes teab kui winsakas on, aga lahkust teise juurest nõuab ta ikka. Üleliig lahke olemine neitsite juures ei ole kogoniste kiita, waid enamast laita, kes iga wõera inimese wastu esimesest sõnast lahke on, wõib õnnetust ilma tahtmata, mitme suguste olemiste poolt enda kaela tõmmata, ütleb üks wana inimeste sõna tük, ja sel ütlejal on omast kohast õigus, aga minu arwamise järele peaksime nii palju, kui inimese seltsisse, õppetud inimeste kombel lahkust ja lõbusad meelt waea on, näitama. See lahkus ja lõbustus, ei peaks aga mite sunnitud ehk kunstlikust meelest tõusma, kes ennast suu ees lahke näitab, aga selja taga kaela leikab, waid selgest südamest hallikast ehk lätteſt keema.

Lahke suu ja lahke süda käib niisama, kui puhas suu ja puhas käsi kelk maailma wigata läbi. Siin ei ole aga lahkuse all mitte keelepeksmine mõeltud. Keele peksmine, see on, sala asjade üles arutamine, üleliig kohtu ja hukka mõistmine arwatakse ka tihti lõbusaks ja lahkeks meeleks, aga nende wahel on wäga suurt wahet teha. Lõbus meel ja lahke olek parandab kelk sõnade ja juttude läbi sünnitud aawad, aga keele peksmine lõbusais sõnus, kisub neid weel laiemale.

4. **Truus.** Truus ilmutab enast sõna pidamises, ehk lubamise täitmises. Kes truusest rääki mõistab, peab ka sõna pidamist ja lubamise täitmist tundma. Käe andmine lubumises on truuse pitseri märk, ehk oma nime alla kirjutamine. Sakslane annab truuse märgiks kord musu ja Eestlane, kes suu andmist palju ei tunne, annab selle asemel oma kät. Truu alamate peal seisab kuningas mureta auu toolis, truu neiu peale ehitades, puhkab peiu magusas unenägudes tõõde wässimust. Truu süda on neitsite juures üks ülem wara ja seda tunnistawad mitmed juhtumised, kus naad, kui kaljud kõikumata keigis wiletsuses

seisma on jäenud. Truust heas tegudes peaks, kui keige kallimad lille kosutama ja kui keige kalimad wilja puud ja warandust hoidma.

Neitsid peaks aga truud olema iseeneste keskil ja teiselt teise sugu wastu. Ise enese keskil räägitud ja kuuldud awaltamised jäeksid ilma peale minemata ja mittugi tibu söda pidamata, mis nii tihti ka weel kukekesteſt aitatud saab, ehk kül wiimsed mönda korda uimase peaga ja ka mönda korda ilma eluta söda platsi on jätnud. Keskmise mailma maa sündinud asjade aegades, oli see keige kuulsam rütel, kes nödrema sugu eest hästi söda pidada möistis, ka seda kes nüüdsel aeal seda sama teewad ei sünni mitte just laita, aga naad peaksid kui möistuse aeal, ka möistusega järele uurima, kust söda on tösnud, ja siis seal pool seisma kus öiguse kaalu kaus maha wajub. — Teise suga, see on tamme sugu wastu, on kase sugul truust üles näitata. Siin lööwad kül mittu piigad wastu rinda öeldes: Mis keik need ilma armutu ja truuseta tammed meie käest ei nöua, ma olen truust surmani töutanud ja seda ka seia maani pidanud, aga kus on tamme truuse kiiwed, tuul on neid maailma turrule tuustinud ja mind ütsi nuttuste näoga, ema rinna, naale jätnud. Olgu kül kuida on, aga kes truust pidanud on wöib oma südame tunnistuse päraſt rahulik olla ja öölda; Ma kannan auukrooni, seſt ma ei ole oma truusega kedagi petnud Önnis on see tamme wösu, kes truud kase krooni omma oksude al leiab, ta ei pruugi ühegi asja juures kahtlane olla kui ta truud abikaasad oma wastu rindu surub. Truus kaswab, kui ka keik muud enne nimetud waimu näitused usu öppetuseſt, Seepäraſt on usu öppetuse kui ka maja pidamise pöllu pealt keige paremaid öisi otsi.

5. Truuse kroon on **armastus**. Puhas armastus on südame elu awaltamine kahe, ehk mitme inimese wahel. Kes armastab, on pika meelega, söbralik, alandlik, lahke, annab keik andeks, lootub, usub, ei röömusta mitte kahju üle, aga kasust on tal röök. Armastus ei ole aga mitte poodi kaup, keda möne koppiku eest osta wöib, waid ta on keige kalim perli mis niisama kalide perlidega jälle peab maksetud saama. Kes armastust wastu wöttab, ilma, et ta teda jälle wastu anda ei taha, on keige suurem pettis. Laste armastus wanemate wastu on

kindel, piiga armastus peiu wastu on kindlam, aga ema armastus oma laste wastu on keige kindlam. Sõsara ja wenna wahel on armastus, aga sõbra ja sõbra wahel on suurem armastus. Sõsar ei jõua wenda, ega wend mitte sõsart nii sügawalt armastada ega tundma õppi, kui sõber sõbra.

Armastus on aga ka teraw nuga, kellega mängides lapsed ennast wigastawad. Kui armastus südant südame külge ei sidu, waid mõned muud kõrwalised juhtumissed, seal ei wõi õnnistus aset wõtta, waid wacnu pilwed ja pikse noolid kiswad pea warju põhjani maha. Ilus nägu, wiisakas kasu, kerged jalad, usin töö tegemine, ja muud niisugused asjad, on wäga kallid, aga üks armastaja süda ja lahke nägu on ülemad neist.

„Jõe ääres kalmu künkas
Pööşa warjul, şamle rünkas,
Kaswab kena õieke.
Laulus tahan kuulutada,
Tema ilu ilmutada,
Weike kena õieke!“

„Siidi rüidi tundemata,
Siidi rätti nägemata,
Istub kena õieke.
Laulikuida lugemata
Pilli lugud mängimata,
Weike kena õieke.“

„Nobedate näppidega,
Armastuse möttedega,
Kudub şukka õieke.
Wiletade jalgadega
Kerge keha liikmetega
Puhas kena õieke!“

„Woki keerdud, linas şukkis,
Walges riidis, puhtas palgis,
Seişab kena õieke.
Käsi şeadab kordamisi
Talu asju ridamisi,
Korras kena õieke!“

„Loomaſida ſöötemaie
Oue riismiſt kaſimaie.
Kärme weike öieke.
Leeme wagnad, piima riistad,
Woi kauſid, laua riistad,
Puhtas korras öieke!“

„Õhtu jalgu puhkamaie,
Aaſa ääre kõndimaie,
Juhtub kena öieke.
Sini ſilmad taſakeiſi
Waatwad armus pilwetesſe
Alanduſes öieke!“

„Jme *) pilwe rünka pilguſt,
Näitab jumalate walguſt
Alandliku öiele.
Palged löövad puunastama
Süda, nähtuſt kahwatama,
Kartelikul öiele.“

„Jme pilwe rünkaſt waatab,
Lahkuſt, truuſt, armu ſaadab,
Südamesſe öiekſel!
Rahu ſüdames ja meeles,
Tänu palwe, laulu heales,
Kenal weikſel öiekſel!“

„Armastuſes tukſub ſüda
Peiu wastu, kes keik aega
Walwand weikeſt öiekeſt.
Jme önnistuſe krooni,
Seadab ſüdamete trooni
Weikſel kenal öiekſel!“

Peale kooli ostis Anna tütretele õppetliku raamatuid, luges neid nendega, ning ſeletas iga kohta kuſt naad õieti aru ei ſaanud, ka mina tegin tihti ſeda ſama keige lastega.

Keigis kaswatamiſes käiſime meie aga ika ühte teed. Õppetliku küla koolmeistrtte poolt on ſeia maani wäga puudus,

*) Armastuſe Jumal.

aga ſiin juures on kihelkona koolid ſüüalused kuſt enamaſt meie küla koolmeistrid kaswatud ſaawad.

Kihelkonna koolides peaks aga mõni tund keige wanema kooli lastega ja iſeäranis, kes koolmeistriks ſaada ſoowiwad, kaswatamiſe üle peetud ſaama ja neid õppetama, kuida naad iga õppetuſt küla koolis peale wõiwad hakkata.

Need kihelkonna koolmeistrid, kes ſeminarideſt on õppetud, ſaawad wiſt minu nõuus olema, kes aga treiali pingi, raamatu köitmiſe ametis, ehk nõela töös on õppedud, ſaawad minu nõu põrgu põhja ſoowima.

Iga ühe lapſe wanema, kaswataja ja kes weel ſeks ſaada ſoowiwad, hüian ma nende wiimſe ſõnadega ſüdame pohjaſt: „Kandke kaswatamiſe, koolitamiſe ja koolide eeſt keige ſunremad hoolt, ſiis leikade Eesti põldude pealt kosutawad wilja ning elate röömus ja rahus laſte ja ſugulaste keskis.“

Küla pere mehed olid keige naestega otſata röömſad wana mehe juttu üle, tänaſid teda ſüdameſt ning lubaſid ka omi lapſi nenda kaswatama hakkata. Kas naad ſeda teinud, ei tea ma mitte, peaks aga raamatu lugejad ſelle järele tegema, ſiis oleks ſoowijal röömus meel ja ta waew rohkeste tasutud.

Juhataja.

A. Majapidamiſeſt.

Nummer.		Leheküg.
I.	Majapidamiſe alustuſeſt	5.
II.	Korraliſeſt majapidamiſeſt	8.
	a.) Puhtuſeſt	10.
	b.) Korraspidamiſeſt	13.
	c.) Kokkuhoidmiſeſt	15.
III.	Elumajade ehitamiſeſt	16.

B. Laste kaswatamiſeſt.

1) eſimeſes elu aastas.

I.	Üle pea laste kaswatamiſeſt	19.
II.	Jhulikuſt kaswatamiſeſt	23.
III.	Waimulikuſt kaswatamiſeſt	27.
IV.	Tühjad nõud ja eſimeſed hambad	29.
V.	Mis pooleſt lapſed peawad õppetud ſaama	31.
VI.	Laste tahtmiſte murdmiſeſt	35.
VII.	Mõneſugusteſt kartusteſt	36.
VIII.	Jõulu kingitused	37.

2) teiſeſt elu aastaſt kunni koolini.

IX.	Jhu liikmete harjutuſeſt ja päris pattuſt	40.
X.	Lastega kõnelemiſed	42.
XI.	Heaſt ees näitusteſt	44.
XII.	Laste karistuſeſt	46.
XIII.	Talwe röõmudeſt laste juures	48.
XIV.	Looduſega ja looduſe ſees elamiſeſt	50.
XV.	Kaswatamiſe wigadeſt	51.
XVI.	Mis lapſed koolini peawad õppima	56.
XVII.	Laste himudeſt	59.
XVIII.	Wanemate olekuſt laste wastu	61.
XIX.	Lugema õppetamiſeſt	62.
XX.	Koolmeistri ümmistamine	66.
XXI.	Kooli õppetuſe alustuſeſt	72.

3) kooli aeg ja peale kooli.

XXII.	Laste kooli wastu walmistamiſeſt	73.
XXIII.	Küla koolideſt	77.

Nummer. Lehekülg.

XXIV. Kuſt laste wigad tõuswad . . . . . 81.
XXV. Wiha kustutuſed . . . . . 84.
XXVI. Kuida lapſi heaks maja pidajaks wõib kaswatada . 86.
XXVII. Põllumehe kaſuſt . . . . . 89.
XXVIII. Kooli aeg ei lõppeta õppetuſe aega . . . . . 93.
XXIX. Abikaaſa walitſemiſeſt . . . . . 98.
XXX. Tüttarlaste kaswatamiſeſt . . . . . 104.